

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Autor práce (diplomant):
Tomáš Nechvátal

PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST V OBČANSKÉM PRÁVU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:
Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Katedra:
občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):
17. listopadu 2009

OBSAH

* * *

PRVNÍ ČÁST. ÚVOD.....	4
PROHLÁŠENÍ	5
PODĚKOVÁNÍ.....	5
PŘEDMLUVA.....	6
DRUHÁ ČÁST. OBČANSKÉ PRÁVO A PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST	10
1 OBČANSKÉ PRÁVO	11
1.1 VÝVOJ OBČANSKÉHO PRÁVA.....	12
1.2 OBČANSKÉ ZÁKONÍKY V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	17
2 PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST	20
2.1 SUBJEKTY PRÁVA A OSOBY V PRÁVNÍM SMYSLU	24
2.2 ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM.....	28
2.3 ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM.....	30
2.4 DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST	32
2.5 ÚKONY, VŮLE A JEJÍ PROJEV	33
TŘETÍ ČÁST. PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST FYZICKÝCH OSOB	35
3 FYZICKÁ NEBOLI PŘIROZENÁ OSOBA.....	36
3.1 ČLOVĚK A LIDÉ	38
3.2 OBČAN A OBČANSKÉ PRÁVO.....	40
3.3 NAROZENÍ A NASCITURUS.....	41
3.4 VĚK, NEZLETILÉ OSOBY A ZLETILOST	44
3.5 DUŠEVNĚ NEMOCNÍ, ALKOHOLICI A NARKOMANÉ.....	50
3.6 SMRT A PROHLÁŠENÍ ZA MRTVÉHO.....	64

4 PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST FYZICKÝCH OSOB	70
4.1 ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM.....	71
4.2 ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM.....	81
4.3 DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST	103
ČTVRTÁ ČÁST. PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST PRÁVNICKÝCH OSOB.....	110
5 PRÁVNICKÁ NEBOLI MORÁLNÍ OSOBA	111
5.1 ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI.....	113
5.2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	115
5.3 STATUTÁRNÍ ORGÁN	116
5.4 ZALOŽENÍ A VZNIK.....	117
5.5 ZRUŠENÍ A ZÁNİK.....	118
5.6 SDRUŽENÍ BEZ PRÁVNÍ SUBJEKTIVITY	119
6 PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST PRÁVNICKÝCH OSOB	120
6.1 ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM.....	121
6.2 ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM.....	123
6.3 DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST	125
PÁTÁ ČÁST. ZÁVĚR	126
DOSLOV	127
SEZNAM LITERATURY.....	131
KEY WORDS, SUMMARY AND TITLE	145

* * *

PRVNÍ ČÁST.

ÚVOD

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 17. listopadu 2009.

.....
Tomáš Nechvátal

* * *

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych výslovně poděkoval všem zaměstnankyním Střediska vědeckých informací Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky, v. v. i., zejména pak Evě Nejezchlebové, za skutečně účinnou a obětavou pomoc při shánění literatury potřebné k této diplomové práci.

Mé díky si rovněž zaslouží zejména Maroš Matiaško z Centra advokacie duševně postižených (Mental Disability Advocacy Center neboli MDAC) a Milena Slavíková z Ministerstva spravedlnosti České republiky, kteří mi poskytli cenné statistické údaje, jež jsem v předkládaném spisu s radostí využil.

Tomáš Nechvátal

* * *

PŘEDMLUVA

Nepochybně v jakémkoli odvětví lidské činnosti existují a běžně se v příslušné odborné mluvě i v naučných textech uplatňují určité základní pojmy. Takové ustálené a tradiční, obvykle totiž také po velmi dlouhou dobu používané termíny samozřejmě představují naprosto nenahraditelné hlavní úhelné kameny příslušných oborů. Je proto nezbytné, aby byly, pokud možno, velmi přesně definovány a aby pod nimi v ideálním případě každý chápal totéž. Ani v právu a v právní vědě tomu samozřejmě není a ani nemůže být jinak. Za jeden z ústředních a zásadních právních výrazů, zejména v občanském a soukromém právu, se považuje právní způsobilost.

Ačkoli se to na první pohled snad ani nezdá, téma předkládané diplomové práce, jímž je právní způsobilost v občanském právu, lze označit za notně široké a téměř všeobíhající. Lze je však nahlížet z mnoha rozličných úhlů pohledu. A právě o to všemožně usiluji, byť samozřejmě zrovna v případě diplomové práce nemůže jít o vyčerpávající souhrn a úplné zpracování celé této látky. S ohledem na její nutně velmi omezený rozsah tu totiž samozřejmě podávám jen povšechný přehled této obsáhlé problematiky, která má poněkud nejasné kontury a hranice, které by ji zřetelně oddělovaly od jiných blízkých institutů v občanském právu. I z tohoto důvodu je podle mého mínění občas případné udělat drobný úkrok stranou. Velikost jednotlivých kapitol zřetelně ovlivňuje rozdílná obsáhlost problematiky právní subjektivity, způsobilosti k právním úkonům a deliktní způsobilosti fyzických a právnických osob. Pokud jde o právní způsobilost, mnohem větší pozornost věnuje občanské právo lidem, úprava právnických osob je kusá.

Mám zájem, aby diplomová práce jednoduše nezahrnovala toliko strohý, prostý popis a teoretický výklad problematiky právní způsobilosti v soudobém českém občanském právu, tedy pouhý stav *de lege lata*. Takovému zornému úhlu se pochopitelně nevyhýbám, rozhodně však pro mě není jediným možným.

Zajímají mne mimo jiné i východiska a tendence, které občanskoprávní způsobilost po dlouhou dobu ovlivňovaly a ovlivňují. Z tohoto důvodu tam, kde je to účelné, alespoň velmi stručně zmíním i obsah mezinárodněprávních, historických či zahraničních norem bezprostředně se dotýkajících právní způsobilosti. V potaz samozřejmě беру i návrh nového českého občanského zákoníku, jehož obecnou část lze *cum grano salis* vnímat jako vysoce pravděpodobnou *lex ferenda*. Jak vyznívá srovnání této osnovy s dnešní i dřívější právní úpravou?

Vedle teorie za zvláště důležité považuji rozmanité praktické problémy, které se pojí s právní způsobilostí. Na vhodných místech o nich zařazuji krátká pojednání.

Mezi tyto závažné otázky počítám zejména současnou právní úpravu a navazující soudní praxi při zbavování a omezování způsobilosti fyzických osob k právním úkonům. Očividně vykazuje nedostatky. V čem konkrétně se v této oblasti spatřují potíže? Lze je vůbec odstranit? Pokud ano, tak jak?

Další těžkosti vyvstávají kolem právnických osob. Nakolik se jejich právní způsobilost podobá té lidské? Lze je vůbec srovnávat? Bude se právní způsobilost právnických osob přibližovat lidské?

Jiný pozoruhodný námět pro tuto práci zní, zdali lze najít vzájemné vztahy mezi ustanoveními o právní způsobilosti v občanském právu a v dalších soukromoprávních i veřejnoprávních odvětvích. Jako odpověď se nabízí přehršel variant. Příkladmo... Existuje jen jediná právní způsobilost, která se v příslušných právních předpisech přizpůsobuje pro účely toho kterého oboru práva? Je úprava právní způsobilosti v občanském právu základem pro všechna ostatní odvětví?

Všechna výše zmíněná dílčí témata by sama o sobě vydala na zvláštní, dokonce velmi obsáhlé odborné texty, které zřetelně přesahují možnosti diplomové práce. Jak jsem již výše uvedl, zde s ohledem na její rozsah předkládám pouhý nástin těchto navýsost složitých problémů.

Diplomová práce se člení na pět částí. Postupuje od obecného ke konkrétnímu. Základní dělicí linie obsahu probíhá mezi fyzickými a právnickými osobami.

Úvodní první část obsahuje především tuto nezbytnou předmluvu a povinné náležitosti diplomové práce.

Druhá část, jeden ze tří hlavních úseků textu, se dělí na dvě kapitoly, jež otevírají celou oblast mého zájmu. Blíže v nich všeobecně rozebírám pojmy občanské právo a právní způsobilost především v jejich oboustranné úzké souvislosti.

Třetí část se ve dvou kapitolách věnuje fyzickým osobám, zvláštnostem jejich právní subjektivity, způsobilosti k právním úkonům a deliktní způsobilosti.

Tématem čtvrté části, rozložené též do dvou kapitol, jsou pak právnické osoby se svou specifickou způsobilostí k právům i k právním úkonům, jakož i způsobilostí deliktní. Na okraj je vhodné zmínit i sdružení bez právní subjektivity.

Závěrečná pátá část diplomovou práci završuje doslovem. Neoddělitelnou součástí závěrečného dílu jsou i zbylé obligatorní prvky diplomové práce.

Problematikou právní způsobilosti z obecného úhlu pohledu se pochopitelně v první řadě zabývá věda občanského práva, zkrátka civilistika. Základů právního postavení zejména fyzických osob si však v poslední době spíše nevšímá.¹

Obecné poučení o právní způsobilosti najdeme ve všech učebnicích občanského práva. V současné době jsou podle všeho nejužívanějšími² pražská³ a brněnská.⁴ Ovšem právní způsobilosti se v nich z povahy věci věnuje nejvýše pouze několik málo stránek v jejich úvodních partiích a další pak samozřejmě v souvislosti s odpovědností. Koneckonců totéž platí i pro učební pomůcky staršího data.⁵

Za zvýšený zájem dále jistě stojí podrobné komentáře k současnému občanskému zákoníku, které u příslušných paragrafů právní způsobilost celkem důkladně rozebírají nejen z praktického, ale i z teoretického hlediska.⁶ Velkolepé dílo civilistické minulosti, jež vykládá občanský zákoník své doby,⁷ si rovněž zaslouží v této souvislosti zmínku.⁸ I s některými jeho výklady má smysl se blíže seznámit, neboť nám podle mého názoru mohou přinést nevšední poučení i dnes.

Výlučně monografické pojednání o právní způsobilosti v občanském právu vyšlo toliko ve vzdálenější minulosti, a tudíž svým obsahem nevyhnutelně odpovídá době svého vzniku.⁹ Sledovanou problematiku dříve zkoumala taktéž řada článků v odborných časopisech.¹⁰ Z těchto textů vyplývá, že tehdejší autoři, zejména pak ti sovětští, právní způsobilosti věnovali značnou teoretickou pozornost.¹¹

¹ Stejně mínění vyjadřuje i FIALA, J. (2003), str. 1194.

² Tento názor zastává též H. BAŇOUCH. Viz BAŇOUCH, H. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 152.

³ KNAPPOVÁ, M., aj. (2005).

⁴ FIALA, J., aj. (2002).

⁵ Např. KRČMÁŘ, J. (1936, 1946), TILSCH, E. (1925), MAYR, R., aj. (1922).

⁶ Za všechny zejm. ELIÁŠ, K., aj. (2008), ŠVESTKA, J., aj. (2008), ŠVESTKA, J., aj. (2006).

⁷ Roz. *obecný zákoník občanský (1811)*.

⁸ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, 1936, 1937, I-VI).

⁹ Jedinou ucelenou a souhrnnou monografií výslovně věnovanou právní způsobilosti v občanském právu je práce M. KNAPPOVÉ pojmenovaná *Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu* (1961). Logicky spočívá na právní úpravě tenkrát platného *středního občanského zákoníku (1950)*. Samozřejmě vychází z teoretických koncepcí té doby. Ve své současné diplomové práci, která rozebírá totéž téma, ji však rozhodně nemohu vynechat.

¹⁰ Téma zčásti zpracovali např. V. HALOUZKA (1974, 1976), už dříve M. KNAPPOVÁ (1958) aj.

¹¹ Podrobněji KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 3 a 22-23, MACUR, J. (1975), str. 136-137, ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 5-8, 13, 20-31, 35, HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 41, HURDÍK, J. (1995), str. 13.

Nyní se tématem právní způsobilosti zabírají články¹² a vysokoškolské práce,¹³ jež se týkají pouze jejích určitých aspektů. Na ryze praktické problémy upozorňují ve svých materiálech rozličné nevládní organizace.¹⁴ Právní způsobilost rozebírají také různé texty, které se věnují připravovanému občanskému zákoníku.¹⁵

Některé v práci zmíněné statistické údaje se mi podařilo získat díky zákonu o svobodném přístupu k informacím od ministerstev spravedlnosti a vnitra.

Výše uvedené odstavce se týkají jen fyzických osob a jejich právní způsobilosti. Většímu teoretickému zájmu se však v současnosti těší osoby právnické, a to včetně jejich právní způsobilosti, nebo osoby či subjekty občanského práva obecně.¹⁶

Pro zkoumání právní způsobilosti má význam i soudní praxe, především pak bohatá judikatura Ústavního soudu České republiky.¹⁷

Na poli právní způsobilosti obecné občanské právo doplňují také mnohá další zvláštní právní odvětví, například pracovní právo,¹⁸ obchodní právo,¹⁹ mezinárodní právo soukromé,²⁰ právo směnečné²¹ a civilní právo procesní.²² Přínosná je i srovnávací právní věda.²³ S ohledem na ústavní základ právní subjektivity má k tématu co říci i ústavní právo.²⁴ Svůj zájem o tuto oblast vyjadřuje rovněž teorie práva.²⁵ Pro poučení o vývoji právní způsobilosti se sluší nahlédnout do právní historie.²⁶ Z mimoprávních oborů je pro svéprávnost významná soudní psychiatrie.²⁷

¹² Zvl. LISSE, L. (2002), ČERMÁK, K. (2001), VYHNÁNEK, L. (1999).

¹³ HRADEČNÝ, P. (2006), KOŘÍNKOVÁ, P. (2006), KOLÁČKOVÁ, J. (2007), BURIANOVÁ, J. (2008) aj.

¹⁴ Mezi ně patří kupř. Liga lidských práv a Mental Disability Advocacy Center apod.

¹⁵ Předně *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, dále též ELIÁŠ, K., aj. (2008).

¹⁶ Zejm. HURDÍK, J. (1992, 1995, 2000, 2003, 2004) a FRINTA, O. (2008).

¹⁷ Srov. zvl. jeho zásadní nálezy IV. ÚS 412/04 aj.

¹⁸ BĚLINA, M. aj. (2007), ZACHARIÁŠ, J. (1990) apod.

¹⁹ PELIKÁNOVÁ, I., aj. (2005), DĚDIČ, J., aj. (2002) atd.

²⁰ KUČERA, Z., aj. (1989) aj.

²¹ CHALUPA, R. (2006) atd.

²² WINTEROVÁ, A., aj. (2008) aj.

²³ KNAPP, V. (1996), <http://www.srovnacipravo.cz/> apod.

²⁴ KLÍMA, K. (2002), PAVLÍČEK, V., aj. (1999) atd.

²⁵ HARVÁNEK, J., aj. (2002), BOGUSZAK, J., aj. (2001), GERLOCH, A. (2000), KNAPP, V. (1995) aj.

²⁶ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), URFUS, V. (2001), SKŘEJPKOVÁ, P., aj. (1993) atd.

²⁷ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004) a další literatura tam uvedená.

DRUHÁ ČÁST.
OBČANSKÉ PRÁVO A
PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST

1 OBČANSKÉ PRÁVO

Myšlenka dualismu práva soukromého a veřejného vznikla v antickém Římě jako projev důrazu na osobitost člověka²⁸ a víceméně přetrvává dodnes.²⁹ Soukromé právo se pojí s individualitou jednotlivce.³⁰ Právo občanské bývá definováno jako obecné právo soukromé.³¹ Jiný právní názor tu panoval v letech 1950 až 1990.³²

Normy občanského práva se tradičně zaměřují na základní vymezení a ochranu právního postavení člověka. Hlavním cílem občanského práva je zakotvit takzvaný osobní status subjektů.³³ Tím se rozumí postavení fyzických a právnických osob, soubor jejich osobních, osobnostních a majetkových práv a povinností. Právní způsobilost představuje výraznou součást osobního statusu osob.³⁴

Subjekty občanského práva v průběhu realizace svého osobního statusu ze své vlastní vůle vstupují do řady společenských vztahů. Lidé však povětšinou nevnímají jejich právní povahu, vidí v nich především své vlastní hmotné zájmy. Regulační působení občanského práva si osoby, jichž se to přímo týká, snad ani neuvědomují.³⁵ Občanské právo častokrát působí jakoby pod povrchem společenského života v pozadí různých ekonomických zájmů. A pokud mezi lidmi nevznikají konflikty, je skutečně nenápadné. Toto právní odvětví má společenským vztahům poskytnout jen obecný rámec, vytvořit pevné břehy přirozenému řečišti vývoje. Jeho cílem není svévolně lidem vnucovat umělé hráze a překážky.³⁶

Také právní způsobilostí se běžní adresáti norem občanského práva ve svém životě obvykle příliš nezabývají. Úprava právní subjektivity, způsobilosti k právním úkonům a deliktní způsobilosti však výrazně ovlivňují jejich každodenní život.

²⁸ „Veřejné právo je právo, které se týká postavení římského státu; soukromé právo je to, jež se týká prospěchu jednotlivců,“ tak zní známá ULPANOVA poučka z Digest. Citováno podle KINCL, J. (1990), str. 214.

²⁹ HURDÍK, J. (2004), str. 57, TILSCH, E. (1925), str. 9.

³⁰ ELIÁŠ, K. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 13, HURDÍK, J. (2004), str. 13, FIALA, J. (2003), str. 1189, URFUS, V. (2001), str. 96, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 1.

³¹ FIALA, J. (2003), str. 1187, KRČMÁŘ, J. (1936), str. 7, TILSCH, E. (1925), str. 11.

³² FIALA, J. (2003), str. 1191, HURDÍK, J., aj. (1997), str. 47. Srov. však i SVOBODA, E. (1936), str. 42.

³³ Viz § 9 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*: „Občanský zákoník upravuje osobní stav osob.“

³⁴ Srov. FIALA, J. aj. (2002), str. 12-13. Poněkud jiný názor předkládá HURDÍK, J. (1995), str. 10-11.

³⁵ FIALA, J. aj. (2002), str. 6.

³⁶ ELIÁŠ, K. (2003), str. 413.

1.1 VÝVOJ OBČANSKÉHO PRÁVA

Právní způsobilost se na světě objevuje až se vznikem práva. Z hlediska přirozenoprávního však můžeme uvažovat, že způsobilost člověka k právům a povinnostem tu je již od samého počátku, buď ze zdravého rozumu³⁷ či od Boha nebo z přírody.³⁸ Na druhou stranu zastánci pozitivněprávního pohledu však nepochybně poukážou na skutečnost, že otroci kdysi dávno právní subjektivitu zjevně postrádali.³⁹ Podle tohoto názoru jak právní subjektivita, tak způsobilost k právům a povinnostem i deliktní způsobilost jsou sociálně podmíněné, vyvěrají výlučně z objektivního práva, a proto se jich nabývá výhradně v mezích platného práva.⁴⁰

Právo není statickým fenoménem. Přetváří se podle toho, jak se mění kultura.⁴¹ Právo vyrůstá z potřeby života.⁴² Proměňuje se podle místa a doby, odráží názory mravní a sociální, utváří se podle vývoje hospodářství a obecné kultury národů.⁴³

Leč právo občanské jako obecné právo soukromé tíhne ke stálosti a klidu, má zjevnou snahu zůstat trvalým, takřka neměnným, brání se ustavičným, zejména pak rázným zvrátům. V českých zemích se však vývoj celého právního řádu, včetně občanského práva, ubíral jiným směrem. Pojetí občanského práva se v průběhu dvacátého století postupem času výrazně lišilo.⁴⁴ O stabilitě tohoto právního odvětví v místním právním prostředí zkrátka již drahnou dobu nemůže být řeči.⁴⁵

³⁷ Srov. k tomu slavný § 16 *obecného zákoníku občanského (1811)*, podle nějž „každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva a nutno jej tudíž považovati za osobu“. Srov. k tomu ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 183. *Návrh nového občanského zákoníku (2008)* se tu zjevně inspiroje. Ve svém § 19 totiž stanoví: „Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná práva, a tudíž se považuje za osobu.“ Viz k tomu *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 41.

³⁸ Vidíme zde racionalistickou koncepci, která spatřuje zdroj přirozených práv v rozumovém poznání, jakož i teologické a naturalistické pojetí. Blíže viz KNAPP, V. (1995), str. 6.

³⁹ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 11.

⁴⁰ Přirozenoprávní i pozitivněprávní pojetí přehledně shrnuje HURDÍK, J. (2004), str. 84-85.

⁴¹ POSPÍŠIL, L. (1997), str. 66.

⁴² E. SVOBODA takto poeticky nazval jednu z kapitol svého spisku *Ideové základy občanského práva*. Viz SVOBODA, E. (1936), str. 23. Srov. též HURDÍK, J. (2004), str. 80.

⁴³ SVOBODA, E. (1936), str. 65. Srov. KNAPP, V. (1996), str. 18 a HURDÍK, J. (2004), str. 12-13, 93.

⁴⁴ ELIÁŠ, K. (2003), str. 413.

⁴⁵ Obecně ke statické a dynamické práva viz KNAPP, V. (1996), str. 17, příp. též SVOBODA, E. (1936), str. 27-32. Srov. TILSCH, E. (1925), str. 36.

Asi nenajdeme běžný evropský stát, který by ve velmi krátké době⁴⁶ vystřídal tři občanské zákoníky, z nichž každý byl postaven na podstatně odlišném pojetí.⁴⁷

Občanské právo má konzervativní charakter. Prožitá léta a zkušenosti nelze vymazat, minulé právo přežívá ještě dlouho poté, co přestane platit. Slova užívaná v právních předpisech mají hluboce symbolickou povahu a váží na sebe pevně zažitá myšlenková schémata.⁴⁸ A tak i dnes můžeme pozorovat nečekané souvislosti.

Coby téměř dokonalý příklad se nám nabízejí výrazy svéprávnost, nesvéprávný či zbavení svéprávnosti a případné další odvozeniny. Tím, že člověka označíme za svéprávného, vyjadřujeme, že je osobou svého práva, nikoli osobou cizího práva.⁴⁹ Tato tradiční a vžitá terminologie pochází už z římského práva.⁵⁰ V obdobném smyslu zmíněnou vlastnost právního subjektu označují i některé jiné jazyky.⁵¹

Obecný zákoník občanský uvedené termíny sice v podstatě přímo neobsahoval, avšak coby jeho dodatek platil řád o zbavení svéprávnosti a mimoto i literatura té doby s pojmem svéprávnost a jeho odvozeninami běžně pracovala.⁵²

Střední občanský zákoník už pojem svéprávnost spolu se souslovím způsobilost k právním úkonům výslovně používal jako synonyma.⁵³ To však tehdejší teorie z hlediska legislativní techniky správně hodnotila jako nežádoucí stav. Ospravedlnit ho však podle ní bylo možné tím, že pojem svéprávnost byl v té době vžitý. Kodex takto svým adresátům umožňoval, aby snáz porozuměli pojmu způsobilost k právním úkonům, jenž byl podle teoretiků přesnější než svéprávnost.⁵⁴

⁴⁶ Řekněme 15 let (roz. 1950-1964 včetně). Srov. k tomu KNAPPOVÁ, M., aj. (2005), str. 69.

⁴⁷ A to ještě novelu z roku 1991 můžeme považovat za čtvrtý kodex. Viz ELIÁŠ, K. (2003), str. 413. Srov. k tomu též *Právní praxe* (1996), str. 250.

⁴⁸ BAŇOUCH, H. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 160, viz též *Osnova občanského zákoníku, důvodová zpráva* (1937), kapitola II. *Ráz osnovy superrevizní komise a vládního návrhu*, bod 1. i. f.

⁴⁹ Latinsky *persona sui iuris* a *persona alieni iuris*.

⁵⁰ Podrobněji KINCL, J., aj. (1995), str. 58-69.

⁵¹ Např. německy *Selbstberechtigung*.

⁵² Např. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 209-211. Používanějšími synonymy byla způsobilost k právním činům či způsobilost k právnímu jednání. Srov. MAYR, R., aj. (1922), str. 68.

⁵³ Paragraf 9 *středního občanského zákoníku* (1950) pravil, že „*způsobilost vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se (svéprávnost) vzniká v plném rozsahu dosažením zletilosti*“. V dalších ustanoveních se to *svéprávností* jen hemžilo (§ 13-16). Nadpis celé rubriky ale zněl *Způsobilost k právním úkonům*.

⁵⁴ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 8-9 a KNAPPOVÁ, M. (1958), str. 120.

Pozdější občanský zákoník z roku 1964 dovršil zavádění nové právní terminologie. Již v předchozím kodexu použité sousloví způsobilost k právním úkonům nyní napříště nahradilo onen tradiční občanskoprávní pojem svéprávnost.⁵⁵ Současný občanský zákoník v původním i aktuálním znění tak výraz svéprávnost vůbec nezná. Přesto však dodnes v obecné češtině⁵⁶ i v právním jazyku⁵⁷ svéprávnost bez větší úhony zdárně přežila a míří do nového občanského zákoníku.⁵⁸

Běžně používaný název občanské právo není příliš výstižný. Občanské právo totiž v současné době na jedné straně neupravuje bez výjimky všechna myslitelná práva občanů, na straně druhé současně reguluje i práva jiných subjektů než jen občanů. Pojmenování tohoto právního odvětví však jasně odráží historické souvislosti, a má tudíž své opodstatnění. Původní občanské zákoníky koneckonců obsahovaly i obecnou úpravu občanství, kterou dnes najdeme ve zvláštním zákonu zařazeném do ústavního práva.⁵⁹ Občanské právo vyjadřovalo filosofické myšlenky osobně svobodného a rovného postavení subjektů. V té době se za subjekt práva považoval jen člověk coby přirozená osoba. Právní subjektivita právnických osob se od osob fyzických odvodila až později.

Souhrn zákonů, jimiž se určují soukromá práva a povinnosti obyvatelů státu mezi sebou, tvoří v něm občanské právo.⁶⁰ Občanské právo získalo dominantní postavení. Upravovalo mimo jiné totiž i obecné právní otázky,⁶¹ které bychom dnes zařadili do oboru teorie práva, případně do ústavního práva. Přirozenoprávní pojetí na dlouhou dobu ovládlo občanské právo. Vycházela z něj úprava právního postavení lidí.⁶² Obecná část obecného zákoníku občanského podle jednoho mínění vlastně představovala obecnou část veškerého právního řádu.⁶³

⁵⁵ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 7.

⁵⁶ FILIPEC, J., aj. (2003), str. 425. Mívá však i hanlivý význam. Srov. *Připomínky (2008)*, str. 1.

⁵⁷ Viz mj. např. nález II. ÚS 303/05 a usnesení I. ÚS 332/02, II. ÚS 277/2000.

⁵⁸ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 24, 40, 45 apod.

⁵⁹ Paragrafy 28-32 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Dnes je tu zvláštní *zákon o státním občanství*.

⁶⁰ Přesná citace § 1 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶¹ Srov. § 2-13 *obecného zákoníku občanského (1811)*, kde jsou zakotveny obecně platné právní principy a pravidla. Viz k tomu též SVOBODA, E. (1936), str. 67-71.

⁶² Srov. k tomu § 16 *obecného zákoníku občanského (1811)*, podle kterého „každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva...“. Srov. k tomu též HURDÍK, J. (2004), str. 84.

⁶³ To je stanovisko *Allgemeine Rechtslehre*. Viz KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 23.

Se středním občanským zákoníkem z roku 1951 a především pak se současným kodexem z roku 1964 v jeho původním znění význam občanského práva v československém právním řádu značně poklesl.⁶⁴ Dělení na soukromé a veřejné právo právní věda odmítla. Pro jednotlivá právní odvětví se přijímaly samostatné zákony.⁶⁵ Úplnost a systematiku soukromého práva právní věda zcela popřela.⁶⁶

V té době se na jedné straně objevil koncept zvláštní odvětvové právní způsobilosti, poněvadž za nezbytný znak samostatnosti každého právního odvětví se považovala speciální právní způsobilost subjektů. Rozlišovala se tak kupříkladu způsobilost občanskoprávní, pracovněprávní, rodinněprávní.⁶⁷

Podle jiného tehdejšího přesvědčení byl pojem osobnosti v právu jediný, jednotný a obecný pro celý právní řád. Pojem způsobilosti k právům a povinnostem se chápal jako obecný termín, výraz, který nenáleží žádnému konkrétnímu odvětví, ale naopak se vztahuje k celému právnímu řádu vůbec.⁶⁸ Neexistovala tedy rozličná právní subjektivita pro jednotlivá právní odvětví, nýbrž se v nich toliko lišily projevy jednotné osobnosti.⁶⁹ Ovšem s míněním, že obecnou právní úpravu způsobilosti k právům a povinnostem obsahuje občanský zákoník, tento pohled výslovně nesouhlasil. Základní úpravu způsobilosti k právům a povinnostem totiž jasně viděl v tehdejší ústavě.⁷⁰ Způsobilost k právům a povinnostem, kterou zakotvil střední občanský zákoník, tak byla jen nejpodrobnějším a specifickým rozvedením jedné části obecné způsobilosti k právům a povinnostem, a to způsobilosti k majetkovým právům a povinnostem.⁷¹ Šlo tudíž jen o zevrubnou a zvláštní úpravu pouhé určité výšece obecné způsobilosti k právům a povinnostem.⁷²

⁶⁴ FIALA, J. (2003), str. 1187, srov. *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 7.

⁶⁵ Vedle *občanského zákoníku* to byly *hospodářský zákoník*, *zákoník mezinárodního obchodu*, *zákon o rodině, zákoník práce*. Srov. k tomu KNAPPOVÁ, M., aj. (2005), str. 70.

⁶⁶ ELIÁŠ, K. (2003), str. 414-415, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 3.

⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 41-42, ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 35, MACUR, J. (1975), str. 136-137.

⁶⁸ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 22-23.

⁶⁹ Tamtéž, str. 3. Srov. též ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 5.

⁷⁰ *Ústava 9. května*, konkrétně její základní čl. III odst. 2. Podrobněji pak v odst. 3 téhož článku a vlastně v celé kapitole pojednávající o právech a povinnostech občanů.

⁷¹ *Střední občanský zákoník (1950)* se pojímal jako všeobecný předpis upravující majetkové vztahy, *občanský zákoník (1964)* se věnoval majetkovým vztahům v oblasti občanské spotřeby. Blíže viz *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 6 a 12.

⁷² KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 23.

Také výraz způsobilost k právním úkonům se považoval za obecný pro celé tehdejší československé právo, poněvadž ve všech odvětvích práva je k právní relevanci příslušného úkonu zapotřebí, aby jednající byl k němu, případně ke všem právním úkonům způsobilý. Mimoto podle tehdejšího pojetí vládnoucí třída v té které společnosti ve svém třídním zájmu sama závazně určovala, kdo má a kdo nemá způsobilost k právům a povinnostem.⁷³ Právní subjektivitu i způsobilost k právním úkonům se osobám dostávalo z vůle a v zájmu vládnoucí třídy.⁷⁴

České občanské právo se v poslední době vrací obloukem zpět ke klasickému občanskoprávnímu základu⁷⁵ a přiklání se též k evropským právním tradicím.⁷⁶ Naopak se logicky čím dál tím víc prohlubuje diskontinuita ve vztahu ke kodifikačním z let 1950 a 1964.

Občanské právo již nyní nepochybně náleží k nejdůležitějším právním odvětvím, a to nejen v rámci soukromého práva, ale právního řádu vůbec.⁷⁷ Za základ celého soukromého práva se považuje zejména obecná část občanského zákoníku.⁷⁸ Některé z institutů této části občanského práva mimoto dokonce představují zásadní východiska celého právního řádu. Mezi fundamentální ustanovení mají patřit také právní úpravy postavení osob a jejich právní způsobilosti.

Přirozená svoboda člověka má přednost před státem. Ten není tvůrcem svobody člověka, nýbrž se pokládá jen za jejího ochránce. Neposkytuje člověku svobodu, pouze mu ji zaručuje.⁷⁹ Pozitivní právo proto nemá možnost odmítnout uznání právní osobnosti člověka.⁸⁰ V poslední době se mimo jiné proto hovoří o konstitucionalizaci⁸¹ soukromého práva, možná případněji o jeho iusnaturalizaci.⁸²

Takto nastoupenou cestu má úspěšně završit právě nový občanský zákoník.

⁷³ ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 5, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 28.

⁷⁴ ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 13-14, 90, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 14.

⁷⁵ ELIÁŠ, K. (2003), str. 416, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 18.

⁷⁶ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 17.

⁷⁷ KNAPPOVÁ, M., aj. (2005), str. 38, FIALA, J., aj. (2002), str. 6.

⁷⁸ Srov. PLECITÝ, V., aj. (2004), str. 22.

⁷⁹ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 20.

⁸⁰ Tamtéž, str. 40.

⁸¹ HLADÍKOVÁ, I. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 172, TELEČ, I. (2007), str. 1087. Srov. *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 20.

⁸² TELEČ, I. (2007), str. 1088.

1.2 OBČANSKÉ ZÁKONÍKY V ČESKÝCH ZEMÍCH

V rozmanitých právních řádech kontinentálního právního systému⁸³ občanský zákoník⁸⁴ plní funkci systémově integrujícího ohniska a opěrného pilíře.⁸⁵ Kodifikace jsou ostatně jedním z charakteristických znaků zmíněné velké právní rodiny.⁸⁶

Jasně systematické zařazení práva osob lze sledovat již od dob římských.⁸⁷ Římské právo však vůbec neznalo obecnou část, tu můžeme najít až v jeho učebnicích z pozdějších dob. Znamé Gaiovo základní dělení práva se však stalo východiskem pro systematiku dvou nejstarších občanských zákoníků, francouzského a rakouského. Ty ve svých úvodech zakotvují práva osob, nicméně úplně postrádají pro pozdější kodexy běžnou obecnou část.⁸⁸

S obecnou částí, tak jak ji známe dnes, přišla až v průběhu devatenáctého století německá historickoprávní škola. Moderní řazení práva osob do úvodní obecné části občanských zákoníků pochází až z německé pandektistiky.⁸⁹ Ukázalo se totiž, že je zapotřebí vložit všechny obecné občanskoprávní instituty někde na příhodné místo v občanských zákonících. Všechny jejich dosavadní části se ukázaly pro tento účel nevhodné, a tak ustanovení mimo jiné o právní způsobilosti osob putovala na samý úvod kodexů.

Navíc až do poloviny devatenáctého století se právo zabývalo jen fyzickými osobami. Právě tehdy k nim přibýly i ty právnické se svou právní způsobilostí.

⁸³ K pojmu tzv. velkého právního systému viz KNAPP, V. (1996), str. 103-107.

⁸⁴ Německy *Bürgerliches Gesetzbuch*, případně *Zivilgesetzbuch*, nizozemsky *Burgerlijk Wetboek*, francouzsky *code civil*, italsky *codice civile*, španělsky *código civil*, ruský *гражданский кодекс*, polsky *kodeks cywilny*, slovensky *občiansky zákoník* apod.

⁸⁵ ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 18. K tomu viz též BAŇOUCH, H. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 154, ŠVIDROŇ, J. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 20.

⁸⁶ KNAPP, V. (1996), str. 120.

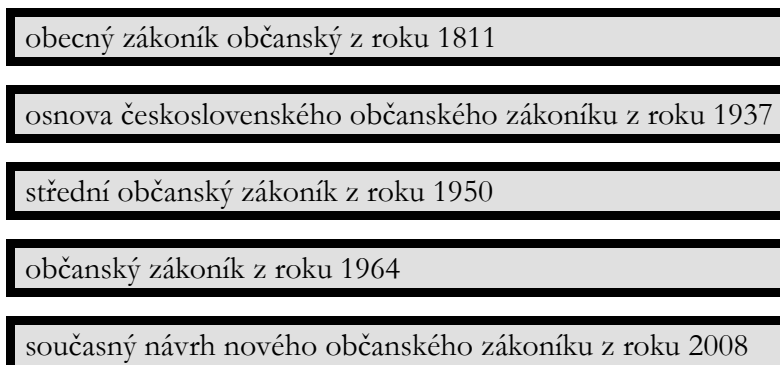
⁸⁷ „Všechno...právo... vztahuje se buď k osobám, nebo k věcem, nebo k žalobám. A pojednejme nejdříve o osobách,“ praví se v části II. *O rozdělení práva*, bodu 8. Bezprostředně pak následuje III. část *O právním postavení lidí*. Citováno podle KINCL, J. (1981), str. 32.

⁸⁸ Viz § 14 *obecného zákoníku občanského (1811)*, který takto dělí předmět kodexu. KNAPP, V. (1996), str. 131. K systematice *obecného zákoníku občanského (1811)* a rovněž k jeho z dnešního úhlu pohledu poněkud zvláštní úvodní části srov. SVOBODA, E. (1936), str. 67-71.

⁸⁹ Srov. HURDÍK, J., aj. (1997), str. 36, KNAPP, V. (1996), str. 125-127, URFUS, V. (2001), str. 115-117 a body 1.2.-1.5. *věcného záměru nového občanského zákoníku*.

Pro právní způsobilost mají význam všechny zdejší občanské zákoníky či jejich návrhy, ať už na sebe navzájem navazovaly nebo se tradicím zcela vymykaly.

Obrázek 1. Občanské zákoníky a jejich návrhy v českých zemích

Pevným základem celého právního řádu se na více než sto let od 1. ledna 1812 do 31. prosince 1950 stal obecný zákoník občanský. Vycházel z myšlenek osvícenství, racionalismu a přirozeného práva; směřoval ke spravedlnosti, svobodě a rovnosti lidí.⁹⁰ Jeho první díl nesl výstižný název *O právu osobním*. Pro právní způsobilost měla zásadní význam hlava první *O právech, která se týkají osobních vlastností a poměrů*. Obecný zákoník občanský ve sledované oblasti ještě postupně změnily a doplnily první a třetí dílčí novela, řád o zbavení svéprávnosti a zákon, kterým se snižuje věk nezletilosti. Na konci druhé světové války přibyl ještě dekret presidenta republiky, kterým se upravují ustanovení o prohlášení za mrtvého. Deliktní způsobilost obsahovala hlava třicátá zákoníku *O právu na náhradu škody a dostiučnění*.

Osnova československého občanského zákoníku z roku 1937 zřetelně vycházela z obecného zákoníku občanského. Stejně jako jeho předchůdce měl se ten nový stát základním kodexem soukromého práva, který by shrnul všechna základní pravidla upravující soukromoprávní záležitosti, jež jsou společná pro všechny osoby.⁹¹ Autoři aktuálního návrhu nejnovějšího občanského zákoníku se hlásí k tomu, že v rámci možností navazují právě na tuto prvorepublikovou osnovu.⁹² V jejím dílu prvním, který nesl název *O zákonech a osobách*, v hlavě 3. pojmenované *O osobách*, se nacházela ustanovení, jež se týkala právní způsobilosti a souvisejících institutů. Deliktní způsobilost upravovala hlava čtyřicátá druhá *Náhrada škody*.

⁹⁰ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 85, URFUS, V. (2001), str. 105-107, SVOBODA, E. (1936), str. 65.

⁹¹ *Osnova občanského zákoníku, důvodová zpráva (1937)*, kapitola II. *Ráz osnovy superrevizní komise a vládního návrhu*, bod 1. i. f., *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 2.

⁹² Tamtéž, str. 17, ELIÁŠ, K. (2003), str. 416.

Střední občanský zákoník z roku 1950 velmi výrazně zasáhl do úpravy postavení osob. Upřednostnil prospěch společnosti před zájmy jednotlivců. Zahájil nahrazování tradiční občanskoprávní terminologie novotvory. Započal dělení právní způsobilosti mezi právo občanské a pracovní.⁹³ Jeho část druhá pod názvem *Obecná ustanovení*, hlava první *Osoby* upravovaly způsobilost fyzických osob k právům i povinnostem a způsobilost k právním úkonům neboli svéprávnost.

Nastoupenou cestu změn názvosloví a koncepce ještě zvýraznil občanský zákoník z roku 1964 a vše navíc dále zjednodušil.⁹⁴ Jeho novela z roku 1991 z velké části opět změnila užívané pojmosloví.⁹⁵ Dnes se v hlavě druhé občanského zákoníku nazvané *Účastníci občanskoprávních vztahů* její první oddíl zaobírá mimo jiné právní způsobilostí fyzických osob, oddíl druhý pak těch právnických.

Návrh nového občanského zákoníku znamená návrat k osvědčené kontinentální tradici.⁹⁶ Jasně stojí na přirozenoprávní koncepci.⁹⁷ Zákonodárce člověku jeho přirozená práva nepřiznává, nýbrž je pouze uznává, přehledně uspořádává, chrání a určitým způsobem v souladu s ústavou případně i omezuje. Cílem nového kodexu je překonat souběžné úpravy týchž institutů; dodejme k tomu, že to má být zřejmě včetně právní způsobilosti. Dále mají jeho autoři zájem posílit princip svobody individua a jeho svobodné vůle.⁹⁸ Právní úprava fyzických osob je zařazena na počátek, zákoník se tak hlásí k myšlence ústředního postavení osoby jako klíčového pojmu právního řádu. Nemluví se v něm pouze o způsobilosti v rámci soukromého či jen občanského práva, nýbrž o způsobilosti mít práva a povinnosti v oblasti celého právního řádu. Tím se zřetelně dává najevo, že nový občanský zákoník bude obsahovat obecnou úpravu.⁹⁹ V návrhu nového občanského zákoníku se jeho hlava II *Osoby* člení na pět dílů, díl 2 se věnuje fyzickým osobám, díl 3 právnickým. Díl 1 zahrnuje všeobecná ustanovení k osobám jako takovým.

⁹³ K tomuto vývoji srov. též ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 19.

⁹⁴ *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964), tisk č. 156* (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964).

⁹⁵ V *důvodové zprávě k novele z roku 1991, tisk č. 685* (Federální shromáždění ČSFR, 1990-1992) se však v úvodu zvláštní části (čl. I, *K terminologii*) výslovně hovoří o novém pojetí subjektivity.

⁹⁶ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 2. Srov. BAŇOUCH, H. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 159 a *Právní praxe (1996)*, str. 251.

⁹⁷ Viz § 19 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Viz též *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 41. Srov. KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 80.

⁹⁸ BAŇOUCH, H. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 154.

⁹⁹ FRINTA, O. (2008), str. 128-129 a 154.

2 PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST

Podstatné jméno způsobilost v obecném smyslu je zřejmě odvozeno od přídavného jména způsobilý. Zmíněné slovo způsobilý znamená mající k něčemu potřebné schopnosti, předpoklady; být schopný, kvalifikovaný, vhodný, případně kompetentní.¹⁰⁰ Příným opakem posledního zmíněného výrazu je slovo inkompetentní neboli nezpůsobilý.

S výrazy způsobilost, způsobilý či naopak nezpůsobilost, případně nezpůsobilý se lze v českých právních předpisech setkat poměrně často. Definuje je však povětšinou právní věda, nikoli zákonodárce sám.¹⁰¹ V odborné literatuře se tato slova v rozličných spojeních hojně vyskytují. Při uvádění následujících příkladů se proto vědomě omezují toliko na oblast, jež aspoň zčásti souvisí se soukromým právem.

Ve starší teorii najdeme sousloví věcněprávní způsobilost. Rozlišují se předměty neomezeně věcněprávně způsobilé, objekty omezeně věcněprávně způsobilé a předměty, které nejsou věcněprávně způsobilé.¹⁰²

Výraz způsobilost ke členství označuje situaci, kdy členství v právnické osobě mohou omezovat jisté podmínky.¹⁰³ Například členem zájmového sdružení právnických osob může být toliko právnická osoba.¹⁰⁴ Naopak do politické strany může vstoupit výhradně jen fyzická osoba, konkrétně občan České republiky.¹⁰⁵ Členem profesní komory může být pouze ten, kdo splňuje zvláštní stanovené podmínky.¹⁰⁶ V některých případech jsou jisté osoby ke členství nezpůsobilé. Dejme tomu vojáci v činné službě nemohou být členy odborů.¹⁰⁷

Majetkoprávní způsobilost se chápe jako způsobilost mít práva a povinnosti týkající se majetku jak v oblasti hmotného, tak i procesního práva.¹⁰⁸

¹⁰⁰ FILIPEC, J., aj. (2003), str. 578, PETRÁČKOVÁ, V., aj. (2000), str. 404.

¹⁰¹ K právní subjektivitě, jež je součástí právní způsobilosti, srov. ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 41.

¹⁰² Podrobněji E. HOLTHÖFER podle J. VAŠEČKY. Viz VAŠEČKA, J. (1979), str. 32-33.

¹⁰³ Např. úplná svéprávnost. Srov. ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 165.

¹⁰⁴ Paragraf 20f občanského zákoníku (1964).

¹⁰⁵ Ustanovení § 1 odst. 1 *zákona o sdružování v politických stranách a v politických hnutích*.

¹⁰⁶ Za všechny např. § 5 *zákona o advokacii*.

¹⁰⁷ Ustanovení § 2 odst. 4 *zákona o sdružování občanů*.

¹⁰⁸ Je to tedy právní subjektivita v rámci majetkového práva. Blíže viz KNAPP, V. (1995a), str. 995.

Některé způsobilosti jsou očividnou součástí způsobilosti k právnímu jednání, například pořizovací či testamentární způsobilost¹⁰⁹ či způsobilost stát se držitelem vlastním jednáním. Naopak způsobilost být držitelem patří k právní subjektivitě.¹¹⁰

Dědická nezpůsobilost je vlastní nejen současnému občanskému zákoníku,¹¹¹ ale i jeho předchůdcům¹¹² a možným následovníkům.¹¹³ Znamená výrazný morální prvek v dědickém právu; míří proti jednání, jež zasluhuje morální odsouzení.¹¹⁴

Způsobilost k manželství či způsobilost ke sňatku normy tradičně označují spíše jako překážky manželství. Je to řada skutečností, jež se vztahují ke stavu manželskému a brání člověku uzavřít manželství.¹¹⁵ Způsobilost k uzavření manželství se nazývá sňatečná způsobilost. Je to způsobilost učinit sňatečné prohlášení, způsobilost učinit právní úkon, který se nazývá prohlášení o uzavření manželství.¹¹⁶ Způsobilost k manželství se blíží způsobilosti k právům a povinnostem, zatímco způsobilost k uzavření manželství odpovídá způsobilosti k právním úkonům.

Pojmy subjekt práva a osoba v právním smyslu i právní způsobilost, způsobilost k právům a povinnostem, způsobilost k právním úkonům a delikt ní způsobilost lze označit za výchozí termíny obecné části občanského, respektive soukromého práva. Právní způsobilost mohu snadno považovat za jeden z klíčových, základních a nejdůležitějších institutů veškerého soukromého práva. Přestože s výrazem právní způsobilost pracují mnohá jiná, a to nejen soukromoprávní, ale i veřejnoprávní odvětví, má svůj pevný základ v oboru občanského práva.¹¹⁷ V řadě právních odvětví však, až na několik málo drobných výjimek, způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům spadá vjedno, takže v příslušné právní úpravě je není zapotřebí rozlišovat. Kupříkladu způsobilost být subjektem aktivního volebního práva splývá se způsobilostí svým úkonem volit.

¹⁰⁹ Paragrafy 566-576 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

¹¹⁰ Srov. § 310 *obecného zákoníku občanského (1811)*. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 76-77.

¹¹¹ Ustanovení § 469 *občanského zákoníku (1964)*.

¹¹² Viz § 540 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 386.-388. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 522 a 525 *středního občanského zákoníku (1950)*.

¹¹³ Paragrafy 1309-1311 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

¹¹⁴ MUZIKÁŘ, L. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 1172.

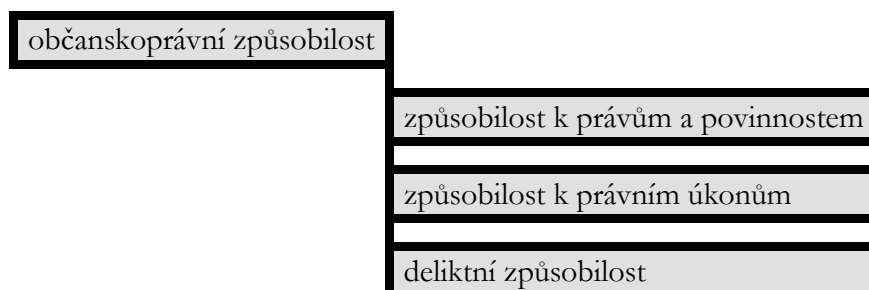
¹¹⁵ Viz § 11-17a *zákona o rodině* a § 594-599 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

¹¹⁶ Srov. § 17a odst. 2 *zákona o rodině*. Viz též HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 51-52.

¹¹⁷ Viz BOGUSZAK, J., aj. (2001), str. 121.

Právní způsobilost v občanském právu patří k základním pojmovým znakům osob. Určuje a zaručuje jejich základní postavení a status. Je základní podmínkou účasti osob na občanskoprávních vztazích.¹¹⁸ Člení se na tři odlišné způsobilosti.

Obrázek 2. Právní způsobilost v občanském právu

Přísné rozlišování způsobilosti k právům a povinnostem, k právním úkonům a deliktní způsobilosti je typické pro občanské právo hmotné a pro fyzické osoby.¹¹⁹ Podobné třídění na základě hmotného práva na způsobilost být účastníkem řízení a způsobilost samostatně vykonávat procesní úkony zná civilní právo procesní.

Právní subjektivita se označuje za pasivní stránku právní způsobilosti, kdežto způsobilost k právním úkonům a deliktní způsobilost představují složku aktivní.¹²⁰ Pasivní složka právního statusu subjektu práva náleží na základě jeho existence,¹²¹ není k ní zapotřebí jeho aktivita. Je to výchozí pozice osob v právních vztazích, jež jim dovoluje do nich vstoupit. Aktivní stránka právního statusu osob souvisí s jejich fungováním ve společnosti.¹²² Umožňuje oživit obsah pasivní složky.

Poněkud jiný pohled může za aktivní část právní subjektivity považovat způsobilost k právům, zatímco pasivní je pak logicky způsobilost k povinnostem. Obdobně též způsobilost k právním úkonům se chápe jako aktivní, týká-li se jednání, jež směřuje získání práv. Naproti tomu pasivní stránka způsobilosti k právním úkonům tu je v případě, že subjekt na sebe bere povinnosti, vlastním právním jednáním se zavazuje. Deliktní způsobilost tu patří do složky pasivní.

¹¹⁸ FIALA, J., aj. (2006), str. 19, CIRÁK, J., aj. (2008), str. 233, HURDÍK, J. (1995), str. 10-11.

¹¹⁹ PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 65, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 24; usnesení IV. ÚS 309/03. Právní způsobilost se občas chápe i jen jako právní subjektivita. Viz ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 20-25, 30.

¹²⁰ ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94-95, HARVÁNEK, J., aj. (2002), str. 200, HURDÍK, J. (2004), str. 91-92, MAYR, R., aj. (1922), poznámka pod čarou č. 3, str. 68.

¹²¹ Vedle právní subjektivity se sem řadí i osobnostní práva.

¹²² J. HURDÍK píše o existenciálním a funkčním rozměru osoby. Viz HURDÍK, J. (2004), str. 88.

Z naprosto odlišného, totiž veřejnoprávního hlediska aktivní právní subjektivita náleží mocenským subjektům, tedy orgánům veřejné moci, zatímco pasivní právní subjektivitou disponují jim podřízené subjekty.¹²³

Někteří autoři kromě zmíněných pojmů zavedli také obecný výraz způsobilost k úkonům či způsobilost k činům. Pod ním obecně rozuměli způsobilost vlastním chováním vyvolat právní následky. Zařazovali do něj proto jak způsobilost k právním úkonům, tak deliktní způsobilost, v tomto pojetí tedy spíše způsobilost k protiprávním úkonům.¹²⁴ Způsobilost právně relevantním způsobem porušit závazek může mít jen ten, kdo má způsobilost závazek splnit. Jelikož splnění je právní úkon, deliktní způsobilost má výlučně osoba způsobilá k právním úkonům. Ani nezletilý, ani osoba, která v důsledku duševní poruchy není vůbec schopna sama si obstarávat své věci, nemohou sami svůj závazek splnit. To za ně musí učinit jejich zástupce. Z tohoto důvodu nejsou ani způsobilí, aby například opomenutím založili svou vlastní odpovědnost. Proto způsobilost k protiprávním úkonům, pokud jde o porušení závazku, splývá se způsobilostí k právním úkonům. Jiní však mají soubor způsobilost k protiprávním úkonům za nesprávné.¹²⁵

Způsobilost k právním úkonům tedy představuje způsobilost vlastním chováním vyvolat právní následky především a nejčastěji v souvislosti s osobou toho, kdo právní úkon činí. Může to však být také ve vztahu k osobě zastoupeného, jehož jménem ten, kdo právní úkon činí, jedná. Při deliktní způsobilosti jde vždy o způsobilost vlastním chováním vyvolat právní následky pro sebe samotného.¹²⁶

Subjekty práva lze dělit na subjekty způsobilé k právům a povinnostem a zároveň i k právním úkonům a na subjekty způsobilé výhradně jen k právům a povinnostem.¹²⁷ Okruh subjektů, které mají způsobilost k právům a povinnostem, popřípadě i způsobilost k právním úkonům, není shodný ve všech odvětvích práva, ba dokonce ani ve všech právních institutech v rámci jednoho právního odvětví.

¹²³ DOSTÁLOVÁ, J., aj. (1998), str. 546. Tento pohled je pro mou diplomovou práci okrajový, proto jej zde zmiňuji toliko pro úplnost. V soukromém právu není použitelný, neboť podle § 2 odst. 2 občanského zákoníku (1964) i právní vědy „v občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení.“

¹²⁴ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 10, ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 21; *Právní praxe* (1996), str. 260 a 347.

¹²⁵ Odpovědnost bez ohledu na zavinění se týká všech osob bez rozdílu. Protiprávní úkon může provést i osoba, která není k zavinění způsobilá. Viz k tomu ŠVESTKA, J. (1966), str. 60, ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 82, ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 99.

¹²⁶ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 5-6. Srov. MAYR, R., aj. (1922), str. 68.

¹²⁷ Srov. k tomu GERLOCH, A. (2000), str. 76.

2.1 SUBJEKTY PRÁVA A OSOBY V PRÁVNÍM SMYSLU

Pojem subjekt s sebou nese celou řadu významů v různých oblastech lidského života. Pro tuto práci je nejpodstatnější jeho chápání ve smyslu jedinec, činitel,¹²⁸ nositel vlastností a také protiklad objektu.¹²⁹

Své adresáty¹³⁰ si právo vytváří samo, přiznává jim jak právní způsobilost, tak práva a povinnosti. Právní subjekt neboli subjekt práva, případně také subjekt práv a povinností v právním vztahu vymezuje právní věda, nikoli zákonodárce v právních předpisech.¹³¹ Souslovím právní subjekt se vyjadřuje jejich podřízení právním normám.¹³² Obsahově shodný termín právní podmět zastaral a nepoužívá se.¹³³

Právní subjekt lze chápat mnoha různými způsoby.¹³⁴ Často se pojímá jako souhrnný výraz pro osoby¹³⁵ i potenciální nositele práv a povinností.¹³⁶

Právní subjekty vedle předmětu¹³⁷ a obsahu tvoří jednotlivé prvky občansko-právního nebo soukromoprávního vztahu. Jako právní vztah se chápe vždy jen zvláštní poměr k jiné osobě; není to tedy vztah k objektu, nýbrž k určitému jinému subjektu.¹³⁸ Kdo je subjektem, nemůže nikdy být současně i objektem práv a naopak.¹³⁹ Aby osoba mohla být subjektem právního vztahu, musí mít právní subjektivitu.¹⁴⁰ Budoucí subjekty občansko-právního vztahu mají právní způsobilost a existují již před samotným vznikem konkrétního občansko-právního vztahu.

¹²⁸ FILIPEC, J., aj. (2003), str. 422.

¹²⁹ PETRÁČKOVÁ, V., aj. (2000), str. 716. Srov. též FRINTA, O. (2008), str. 22-23.

¹³⁰ Adresáty v širším smyslu jsou dvojí subjekty: jak osoby, jež se musí právem jen řídit, tak orgány, které podle právních norem rozhodují. Tuto diplomovou práci zajímá jen první skupina: osoby.

¹³¹ FRINTA, O. (2008), str. 35. K subjektům občansko-právní odpovědnosti za škodu srov. např. ŠVESTKA, J. (1966), str. 55.

¹³² Latinsky *subicere* znamená podrobit, *subiectus* podrobený, poddaný.

¹³³ ŠVAMBERG, G., aj. (1946), str. 28, ŠVESTKA, J., ELIÁŠ, K. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 93.

¹³⁴ FRINTA, O. (2008), str. 28-29. K subjektům právních norem viz ROUČEK, F. (1941), str. 197-198.

¹³⁵ KRČMÁŘ, J. (1936), str. 135 a (1946), str. 133.

¹³⁶ CIRÁK, J., aj. (2008), str. 233, BAUDYŠ, P. (1998b), str. 31-32. Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 89-90.

¹³⁷ Někdy se používá též termín objekt občansko-právního vztahu. Srov. FRINTA, O. (2008), str. 24.

¹³⁸ GERLOCH, A. (2000), str. 109.

¹³⁹ KINCL, J., aj. (1995), str. 60.

¹⁴⁰ Srov. k tomu ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 20, 25.

Práva a povinnosti mohou být součástí právního vztahu. Existují však i bez něho.¹⁴¹ Subjekt je způsobilý ke všem právům a povinnostem, jak těm v právním vztahu, tak i těm mimo něj. Způsobilost být subjektem právního vztahu je tedy obsahově užší než způsobilost být nositelem subjektivních práv a povinností.¹⁴² Každý subjekt v právních vztazích je nositelem práv a povinností a současně též nese odpovědnost za porušení svých povinností.¹⁴³

Právní subjekty se de lege lata místo tradičního pojmenování osoby označují jako účastníci občanskoprávního vztahu.¹⁴⁴ Uvedený pojem však není výstižný. Právní subjektivita je totiž právě jen možnost stát se účastníkem určitých právních vztahů, sama o sobě bez dalšího však neznamena účast v kterémkoli právním vztahu.¹⁴⁵ K tomu, aby daný subjekt měl určitá subjektivní práva a právní povinnosti, musí existovat právní titul. Způsobilost k právům a povinnostem zahrnuje mimo jiné například způsobilost být vlastníkem, tedy mít vlastnické právo. Tato způsobilost bez dalšího však rozhodně neznamena vlastnictví kterékoli věci.¹⁴⁶

Pojem osoba byl původně pro právo synonymem člověka, až od druhé poloviny devatenáctého století se používá i pro právnické osoby.¹⁴⁷ Slovo osoba má nyní dva významy. Předně se jím rozumí skutečná osoba ve smyslu biologickém, člověk. Je to však také abstraktní osoba ve smyslu právním, tedy fyzická i právnická.¹⁴⁸ Rozdíl mezi nimi nespočívá v tom, že první je přirozená a tu druhou zformovalo právo. Právo koneckonců vytvořilo obě. Fyzická osoba však představuje skutečný, hmotný subjekt, zatímco právnická osoba je jen umělá, nehmotná. Právní subjektivitu fyzickým osobám právo přiznalo jako vlastnost reálného subjektu, v případě právnických osob ji doplnilo coby vlastnost subjektu fingovaného.¹⁴⁹

¹⁴¹ KNAPPOVÁ, M., aj. (2005), str. 179.

¹⁴² FRINTA, O. (2008), str. 26.

¹⁴³ ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 12.

¹⁴⁴ Hlava druhá *občanského zákoníku (1964)* nese název *Účastníci občanskoprávních vztahů*, ačkoli tato rubrika pojednává o osobách. Srov. též ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 9.

¹⁴⁵ Viz k tomu ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 25-31.

¹⁴⁶ Podrobněji zvl. BOGUSZAK, J., aj. (2001), str. 121. Návrh nového občanského zákoníku se vrací k tradiční právní terminologii, viz *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 7 a 24.

¹⁴⁷ ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94.

¹⁴⁸ HURDÍK, J. (2004), str. 18-19, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 27.

¹⁴⁹ KNAPP, V. (1995a), str. 983. Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 83, 85-87.

Označení fyzická osoba stojí v protikladu k pojmu právnická osoba; jiné osoby se v platném českém právu nevyskytují.¹⁵⁰

K některým subjektivním právům a povinnostem mají všechny osoby stejnou způsobilost, k jiným jsou způsobilé jenom osoby fyzické nebo dokonce pouze některé fyzické osoby, k dalším jen právnické nebo právnické osoby určitého druhu.

Nejde ovšem o osoby v obvyklém smyslu tohoto slova, ale spíše o jakousi abstraktní osobnost,¹⁵¹ která existuje v souvislosti se způsobilostí k právům a povinnostem. Osoba v právním smyslu je nadána zásadní vlastností v podobě způsobilosti být uznán jako nositel práva či povinnosti.¹⁵² Fyzické a právnické osoby jsou způsobilé mít práva a povinnosti.¹⁵³ Pouze s těmito subjekty platné občanské právo výslovně spojuje způsobilost k právům a povinnostem.¹⁵⁴ Zdá se tedy, že do občanskoprávních vztahů mohou vstupovat v zásadě jen ty subjekty, které mají charakter osob v právním smyslu.

Některé právní řády však uznávají ještě jako třetí skupinu jiné subjekty, jež nelze označit ani za fyzické, ani za právnické osoby.¹⁵⁵ Na to reaguje i český obchodní zákoník, který zná jinou než fyzickou osobu.¹⁵⁶ Občanský soudní řád postupuje podobně.¹⁵⁷ Sousední jiná než fyzická osoba myslí nejen na právnické osoby, ale i na jiné útvary. Těmi mohou být třeba osobní obchodní společnosti, které podle některých cizích právních úprav nejsou právnickými osobami. Právní řád, podle něhož byly založeny, jim mnohdy buď nepřiznává způsobilost k právům a povinnostem nebo jim uděluje jen částečnou právní subjektivitu. Existence právní subjektivity zahraniční jiné než fyzické osoby, případně její rozsah, se řídí právem státu, podle kterého byla zřízena, tedy nikoli právem státu, kde má své sídlo.

¹⁵⁰ Srov. systematický výklad. V § 18 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* výslovně praví, že „osoba je fyzická, nebo právnická“. Je to jasná dichotomie, tertium non datur. Stát se v občanskoprávních vztazích považuje za právnickou osobu; viz § 21 *občanského zákoníku (1964)*, § 21 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. § 18 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*, podle něž „osoby právnické jsou osoby rozdílné od osob fyzických,“ a *Legislativny žúmer Občianskeho zákonníka (2009)*, str. 42.

¹⁵¹ K pojetí osobnosti v soudní psychologii srov. PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 176-178.

¹⁵² FRINTA, O. (2008), str. 26, CIRÁK, J., aj. (2008), str. 233. Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 87.

¹⁵³ ŠVESTKA, J., ELIÁŠ, K. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94, CIRÁK, J., aj. (2008), str. 243.

¹⁵⁴ Srov. FRINTA, O. (2008), str. 37.

¹⁵⁵ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 174. Srov. též PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 202.

¹⁵⁶ Ustanovení § 22 *obchodního zákoníku*, srov. § 2835 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*

¹⁵⁷ Paragraf 19 část věty za středníkem *občanského soudního řádu*.

Ovšemže i v českém právu lze nalézt výjimky, na základě kterých se právní subjektivita poskytovala i útvarům, které praxe uznávala jako osoby v právním smyslu, ačkoli je žádný zákon výslovně neoznačil za právnickou osobu. Skutečnost, že některým organizačním útvarům se i v těchto případech uděluje právní subjektivita blíže rozebírají teorie spontánnosti či teorie podstatných náležitostí, které vycházejí především z judikatury.¹⁵⁸ Právní způsobilost má každý, kdo je subjektem práv, tedy ten, komu právní předpis přiznává určité právní postavení, například nějaké subjektivní právo nebo určitou právní povinnost či třeba způsobilost vyvolat svým právním jednáním nebo též svou nečinností právní následky. Přitom je subjektem práv jen v takovém rozsahu, v jakém je mu způsobilost k právům a povinnostem přisouzena.¹⁵⁹

Ležící pozůstalost,¹⁶⁰ kdysi upravená obecným zákoníkem občanským,¹⁶¹ měla jakousi právní způsobilost, subjektem práva ani právnickou osobou ale nebyla. Hledělo se na ni, jen jako by to byl zvláštní samostatný právní subjekt.¹⁶² Až do přijetí dědictví tu po smrti zůstavitele existovalo jeho personifikované jmění.

Podle jednoho pohledu termíny osoba a subjekt rozhodně nejsou synonyma. Různým útvarům se přiznává právní subjektivita v různém stupni. V případě, že se určitému uskupení přiznává pouze omezená způsobilost k právům a povinnostem, jde o subjekt způsobilý nést aspoň nějaké právo nebo povinnost, je na místě používat pojem subjekt. Pokud se však přiznává způsobilost k právům a povinnostem v plném rozsahu, je to již osoba. Z hlediska teoretického, nikoliv však de lege lata, se pojem subjekt rozpadá na tři skupiny: osobu fyzickou, právnickou a jiné subjekty.¹⁶³ Fyzické a právnické osoby jsou zásadně způsobilé ke všem právům a povinnostem s výjimkou těch práv a povinností, které podle zákona nabývat nemohou. Ostatní subjekty práva jsou způsobilé mít práva a povinnosti pouze v takovém rozsahu, v jakém jim to právní předpisy výslovně přiznávají.¹⁶⁴

¹⁵⁸ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 175.

¹⁵⁹ BAUDYŠ, P. (1998a), str. 37.

¹⁶⁰ Latinsky *hereditas iacens*. Tento institut v tuzemském právu existoval do 31. prosince 1950.

¹⁶¹ Viz § 547 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

¹⁶² ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1936, III), str. 52-53; TILSCH, E. (1925), str. 141; rozsudky Nejvyššího soudu 22 Cdo 1620/98, 33 Cdo 2398/98 a jeho usnesení 30 Cdo 1093/2001; nálezy I. ÚS 59/93.

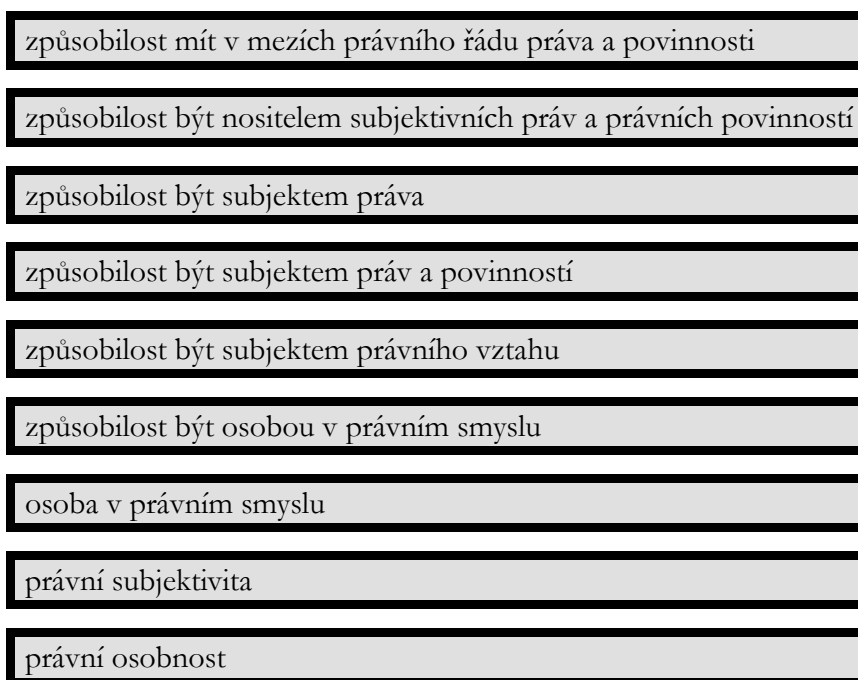
¹⁶³ FRINTA, O. (2008), str. 54.

¹⁶⁴ BAUDYŠ, P. (1998c), str. 37.

2.2 ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM

Způsobilost k právům a povinnostem se definuje jako právními normami stanovená možnost nebo schopnost subjektu mít v mezích právního řádu subjektivní práva a právní povinnosti.

Obrázek 3. Způsobilost k právům a povinnostem a její synonyma

Pojem právní osobnost má nahradit způsobilost k právům a povinnostem.¹⁶⁵

Zkráceně a zjednodušeně se občas nazývá pouze jako způsobilost k právům. Označovat ji však jen takto je chybná simplifikace. Nelze si představit pouhou způsobilost k právům bez způsobilosti k povinnostem. Kdo nabude práva, získá tím samozřejmě i povinnosti.¹⁶⁶ Práva a povinnosti jsou nerozlučně spojeny. Způsobilost k právům bez způsobilosti k povinnostem není myslitelná.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Viz § 15 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 80, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 40. Právní osobnost je anglicky *juridical personality*, německy *Rechtspersönlichkeit*, francouzsky *personnalité juridique*, způsobilost k právům a povinnostem anglicky *capacity to have rights and obligations*, německy *Rechtsfähigkeit*, slovensky *spôsobilosť na práva a povinnosti*.

¹⁶⁶ Srov. k tomu i čl. 11 odst. 3 *Listiny základních práv a svobod*, podle kterého „vlastnictví zavazuje“.

¹⁶⁷ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 41. Srov. i *Právní praxe (1996)*, str. 260, b. 15 a str. 262, b. 38.

Způsobilost k právům a povinnostem označuje totéž co osoba, ať už fyzická nebo právnická.¹⁶⁸ Sdělení, že osoby mají způsobilost k právům a povinnostem, je definice kruhem, zbytečné hromadění významů, opakování téhož, tautologie. Jen ty subjekty, které mají způsobilost k právům a povinnostem, jsou osoby ve smyslu práva.¹⁶⁹ Toliko subjekty způsobilé k právům a povinnostem mohou vstoupit do právních vztahů. Právní subjektivita vyjadřuje postavení osob ve společnosti.

Způsobilost být osobou v právním smyslu je podstatná a trvalá právní vlastnost subjektu práva. Kdo je právní osobností, stává se možným nositelem práv a závazků.¹⁷⁰ Je například způsobilý být vlastníkem, držitelem či dlužníkem.¹⁷¹ Způsobilost k právům a povinnostem představuje nezbytný předpoklad vzniku práv a závazků, nutnou podmínku jejich realizace.¹⁷² Osoba je sice obecně, abstraktně způsobilá mít práva a povinnosti,¹⁷³ vždy ale záleží na právních normách, jež stanoví bližší podmínky, za nichž je subjekt způsobilý nést určitá práva a povinnosti.

Právní subjektivita se tu zásadně objevuje vždy se zrodem konkrétní osoby a zaniká s jejím koncem. Způsobilost k právům a povinnostem občanský zákoník tedy poskytuje předně všem lidem, a to od narození do smrti. Rovněž právnické osoby ji získávají, konkrétně od svého vzniku až do zániku. Právní subjektivitu tedy všechny osoby bez jakýchkoli výjimek mají po celou dobu své existence.

Z pohledu přirozenoprávního však výrazný rozdíl spočívá v tom, že právní osobnost člověka pozitivní právo musí uznat, kdežto právnické osobě právní osobnost může poskytnout. Tyto subjekty proto mají zcela odlišné právní postavení. Nejsou si rovné v rámci práv osobních či majetkových. Tato rovnost se může s jistými výjimkami uplatnit jen ve sféře práv věcných a obligačních.¹⁷⁴

Podle právního pozitivizmu však z historické zkušenosti jasně plyne, že právní subjektivitu všem osobám, tedy i lidem, poskytuje výlučně platné právo a stát.¹⁷⁵

¹⁶⁸ Základní ustanovení § 15 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* je společné pro obě.

¹⁶⁹ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 27. Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 91.

¹⁷⁰ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 4. Srov. ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 12.

¹⁷¹ Ke zvláštní, tzv. insolvenční způsobilosti blíže viz SCHELLE, K., aj. (2008).

¹⁷² KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 77. Srov. FRINTA, O. (2008), str. 39.

¹⁷³ Srov. PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 64-65, HURDÍK, J. (2000), str. 93.

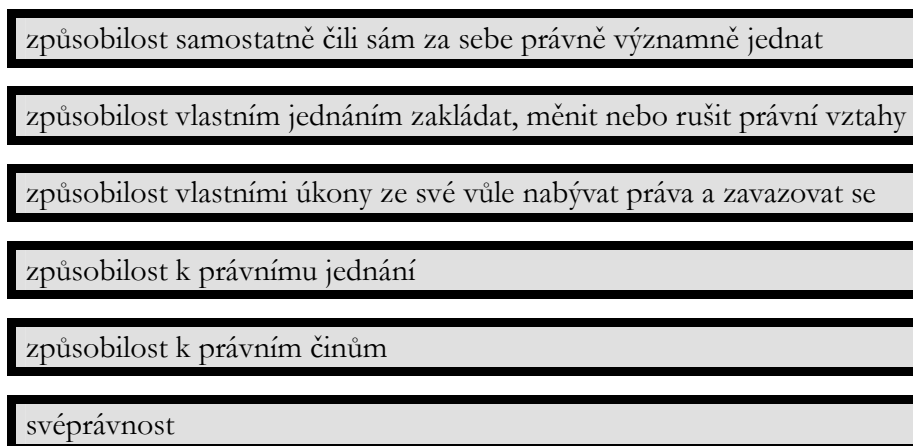
¹⁷⁴ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 12-13 a 40.

¹⁷⁵ HURDÍK, J. (2004), str. 84.

2.3 ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

Způsobilost k právním úkonům¹⁷⁶ se vymezuje jako právními normami stanovená možnost či schopnost subjektu práva svými vlastními úkony, vlastním volným jednáním způsobit právem dovolené následky, zejména nabývat subjektivní práva či brát na sebe právní povinnosti neboli přijímat závazky, případně je též měnit nebo rušit. Je to tedy způsobilost k právně relevantním úkonům vůbec.¹⁷⁷

Obrázek 4. Způsobilost k právním úkonům a její synonyma

Právě tradiční pojem svéprávnost má v novém občanském zákoníku nahradit způsobilost k právním úkonům i delikt ní způsobilost.¹⁷⁸ Staronový osvědčený termín se vrací nejen jako součást zažitého pojmosloví, nýbrž i proto, že osnova již nezná pojem právní úkon.¹⁷⁹ Výraz svéprávnost je navíc věcně správný, neboť ten, kdo je schopen vlastním jednáním nabývat práva a povinnosti, označuje se tradičně za osobu svého práva. Návrat ke svéprávnosti má však i své kritiky.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Způsobilost k právním úkonům je anglicky *capacity to exercise rights*, německy *Geschäftsfähigkeit*, francouzsky *aptitude légale*, slovensky *spôsobilosť na právne úkony*.

¹⁷⁷ KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 82.

¹⁷⁸ Viz § 15 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

¹⁷⁹ Ten s ohledem na slovenské právní tradice zavedl ve svém § 30 *střední občanský zákoník (1950)*. Převzal jej a upravil jeho nástupce, *občanský zákoník (1964)*, v ustanovení § 34. K novému pojetí právního jednání viz *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 5, 24, 40, 116-117. Slovensko právní úkon zachová. Viz *Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka (2009)*, str. 43.

¹⁸⁰ O. HORÁK a N. ŠTACHOVÁ v této souvislosti poukazují na zbytečně vyostřený vliv ideologie. Dnešní pojmy právní úkon a způsobilost k právním úkonům mají za zažité. Viz k tomu HORÁK, O., aj. (2008), str. 94-95.

Způsobilost k právním úkonům je velmi úzce provázána se způsobilostí k právům. Samotná právní subjektivita zkrátka postrádá jakýkoli smysl; musí se k ní určitým způsobem připojit způsobilost právními úkony nabývat práva a povinnosti. Osoby, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům, potřebují, aby k obstarávání jejich záležitostí za ně někdo jiný činil právní úkony. Pokud by tomu tak nebylo, jejich způsobilost k právům a povinnostem by neměla žádný význam. Z tohoto důvodu musí existovat zákonné zastoupení osob, jež nejsou způsobilé samostatně jednat. Na druhou stranu také platí, že bez právní subjektivity není ani způsobilosti k právním úkonům.

Způsobilost k právním úkonům se projevuje v různých částech občanského práva. Příkladů nalezneme přehršel. Tu a tam je jednotlivé kodexy výslovně uvádějí, jiné doplní teorie. Podívejme se na příklady ze zákoníků, dejme tomu na úpravu u smluvního zastoupení.¹⁸¹ V případě věcného práva na způsobilost svým vlastním jednáním nabýt vlastnické právo¹⁸² nebo se stejným způsobem stát držitelem¹⁸³ či použít věcněprávní prostředky ochrany vlastnictví, držby a detence.¹⁸⁴ V rámci dědického práva sem náleží pořizovací čili testovací způsobilost¹⁸⁵ nebo způsobilost být svědkem závěti.¹⁸⁶ V závazkovém právu to je zejména způsobilost k uzavírání smluv¹⁸⁷ a rovněž úprava platnosti ručení za nezpůsobilého dlužníka.¹⁸⁸

¹⁸¹ Ustanovení § 22 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 399 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 1018 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 871. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 68 *středního občanského zákoníku (1950)*.

¹⁸² Srov. zejm. § 355 a 356 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

¹⁸³ Paragraf 310 *obecného zákoníku občanského (1811)* a § 99. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

¹⁸⁴ Paragraf 126 *občanského zákoníku (1964)*, § 366 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 136. a 146-155 *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 152 *středního občanského zákoníku (1950)*. Zde se prolíná s procesní způsobilostí, de lege lata srov. § 20 odst. 1 *občanského soudního řádu*.

¹⁸⁵ Ustanovení 476d odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 1351-1354 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a § 566-569, 573 a 574 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 405.-408. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 540 *středního občanského zákoníku (1950)*.

¹⁸⁶ Paragraf § 476e první věta *občanského zákoníku (1964)*, § 1365 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 591 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 431. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 546 *středního občanského zákoníku (1950)*.

¹⁸⁷ Paragraf 865 *obecného zákoníku občanského (1811)* a § 696.-699. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

¹⁸⁸ Ustanovení § 304 odst. 1 i. f. *obchodního zákoníku*, § 1819 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 1352 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1189. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, k tomu srov. § 730 druhá věta téhož návrhu.

2.4 DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST

Deliktní způsobilost¹⁸⁹ je právními normami stanovená možnost či schopnost subjektu svými vlastními zaviněnými činy způsobit právem nedovolené následky, tedy založit svou odpovědnost a nést nepříznivé právní následky.

Obrázek 5. Deliktní způsobilost a její synonyma

způsobilost k zavinění
způsobilost k civilnímu deliktu
způsobilost k občanskoprávní odpovědnosti
způsobilost k zaviněným protiprávním úkonům
způsobilost být odpovědný za svůj vlastní protiprávní čin
způsobilost být postižen sankcemi v důsledku svého deliktu
způsobilost vlastním jednáním stát se odpovědným za vlastní provinění
způsobilost nést právní následky svého zaviněného protiprávního jednání
způsobilost vlastním úkonem porušit závazek a založit právní odpovědnost

V občanských zákonících se o deliktní způsobilosti výslovně nehovoří, bývá upravena samostatně v souvislosti s odpovědností za škodu.¹⁹⁰ Návrh nového kodexu ji však navíc přiřazuje po bok způsobilosti k právním úkonům.¹⁹¹ Východiska obou institutů jsou totiž do jisté míry zčásti podobná,¹⁹² zčásti odlišná.

Delikt se tu chápe v užším smyslu jako mimozávazkové porušení práva, nikoli coby porušení práva vůbec, například včetně porušení smluvního závazku.

¹⁸⁹ Anglicky *capacity to be liable*, německy *Deliktfähigkeit*, slovensky *deliktuálna spôsobilosť*.

¹⁹⁰ Srov. § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 2735 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 1306 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1140. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 347 *středního občanského zákoníku (1950)*. KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 8, 90, GERLOCH, A. (2000), str. 76 a 77.

¹⁹¹ Viz § 15 odst. 2 i. f. *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *Právní praxe (1996)*, str. 260-261.

¹⁹² Srov. VYHNÁNEK, L. (1999), str. 157. S deliktní způsobilostí se pojí přičitatelnost. Viz TILSCH, E. (1925), str. 114, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, V), str. 689, ŠVESTKA, J. (1966), str. 60.

2.5 ÚKONY, VŮLE A JEJÍ PROJEV

Způsobilost k právním úkonům je pojmově úzce spjata s výrazem právní úkon,¹⁹³ de lege ferenda však oba pojmy zmizí.¹⁹⁴ Stejně je delikt ní způsobilost čili způsobilost k zaviněným protiprávním úkonům spojena s protiprávními úkony.

Úkony jsou odrazem lidského chování, které právo usměrňuje.¹⁹⁵ To vyžaduje určitý stupeň vyspělosti vůle a rozumu jednajícího.¹⁹⁶ Pro právo je významné jednání jen toho, kdo splňuje předpoklady náležité volní a intelektuální vyspělosti.

Vůle, která je významná z hlediska práva i způsobilosti k právním úkonům, není vždy totéž co vůle z hlediska psychologického.¹⁹⁷ Ne každý projev vůle má pro právo význam, a může tudíž založit, změnit nebo zrušit právní vztah.

Obecně vůle spočívá v cílevědomě usměrňovaném vnitřním úsilí, které jednající vynakládá k dosažení chtěného cíle. Vůli má i malé dítě či duševně chorý. Neumí však náležitě předvídat a hodnotit výsledek svého chtění a podle toho ovládat své chování. Právně významná vůle se tu nekryje s vůlí psychickou. Projevům jejich vůle se až několik málo výjimek nepřiznává právní relevance.¹⁹⁸

Pojem vůle se v občanském právu užívá ve dvou rozdílných významech.¹⁹⁹ Se zřetelem k právním úkonům se pod vůlí rozumí vnitřní psychický vztah jednajícího k jeho vnější aktivitě a k zamýšlenému, tedy chtěnému následku. V souvislosti se způsobilostí k právním úkonům i delikt ní způsobilostí se vůle chápe jako určovací schopnost, tedy schopnost ovládnout své jednání.²⁰⁰ Vůli je zapotřebí srozumitelně projevit navenek,²⁰¹ tak aby se s ní mohli náležitě seznámit jiní lidé. Také právnická osoba má svou zprostředkovanou vůli; dávají ji najevo lidé s ní spojení.

¹⁹³ Paragraf 34 *občanského zákoníku (1964)*.

¹⁹⁴ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 40, 117.

¹⁹⁵ KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 202, ŠPAČEK, V. (1953), str. 47-48.

¹⁹⁶ VYHNÁNEK, L. (1999), str. 158, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 4, 15, ŠPAČEK, V. (1953), str. 92.

¹⁹⁷ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 30-31, HURDÍK, J. (2004), str. 83, ŠPAČEK, V. (1953), str. 94 a 97.

¹⁹⁸ Srov. k tomu zejm. § 66 odst. 2, § 482 a § 511 odst. 2 i. f. *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *důvodovou zprávu* k němu, str. 122. Srov. též HURDÍK, J. (2000a), str. 967.

¹⁹⁹ K různému vnímání vůle v občanském právu viz LAVICKÝ, P. (2000), str. 363 a 365-366.

²⁰⁰ Srov. též zásadu autonomie vůle, jež se týká právních úkonů. Kvůli viz i § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 15 a ke svobodě vůle HURDÍK, J. (1995), str. 5-6.

²⁰¹ HURDÍK, J. (2004), str. 88, ŠPAČEK, V. (1953), str. 116; § 35 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

Bez vůle a jejího projevu není právní úkon.²⁰² Občanský zákoník na vůli klade požadavky. S ohledem na náležitosti subjektu právního úkonu²⁰³ to musí být vůle k právním úkonům způsobilé osoby. Splní-li člověk stanovené podmínky, jeho vůle bude právně relevantní. Pro právo je bezvýznamná, nebo méně významná vůle lidí, kteří postrádají dostatečné rozumové schopnosti či volní vyspělost, a proto nemají správnou představu o následcích projevu své vůle.²⁰⁴ Vůle a její projev, jež nejsou podle své povahy přiměřené rozumové a volní vyspělosti, odpovídající věku nezletilých, nemají právní význam. Způsobilost k právním úkonům i deliktů způsobilost předpokládají určitou volní vyspělost, která jednajícimu umožňuje cílevědomě ovlivňovat své úsilí vynakládané ke splnění svého záměru.

Nesvéprávní sami právně nejednají. To za ně činí jejich zákonní zástupci, kteří jejich jménem projevují svou vlastní vůli, a nahrazují tak vůli zastoupených.²⁰⁵ Ve srovnání s tím, provádí-li právní úkon smluvní zástupce jednajícího, projevuje vůli zastoupeného.²⁰⁶ Substituce vůle nepřichází v úvahu u deliktů způsobilosti.

Není-li jednající způsobilý k právním úkonům, jeho právní úkon je absolutně neplatný.²⁰⁷ Tentýž důsledek nastane, pokud nemá způsobilost k právům a povinnostem. To se týká jen právnických osob, neboť jejich právní subjektivita může mít zvláštní rozsah.²⁰⁸ Tato pravidla plynou z náležitosti subjektu právního úkonu.

Pod protiprávním úkonem se chápé rovněž lidské chování, avšak takové, které není v souladu s právními normami. I s ním bez ohledu na vůli jednajícího, zdalí chtěl nebo nechtěl vyvolat následky, právo spojuje právní následky. I u zaviněných protiprávních úkonů se vyskytuje volní a rozumová složka jednajícího, které se pojí s vlastním protiprávním chováním. Naopak v nezaviněných protiprávních úkonech sepětí intelektuální a volní složky a vlastního protiprávního chování není.²⁰⁹

²⁰² Srov. HOLUB, M., aj. (2003), str. 12 a § 482 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

²⁰³ Viz § 38 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. k tomu § 7, § 8 odst. 1, § 9, 10, § 18 odst. 1, § 19a téhož kodexu. Jednající osoba musí mít způsobilost alespoň k tomu právnímu úkonu, jež činí. Nemá-li ji, takový právní úkon je absolutně neplatný. Srov. i § 32 *středního občanského zákoníku (1950)*.

²⁰⁴ Paragrafy 9 a 10 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. k tomu FIALA, J., aj. (2006), str. 38.

²⁰⁵ Jde o substituci vůle. Viz § 26 *občanského zákoníku (1964)*; KNAPPOVÁ, M., aj. (2005), str. 139.

²⁰⁶ Ustanovení § 32 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*.

²⁰⁷ Srov. § 38 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

²⁰⁸ FIALA, J., aj. (2006), str. 46.

²⁰⁹ Protiprávní úkon může učinit i osoba nezpůsobilá k zavinění. Srov. ŠVESTKA, J. (1966), str. 237.

TŘETÍ ČÁST.
PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST
FYZICKÝCH OSOB

3 FYZICKÁ NEBOLI PŘIROZENÁ OSOBA

Sousloví fyzická osoba,²¹⁰ stejně tak jako jeho synonymum osoba přirozená,²¹¹ znamenají v odborném právním jazyce v podstatě zhruba totéž co v běžné hovorové řeči i v psaném projevu člověk ve své biosociální podobě,²¹² nebo z hlediska biologického a etologického člověk moudrý.²¹³ Člověk je však nejen individuální, ale i sociální tvor.²¹⁴ Charakterizují ho mimo jiné rozum, schopnost mluvit i uvědomovat si sebe sama, společenský život, kultura a civilizace. Právo lze označit za integrální součást zmíněné kultury.²¹⁵ Fyzická osoba je tedy lidská bytost; lidský jedinec, jednotlivec, individuum,²¹⁶ živá osobnost, biologický organismus.²¹⁷

Přídavné jméno fyzická je nejen v tomto slovním spojení odvozeno od řeckého slova *fysis*, což znamená mimo jiné příroda.²¹⁸ Jiný význam je tělesný, hmotný.²¹⁹

Pod pojmem osoba se běžně rozumí lidský jedinec, lidská bytost.²²⁰ Právo však osobu chápe zjednodušeně, obecně, abstraktně. Termín osoba²²¹ se poprvé objevil v období antiky, tehdy se oddělil od označení člověka.²²² Jeho význam se rozštěpil na osobu ve smyslu člověk jako bytost s biologickou podstatou a na osobu coby sociální jednotku, která se určitým způsobem chová a ovlivňuje jednání ostatních lidí ve svém okolí, zkrátka která je hybatelem děje, a má proto určité vlastnosti.

²¹⁰ Slovní spojení *fyzická osoba* obsahují jak mnohé občanské zákoníky, např. české (současný i připravovaný), italský (*persona fisica*), ruský (*физическое лицо*), polský (*osoba fizyczna*), tak i literatura, kupř. KRČMÁŘ, J. (1936), str. 135, CARBONNIER, J. (1994), str. 15 (*personne physique*) apod.

²¹¹ Sousloví *přirozená osoba* se vyskytuje kupř. v občanských zákonících v Německu či Švýcarsku (*naturliche Person*), Španělsku (*persona natural*) a Nizozemsku (*natuurlijk persoon*). I tento výraz ve spisech najdeme, kupř. MAYR, R., aj. (1922), str. 68.

²¹² HURDÍK, J., aj. (1997), str. 103, HURDÍK, J. (2004), str. 80-81 a 88, ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 9.

²¹³ Jinak též člověk moderního typu, latinsky *homo sapiens sapiens*. Srov. LISSE, L. (2002), str. 1295.

²¹⁴ ŠVIDROŇ, J. in HURDÍK, J., aj. (2007), str. 27, HURDÍK, J. (2004), str. 20.

²¹⁵ POSPÍŠIL, L. (1997), str. 66.

²¹⁶ Pojmy *osoba* a *individuum*, jimiž se označuje lidský jedinec, srovnává HURDÍK, J. (2004), str. 19.

²¹⁷ K poslednímu uvedenému označení srov. usnesení I. ÚS 282/97.

²¹⁸ KNAPP, V. (1996), str. 151, KNAPP, V. (1995a), str. 981.

²¹⁹ PETRÁČKOVÁ, V., aj. (2000), str. 252.

²²⁰ FILIPEC, J., aj. (2003), str. 252.

²²¹ Řecky *prosopon*, latinsky *persona*. Blíže viz HURDÍK, J. (2004), str. 19-21, 81, 86, 103.

²²² Řecky *anthropos*, latinsky *homo*. Podrobněji HURDÍK, J. (2002a), str. 800.

Výraz fyzická osoba však v sobě vedle zmíněného biologického a sociálního aspektu navíc zahrnuje i právní osobnost člověka.²²³ Člověk jako osoba ve smyslu mravním ví, co se smí.²²⁴ Právě fyzická osoba je jako základní a výchozí právní subjekt prvotním nositelem subjektivních práv a právních povinností.

Fyzická osoba je považována za nositele úplného souboru právních způsobilostí a současně základních práv a svobod, které ze své povahy mohou náležet pouze člověku. K tomu, aby se fyzické osoby mohly stát rovnými a aktivními účastníky občanskoprávních vztahů, jsou vybaveny právní subjektivitou a způsobilostí k právním úkonům.²²⁵ Lidé se stávají fyzickými osobami tím, že jim právo přiznává právní způsobilost.

Obrat fyzická osoba je spíše čistě odborný právní termín, do obecné češtiny nepronikl.²²⁶ Na četnost používání termínů fyzická osoba a člověk v právním řádu existují různé názory. Podle jednoho se sousloví fyzická osoba v tradiční občanskoprávní terminologii vyskytuje zřídka.²²⁷ Obecný zákoník občanský o fyzické osobě nemluvil vůbec. Totéž platilo pro původní znění současného občanského zákoníku. Naopak v odborných textech se vyskytoval. Střední občanský zákoník jej používal zřídka.²²⁸ Pojem fyzická osoba byl v té době opuštěn jako zastaralý a nevhodný.²²⁹ Osnova československého občanského zákoníku z roku 1937 zase dávala přednost přirozené osobě.²³⁰ V českém právním řádu se slovní spojení fyzická osoba začalo ve zvýšené míře využívat až v devadesátých letech minulého století.²³¹ Mnohem více se však v občanském právu lze setkat se slovem lidé nebo třeba s výrazy, které jasně označují postavení člověka v daném právním vztahu.²³²

²²³ PETRÁČKOVÁ, V., aj. (2000), str. 252. Srov. též HURDÍK, J. (2004), str. 18-20.

²²⁴ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, V), str. 688.

²²⁵ FIALA, J., aj. (2006), str. 20.

²²⁶ Dle *věcného záměru nového občanského zákoníku*, str. 25, je spojení fyzická osoba těžkopádné. Nový návrh je používá např. v § 18, § 147 odst. 2, § 149, § 391 odst. 1, § 845 odst. 3. Viz i *Právní praxe (1996)*, str. 260 a slovenský *Legislatívny zámer Občianskeho zákoníka* (2009), str. 43.

²²⁷ ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94. Opačně ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 9.

²²⁸ Nadpis hlavy první části druhé zní *Osoby fyzické*, příp. ustanovení § 18 odst. 1, § 187, 490 a 510.

²²⁹ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 27. Srov. též ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 9.

²³⁰ Hlava třetí bod I. *Osoby přirozené*.

²³¹ Do občanského zákoníku (1964) jej zavedla jeho *novela z roku 1991*.

²³² Kupř. dítě, nezletilý, zákonný zástupce, opatrovník apod. Srov. KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 77, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 40-41.

3.1 ČLOVĚK A LIDÉ

Lidé fyzicky existují nezávisle na právu. Jejich narození, život a smrt podléhají přírodním, nikoli lidským zákonům. Právo by však bez lidí nemělo *raison d'être*, neexistovalo by. Moderní člověk prožije svůj život ve společnosti, v níž existuje právo.²³³ Obklopuje ho právo jako jedna z různých forem společenských vztahů. Již od dob starověkého Říma se právo považuje za zásadní prvek západní společnosti.²³⁴ Lidé jsou s právem úzce a nerozlučně spjati, kolem nich se právo točí.²³⁵ Zvláště pak pro přirozenoprávní pojetí je člověk základním východiskem.²³⁶

Právo se spíše vyhýbá pojmu člověk. Tento výraz k označení subjektu právní normy nepoužívají.²³⁷ Množné číslo lidé výjimečně najdeme především v ústavním právu. Právo se nezabývá člověkem jako takovým, je pro ně významný výhradně jako subjekt práva důležitý pro právní předpisy. Vidí ho poněkud zjednodušeně.²³⁸

Cílem občanského práva je uspořádat vztahy mezi lidmi a zakotvit právní postavení člověka.²³⁹ Právní normy se obrací k vůli a vědomí člověka, na ně působí. Právo má vliv jen na člověka, toliko pro něj může platit, pouze jemu jsou určeny všechny příkazy, zákazy a dovození stanovené právními normami.²⁴⁰ Výhradně lidé, všichni nebo někteří, jsou tak vždy skutečnými adresáty, recipienty právní normy z hlediska psychologického a sociologického.²⁴¹ Jediným tvorem, který je schopen pravidla chování v podobě práva vnímat, pochopit a rozhodnout se, zda je bude respektovat, je člověk.²⁴² Každý člověk je subjektem aspoň jedné právní normy, nemůže však být subjektem všech existujících právních norem bez výjimky.²⁴³

²³³ K tomu srov. KNAPP, V. (1995), str. 13 a 22 a KNAPP, V. (1992), str. 3.

²³⁴ POSPÍŠIL, L. (1997), str. 7.

²³⁵ Srov. obor právní antropologie. Viz i KNAPP, V. (1995), str. 13 a HURDÍK, J. (2004), str. 13, 18.

²³⁶ HURDÍK, J. (2004), str. 84.

²³⁷ KNAPP, V. (1995), str. 13. Opačně § 4 *středního občanského zákoníku (1950)* či po vydání citované knihy § 23 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*; v obou případech jde o právní subjektivitu.

²³⁸ Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 18.

²³⁹ HURDÍK, J., aj. (1997), str. 49.

²⁴⁰ KNAPP, V. (1995), str. 13, CÍRÁK, J., aj. (2008), str. 232.

²⁴¹ KNAPP, V. (1995), str. 70. I předpisy upravující právnické osoby jsou vlastně adresovány lidem.

²⁴² FRINTA, O. (2008), str. 47.

²⁴³ Tamtéž, str. 26.

Současné právo člověku bez dalšího přiznává právní subjektivitu. Lidská bytost se subjektem práva stává už pouze tím, že se narodí živá. Právní osobnost člověka je však v právu pevněji zakotvená pouhá dvě století.²⁴⁴ Za subjekt se v římském právu považoval jen svobodný člověk. Otroci byli lidmi, nikoli však osobami²⁴⁵ ve smyslu práva. V římském právu označení člověk²⁴⁶ znamenalo spíše objekt práva, tedy otroka.²⁴⁷ Takový člověk neměl způsobilost být subjektem práv a právních povinností, nepředstavoval osobu v právním smyslu, považovali jej za movitou věc.²⁴⁸ Žádného člověka nelze v moderní době v žádném případě považovat za objekt práva,²⁴⁹ za věc. Věcí v právním smyslu je vše, co je rozdílné od člověka, případně od osoby, a slouží k potřebě lidí.²⁵⁰ V novověku jasně platí, že každý člověk je podle práva vždy subjektem. Nelze s ním zacházet jako s předmětem. To mimo jiné vyplývá z přednostního postavení lidské důstojnosti, z níž vychází interpretace všech základních práv.²⁵¹ Ostatně již obecný zákoník občanský výslovně zakotvil, že otroctví a nevolnictví nejsou dovoleny.²⁵²

Právní postavení lidí a zvířat se odlišuje. Člověk na rozdíl od zvířete dokáže rozlišovat mezi vědomím a nevědomím, uvědomuje si vlastní identitu. Tato odlišnost se promítá i v základním náhledu na právní postavení člověka a zvířat. Člověk se chápe jako právní osobnost. Naopak zvíře není subjektem občanskoprávních vztahů, nýbrž je jejich objektem. De lege lata se pojímá jako movitá věc,²⁵³ de lege ferenda se však živé zvíře nepovažuje za věc.²⁵⁴

²⁴⁴ LISSE, L. (2002), str. 1296.

²⁴⁵ Latinsky *personae*.

²⁴⁶ Latinsky *homo*.

²⁴⁷ Tak například v mancipační formulě „*prohlašuji, že tento člověk je můj*“, označovalo slovo *člověk* otroka, který byl předmětem koupě. Viz k tomu KNAPP, V. (1995), str. 13, LISSE, L. (2002), str. 1296.

²⁴⁸ Podrobněji KINCL, J., aj. (1995), str. 55-68, VAŠEČKA, J. (1979), str. 19 a 40-45.

²⁴⁹ Srov. § 232a *restního zákona* a 168 *nového restního zákoníku*. Viz LISSE, L. (2002), str. 1296. Čl. 1 odst. 1 *Úmluvy o otroctví*, čl. 8 odst. 1 a 2 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech* apod.

²⁵⁰ Paragraf 285 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Obdobně § 449 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, kde se však slovo *člověka* nahrazuje výrazem *osoby*.

²⁵¹ Srov. k tomu nález IV. ÚS 412/04.

²⁵² Ustanovení § 16 věta druhá *obecného zákoníku občanského (1811)*. Srov. TILSCH, E. (1925), str. 10.

²⁵³ Zvíře dnes jako movitá věc podléhá § 118 *občanského zákoníku (1964)*.

²⁵⁴ Paragraf 454 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* pregnantně stanoví, že „*živé zvíře není věc*“. Existují hnutí za poskytnutí některých lidských práv lidoopům. Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 94.

3.2 OBČAN A OBČANSKÉ PRÁVO

Přestože by tomu název občanské právo přímo napovídal, není dnes již slovo občan s tímto právním odvětvím nikterak svázáno.

Pro veřejnoprávní obory je spíše než výraz fyzická osoba nebo člověk příznačný pojem občan,²⁵⁵ lidé,²⁵⁶ případně zájmena každý,²⁵⁷ všichni²⁵⁸ či nikdo.²⁵⁹ Ostatně těžištěm ústavního pořádku je jednotlivec a jeho ústavně zaručená práva.²⁶⁰

Termín občan je mnohem užší než pojem fyzická osoba. Pod výrazem občan se zpravidla rozumí toliko občan České republiky,²⁶¹ případně lze ještě v našich podmínkách uvažovat o občanova Evropské unie.²⁶² Výrazem každý se míní každý člověk, nezávisle na tom, zda je či není občanem České republiky.

V socialistickém občanském právu se výraz občan používal ve smyslu fyzická osoba; tak to bylo i v původním znění současného občanského zákoníku.²⁶³ Od počátku roku 1992 jej v tomto právním odvětví nahradilo sousloví fyzická osoba.²⁶⁴ Částečný pořádek do výkladu těchto pojmů v právních předpisech přijatých před její účinností zavedla Listina základních práv a svobod.²⁶⁵

²⁵⁵ Srov. čl. 11 odst. 2 věta za středníkem, čl. 14 odst. 4, čl. 20 odst. 2, čl. 21 odst. 1 a 4, čl. 23, 25, čl. 26 odst. 3, čl. 30 odst. 1, čl. 31, čl. 33 odst. 2 a 4, čl. 42 odst. 1 a 3 *Listiny základních práv a svobod a zákon o státním občanství*.

²⁵⁶ Čl. 1 *Listiny základních práv a svobod*.

²⁵⁷ Čl. 2 odst. 3, čl. 3 odst. 2, pro účely této práce zvláště důležitý čl. 5, čl. 6 odst. 1, čl. 10, čl. 11 odst. 1, čl. 14 odst. 2 a 4, čl. 15 odst. 1, čl. 16 odst. 1, čl. 17 odst. 2, čl. 18 odst. 1, čl. 20 odst. 1, čl. 26 odst. 1 a 3, čl. 27 odst. 1, čl. 30 odst. 2, čl. 31, čl. 33 odst. 1, čl. 35 odst. 1 a 2, čl. 36 odst. 1 a 3, čl. 37 odst. 1 a 2, čl. 38 odst. 2, čl. 40 odst. 2 *Listiny základních práv a svobod*.

²⁵⁸ Čl. 37 odst. 3 *Listiny základních práv a svobod*.

²⁵⁹ Čl. 38 odst. 1 a čl. 40 odst. 5 *Listiny základních práv a svobod*.

²⁶⁰ Srov. nálezy IV. ÚS 412/04 a II. ÚS 2630/07, viz též GERLOCH, A., aj. (2002), str. 323-324.

²⁶¹ *Zákon o státním občanství*. Podrobněji např. KLÍMA, K. (2002), str. 270-278.

²⁶² Čl. 17-22 *Smlouvy o založení Evropského společenství*.

²⁶³ *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964), tisk č. 156* (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964). Srov. též CIRÁK, J., aj. (2008), str. 233 a ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 9-10.

²⁶⁴ *Novela z roku 1991* v bodu 7 změnila názvosloví občanského zákoníku (1964). Občana vystřídala fyzická osoba, socialistickou organizaci či jen organizaci právnická osoba. Srov. k tomu též čl. I *důvodové zprávy k novele z roku 1991, tisk č. 685* (Federální shromáždění ČSFR, 1990-1992).

²⁶⁵ Viz její čl. 42 odst. 3. Srov. PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 341.

3.3 NAROZENÍ A NASCITURUS

Evropský soud pro lidská práva před časem upozornil, že na stanovení počátku života v současné době existují velmi odchylné názory.²⁶⁶ To má však význam zejména pro posuzování umělého přerušení těhotenství.

Pohled jednotlivých právních odvětví v České republice na počátek života i období před ním je rozdílný. Pro ústavní právo je lidský život hoděn ochrany již před narozením.²⁶⁷ V právu trestním se na lidský plod před narozením hledí jako na součást mateřského těla,²⁶⁸ člověkem se lidský plod stává od začátku porodu. Pohled interdisciplinárního medicínského práva je velmi specifický.²⁶⁹

V právu občanském se počaté dítě v určitém ohledu nepovažuje za součást matčina těla, z hlediska právní subjektivity je již čímsi svébytným.²⁷⁰ Občansko-právní způsobilost k právům a povinnostem vzniká narozením živého dítěte.²⁷¹

Narození je přirozený biologický proces, v jehož důsledku se na světě objevuje člověk. Právo je bere na vědomí a pojí s ním důsledky. Porod lze jen obtížně posuzovat jako okamžik, ve skutečnosti to je delší proces. Pro právo je však důležité určit přesný moment narození.²⁷² Tak jako u začátku života i zde lze zaznamenat odlišná mínění. Narozením živého dítěte právo za pomoci poznatků medicíny obvykle rozumí jeho úplné vypuzení nebo vynětí z matčina těla,²⁷³ jestliže projevuje alespoň jednu ze známek života a dosahuje určené porodní hmotnosti.²⁷⁴

²⁶⁶ Rozsudek ve věci *Vo v. Francie (číslo žaloby 53924/00)*, zejm. odst. 84-86. Srov. též KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 77-78, CHUTNÁ M. (1996), str. 371-372.

²⁶⁷ Čl. 6 odst. 1 věta druhá *Listiny základních práv a svobod*. Je to však pouhá proklamace, jež nemá normativní charakter, a souvisí spíše s trestním právem. Srov. PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 67-70.

²⁶⁸ Srov. ustanovení § 229 *trestního zákona* a § 142 *nového trestního zákoníku*.

²⁶⁹ Podrobněji DOSTÁL, O. (2002).

²⁷⁰ Srov. § 7 odst. 1 i. f. *občanského zákoníku (1964)*. Dále viz HARVÁNEK, J., aj. (2002), str. 201.

²⁷¹ Ustanovení § 7 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*. Viz též § 4 *středního občanského zákoníku (1950)* a § 23 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

²⁷² Každý novorozenec z vícečetného porodu až okamžikem svého narození nabývá vlastní právní subjektivitu. V takovém případě může být pořadí skutečně důležité.

²⁷³ CIRÁK, J., aj. (2008), str. 234, KRČMÁŘ, J. (1946), str. 134, KRČMÁŘ, J. (1936), str. 135-136, ŠVAMBERG, G., aj. (1946), str. 28, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 221, TILSCH, E. (1925), str. 108, MAYR, R., aj. (1922), str. 68-69, *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 20.

²⁷⁴ Viz § 2 *vyhlášky o těhotenství*. K dalšímu postupu srov. § 14-19 a § 29 *zákona o matrikách*.

Platný občanský zákoník nestanoví pro případ pochybností vyvratitelnou právní domněnku ve prospěch narození živého dítěte. Musí tedy důkaz narození živého dítěte unést ten, kdo se ho dovolává.²⁷⁵ Zmíněnou domněnku znaly starší občanské zákoníky,²⁷⁶ má ji obsahovat i ten připravovaný.²⁷⁷

Občanské právo chápe narození jako právní skutečnost. Je to pro ně událost, která na základě zákona působí stanovené právní následky. Z hlediska práva je ovšem významné, že se dítě narodí živé. Nemusí však být schopné dalšího života, může žít i jen krátce.²⁷⁸ Jen v takovém případě může mít podmíněnou právní subjektivitu i plod v lůně mateřském. Zemře-li dítě při porodu, narodilo se mrtvé.²⁷⁹ Narozením živého dítěte se na světě objevuje člověk jako subjekt práva. Lidé tedy mají způsobilost k právům a povinnostem právě od svého narození.²⁸⁰ Z hlediska přirozenoprávního objektivní právo v okamžiku narození jen uznává právní osobnost člověka, z pozitivněprávního pohledu právní subjektivitu uděluje.²⁸¹

Práva a povinnosti se za jistých okolností mohou konkrétnímu člověku přičítat ještě určitou dobu před jeho příchodem na tento svět. Počatému, zatím však ještě nenarozenému dítěti²⁸² občanské zákoníky²⁸³ poskytují podmíněnou²⁸⁴ a neomezenou způsobilost k právům²⁸⁵ a povinnostem. Embryo je tudíž jen jakýmsi čekatelem, presumptivní, tedy zákonem předpokládanou, dosud však nerozvinutou osobou ve smyslu práva.

²⁷⁵ ELIÁŠ, K aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 80. ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 95.

²⁷⁶ Paragraf 23 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 64. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

²⁷⁷ Konkrétně § 24 druhá věta *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

²⁷⁸ ELIÁŠ, K., ŠVESTKA, J. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 80.

²⁷⁹ KRČMÁŘ, J. (1936), str. 136 a (1946), str. 134.

²⁸⁰ Srov. § 7 odst. 1 i. f. *občanského zákoníku (1964)* a § 23 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

²⁸¹ Srov. k tomu HURDÍK, J. (2004), str. 84.

²⁸² Jako synonyma se užívají například výrazy plod v lůně mateřském, počaté dítě, dítě v matčině těle či embryo. V právu je rovněž dobře zaveden tradiční latinský výraz *nasciturus*.

²⁸³ Srov. § 7 odst. 1 i. f. *občanského zákoníku (1964)*. Viz též § 5 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*, § 22 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 63. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 24 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. však též 384. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

²⁸⁴ V tomto případě jde o rozvazovací podmínku.

²⁸⁵ „Ten, kdo se má narodit, považuje se již za narozeného, kdykoli se jedná o jeho prospěch,“ to je často uváděné římskoprávní pravidlo. Citováno podle KINCL, J. (1990), str. 165. Srov. též KINCL, J., aj. (1995), str. 69.

Člověk nabývá způsobilost mít práva a povinnosti narozením zpětně s účinností od okamžiku početí čili *ex tunc*. Na počaté dítě se hledí, jako by již bylo subjektem práva. Podmíněná právní subjektivita spočívá v tom, že narodí-li se dítě mrtvé nebo dojde-li k přirozenému či umělému potratu, má se za to, že právní subjektivitu embryo nikdy nezískalo, a nemohlo tudíž nabývat práva ani povinnosti.

V zájmu ochrany svých práv je počaté dítě k právům neomezeně způsobilé.²⁸⁶ Může být také účastníkem řízení. Naopak nemá způsobilost k právním úkonům. Musí však existovat možnost, aby za ně někdo dělal právní úkony.²⁸⁷ V takovém případě jedná jeho zákonný zástupce. Deliktní způsobilost *nasciturus* postrádá.

Mohlo by se zdát, že embryo může mít jen způsobilost k právům, nikoli však už k povinnostem.²⁸⁸ Povinnosti z jeho způsobilosti však nelze vynechat.²⁸⁹

Právní subjektivita počatého dítěte má význam samozřejmě zejména pro dědické právo.²⁹⁰ Pokud zůstavitel zemře ještě před narozením svého potomka, může se pohrobek stát jeho dědicem. Narodí-li se *nasciturus* živý, bude dědit v první dědické skupině. Jestliže živě narozené dítě zemře až po porodu, stane se samo zůstavitelem a jeho dědický podíl připadne jeho vlastním dědicům. Pokud se dítě narodí mrtvé, pak plod v lůně mateřském nebyl nositelem subjektivních práv a právních povinností. Nemohlo se tudíž stát ani dědicem, ani zůstavitelem. Nenarodí-li se živé, bude se dědit, jako by ho nikdy nebylo.²⁹¹ Podmíněná právní osobnost nenarozeného dítěte může být rovněž důležitá při darování,²⁹² pro právo na náhradu škody²⁹³ či v případě rozvodu manželství rodičů.

²⁸⁶ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 43-48, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 42; *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964), tisk č. 156* (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964).

²⁸⁷ Paragrafy 270 a 274 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 61 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*. Srov. TILSCH, E. (1925), str. 114.

²⁸⁸ Srov. část cit. římskoprávní regule „...*kdykoli se jedná o jeho prospěch*“ a § 5 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*, podle něhož „*dítě, které je počato, posuzuje se, pokud jde o jeho práva, jako by se již bylo narodilo, narodí-li se pak živé*“. Viz HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 44, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 41.

²⁸⁹ Srov. § 7 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*. Pro extenzivní výklad se v českém právu přihlíží k obecným zásadám právním a již uvedenému čl. 6 odst. 1 *Listiny základních práv a svobod*.

²⁹⁰ Ustanovení § 460-487 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. TILSCH, E. (1925), str. 109.

²⁹¹ KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 78.

²⁹² Ustanovení § 628-630 *občanského zákoníku (1964)*.

²⁹³ Např. těhotná žena utrpí úraz a její dítě se narodí postižené; otec dítěte je zabit. Viz DOSTÁL, O. (2002), HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 47. Srov. § 444 odst. 3 písm. d) *občanského zákoníku (1964)*.

3.4 VĚK, NEZLETILÉ OSOBY A ZLETILOST

Nedostatek věku se projevuje v mnoha právních odvětvích, každé však používá svou vlastní, vzájemně nezaměnitelnou terminologii.²⁹⁴

V občanském právu věk souvisí se způsobilostí k právním úkonům a deliktní způsobilostí. S ohledem na zkušenosti a životní zralost²⁹⁵ se postupně rozvíjejí rozumové a volní schopnosti průměrného člověka, tím se rozšiřuje jeho svéprávnost a deliktní způsobilost. Malé dítě kvůli své ochraně nemá žádnou z těchto způsobilostí. U nezletilého ve věku blízkém zletilosti se obě způsobilosti nesporně blíží již té úplné a obecné. Na způsobilost člověka nabývat práva nemá jeho věk vliv.

Občas se ztotožňuje dosažení zletilosti s nabytím plné způsobilosti k právním úkonům.²⁹⁶ Rozumnější je však zletilost a svéprávnost pečlivě odlišovat.²⁹⁷ Zletilost znamená vždy jen dosažení určitého věku, *de lege lata*²⁹⁸ i *de lege ferenda*²⁹⁹ se konkrétně pojí s dovršením osmnácti let. Žádný další požadavek pro zletilost neexistuje. Naproti tomu plná svéprávnost je schopnost samostatně právně jednat. Obecně se na dosažení zletilosti váže získání svéprávnosti, tedy jak nabytí plné způsobilosti k právnímu jednání,³⁰⁰ tak obecné deliktní způsobilosti.³⁰¹ V určitých případech však může plné svéprávnosti člověk dosáhnout ještě před dosažením zletilosti.³⁰² A naopak zletilá osoba ji někdy může zcela nebo zčásti pozbýt.

²⁹⁴ Soukromé právo upravuje nezletilé, trestní mladistvé, ústavní věk volebního práva. Zletilost podle občanského práva platí i pro jiná odvětví. Srov. VYHNÁNEK, L. (1999), str. 157, HORÁK, O., aj. (2008), str. 98. Výraz *plnoletý*, běžný v obecné češtině, tuzemské právo neuznává. Srov. ELIÁŠ, K., ŠVESTKA, J. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 82, FILIPEC, J., aj. (2003), str. 275. Slovo *plnoletost* je vlastní právní slovenštině. Viz slovenské znění § 8 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, *Legislatívny zámer Občianskeho zákoníka* (2009), str. 44. Plnoletost zná ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 205.

²⁹⁵ HURDÍK, J. (2004), str. 89, VYHNÁNEK, L. (1999), str. 158, HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 49.

²⁹⁶ Srov. ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 82, HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 48.

²⁹⁷ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)* na str. 45, HORÁK, O., aj. (2008), str. 94.

²⁹⁸ Ustanovení § 8 odst. 2 první věta *občanského zákoníku (1964)*.

²⁹⁹ Viz § 29 odst. 1 druhá věta *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

³⁰⁰ Paragraf 8 *občanského zákoníku (1964)* a § 29 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

³⁰¹ Srov. § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, jakož i § 15 odst. 2 ve spojení s § 29 a § 2735 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

³⁰² Sňatkem podle § 8 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)* či § 10 odst. 2 *středního občanského zákoníku*, nebo příznáním svéprávnosti (emancipací) podle § 38 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

Nejstarší právní normy upravovaly dvě možnosti, jak objektivně zjistit, zdali ten který člověk je zletilý a plně způsobilý k právnímu jednání. Jistě starobylejší byla koncepce tělesné, pohlavní vyspělosti. Způsobilost projevit vůli a posoudit její následky se zjišťovala podle nejrůznějších vnějších známek. Pokud to bylo nutné, provádělo se tělesné ohledání. Novější pojetí preferovalo jasná věková rozhraní.³⁰³

Římské právo později skutečně přešlo od přezkoumávání tělesné zralosti k věkovým hranicím.³⁰⁴ Různorodá pravidla českého zemského práva zpočátku dospělost osoby rovněž neurčovala stanovením jasně daného životního předělu, nýbrž podle fyzických znaků dospělosti. Ostatně ještě na počátku novověku mnoho lidí ani přesně nevědělo datum svého narození. Přesto jak v českém zemském právu, tak v právu městském přesná časová rozhraní v životě lidí najdeme.³⁰⁵

Staré římskoprávní věkové hranice v takřka nezměněné podobě později převzal obecný zákoník občanský.³⁰⁶ Jeho normy, jakož i osnova československého občanského zákoníku z roku 1937 vymezovaly podle římskoprávního vzoru dokonce hned několik takových mezníků. Právo znalo děti, nedospělce a nezletilce.³⁰⁷

Obrázek 6. Věk v obecném zákoníku občanském a v osnově z roku 1937

Pojem	Nasciturus		Děti	Nedospělí	Nezletilí	
Věk	Početí	Narození	7 let	14 let	18 let	21 (24) let

Věk zletilosti se od 1. října 1919 snížil ze čtyřiaadvaceti na jednadvacet let. Bylo totiž nutné uvést do souladu veřejnoprávní věk aktivního volebního práva se soukromoprávní zletilostí. Na zákonodárce působily i zahraniční a historické zkušenosti.³⁰⁸ V této věci však tehdy existovalo více různých odborných názorů.³⁰⁹

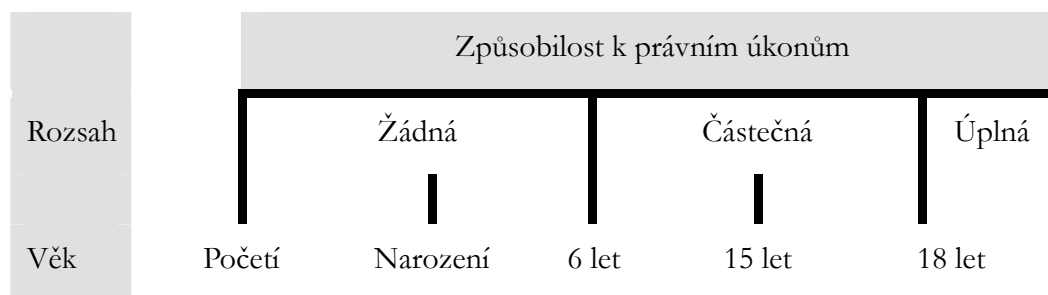
³⁰³ Římští Sabiniáni zastávali koncepci tělesné zralosti, kdežto Prokuliáni obhajovali přesné předěly.
³⁰⁴ Do 7 let děti, do 14 (muži) a 12 (ženy) nedospělci, dospělí od 25. KINCL, J., aj. (1995), str. 76-77.
³⁰⁵ HORÁK, O., aj. (2008), str. 84-91, KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 41.
³⁰⁶ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 211, HORÁK, O., aj. (2008), str. 92-93.
³⁰⁷ Viz § 21, § 48-52, § 96, 151, 152, 244, 246, 310, 569, 591, 597, 865, 1308 *obecného zákoníku občanského (1811)* a § 66., 99., 405., 431., § 696.-699., § 1139. a 1140. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.
³⁰⁸ Paragraf 1 *zákona, kterým se snižuje věk nezletilosti*. Srov. *důvodovou zprávu k němu, tisk č. 590* (Národní shromáždění československé, 1918-1920). Stejně § 66. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.
³⁰⁹ Právní historik F. ČÁDA k tomu napsal článek do Všehrdu. Viz HORÁK, O., aj. (2008), str. 82-84.

Střední občanský zákoník věkové hranice ve stejném počtu v zásadě ponechal, posunul je však oběma směry. A přitom vše opět propojil s veřejným právem.

Předěl v šesti letech se vázal na začátek povinné školní docházky. Mez patnáct let se uplatňovala u způsobilosti pořizovací,³¹⁰ pracovněprávní³¹¹ a také deliktní.³¹² Starší patnácti let tak měli omezenou svéprávnost a obecnou deliktní způsobilost.

Zletilými se lidé nově stali již od osmnácti let. Tuto úpravu poprvé přinesly hned dva zákony přijaté na konci čtyřicátých a počátku padesátých let.³¹³ Nová mez zletilosti se tak uvedla do souladu s věkem pro právo volit.³¹⁴

Obrázek 7. Věk a svéprávnost ve středním občanském zákoníku

Jasně životní předěly jsou pouze jednou ze dvou možností, jak zavést postupně nabývání způsobilosti k právním úkonům s ohledem na postupně se rozvíjející rozumové a volní schopnosti konkrétního člověka.³¹⁵ S dosaženým věkem se spojuje různý rozsah způsobilosti k právním úkonům. Obdobné věkové hranice existovaly také v případě deliktní způsobilosti, jejíž meze se s rostoucím věkem rovněž rozšiřují. Tento mechanický a šablonovitý přístup v podobě přesných věkových hranic přinášel jen zdánlivě více jistoty pro druhou stranu právního jednání. S velkou pravděpodobností totiž stáří svého spolukontrahenta nikdo neověřoval.³¹⁶

³¹⁰ Ustanovení § 540 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*.

³¹¹ Srov. § 12 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*.

³¹² Viz § 347 *středního občanského zákoníku (1950)*. Viz též KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 95.

³¹³ Viz § 1 odst. 1 *zákona o zatímních změnách* a § 10 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*.

³¹⁴ *Důvodová zpráva ke zákonu o zatímních změnách, tisk č. 379* (Národní shromáždění RČS, 1948-1954) a *důvodová zpráva ke střednímu občanskému zákoníku (1950), tisk č. 509* (Národní shromáždění RČS, 1948-1954).

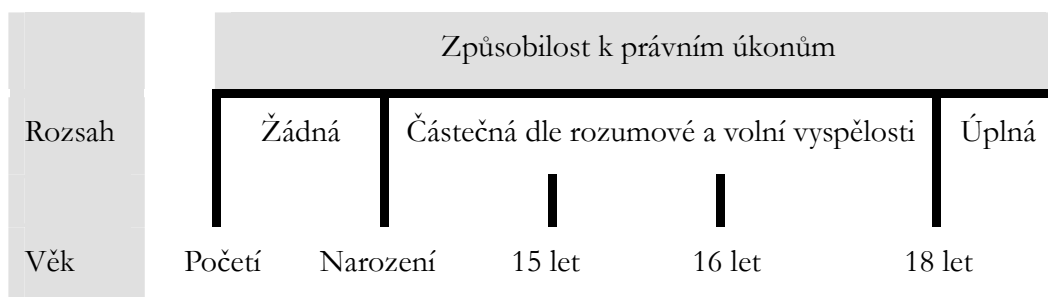
³¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 49, VYHNÁNEK, L. (1999), str. 158, 162. Původně se počítalo, že se nový občanský zákoník vrátí k věkovým hranicím. Viz k tomu *Právní praxe (1996)*, str. 260, b. 19.

³¹⁶ ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 85, srov. HORÁK, O., aj. (2008), str. 94.

Odlišné hledisko více uznává individualitu a různou vyspělost člověka.³¹⁷ Kvůli právní jistotě určuje hranici zletilosti³¹⁸ a zakotvuje obecné pravidlo hodnocení rozumových a volních schopností každého nezletilého. Nevymezuje už žádné další věkové hranice. Současná úprava je pružnější, věkové předěly se považují za anachronické a neúčelné.³¹⁹ Nezletilí mají způsobilost jen k těm právním úkonům, jež jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.³²⁰ Přiměřenost právního úkonu se posuzuje objektivně s ohledem na věk a na obvyklou způsobilost osob daného věku. Nezkoumají se individuální odchylky. Ty druhá strana ani není schopna zjistit. Přihlíží se též k povaze právního úkonu, druhu a hodnotě jeho předmětu. Předpokladem delikttní způsobilosti nezletilých jsou schopnosti rozpoznávací a ovládací.³²¹ U této způsobilosti se jednotlivě hodnotí schopnosti konkrétního nezletilého bez ohledu na způsobilost jeho vrstevníků. Tomuto výkladu jasně svědčí i dikce současného občanského zákoníku.³²²

Ač se současné občanské právo většímu počtu věkových stupňů vyhýbá, přeci jen u pořizovací způsobilosti nezletilého věk, nyní patnáct let, tradičně stanoví.³²³

Obrázek 8. Věk a způsobilost k právním úkonům v současném právu

³¹⁷ *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964), tisk č. 156* (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964).

³¹⁸ Ustanovení § 8 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 29 odst. 1 *návrhu občanského zákoníku (2008)*.

³¹⁹ HORÁK, O., aj. (2008), str. 94, VYHNÁNEK, L. (1999), str. 158-159, ŠVESTKA, J. (1966), str. 58.

³²⁰ Viz § 9 *občanského zákoníku (1964)* a § 31 *návrhu občanského zákoníku (2008)*.

³²¹ Srov. § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 2735 *návrhu občanského zákoníku (2008)*.

³²² Množné číslo „nezletilí“, „jejich věku“ v § 9, jednotné „nezletilý“ v § 422 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*; § 31, 2735 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*; KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 84; ČERNÝ, M. (1972), str. 297; usnesení III. ÚS 1019/08.

³²³ Viz § 476d odst. 2 *občanského zákoníku (1964)* a § 1352 *návrhu občanského zákoníku (2008)*. Mírně odlišný byl § 540 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*. Dle § 569 *obecného občanského zákoníku (1811)* a § 405 *osnovy občanského zákoníku (1937)* se tento mezník nacházel ve 14 letech. Nezletilí od 14 do 18 let pořizovali ústně před soudem, od 18. roku věku byli neomezeně způsobilí testovat.

Návrh nového občanského zákoníku s ohledem na mezinárodní smlouvy,³²⁴ evropské právo³²⁵ i na srovnatelné zahraniční právní úpravy zachovává hranici rovněž patnácti let v případě zaměstnancovy pracovněprávní způsobilosti.³²⁶ De lege lata je však zařazena v zákoníku práce.³²⁷ Pro včlenění i této způsobilosti do občanského zákoníku se nejčastěji argumentuje, že jde o záležitost osobního statusu, která patří do základního soukromoprávního předpisu, a nelze ji tudíž jednoduše odsunout do zvláštních právních předpisů stojících vedle občanského zákoníku.³²⁸

I když nezletilí nemají úplnou způsobilost činit právní úkony, jsou mnohdy schopni úsudku a mohou srozumitelně vyjádřit svá přání. Nynější občanské právo se však obecně se na projevy vůle nezletilých dívá poněkud spatra.³²⁹ K názoru dětí soud přihlíží s ohledem na jejich věk, rozumovou a citovou vyspělost.³³⁰

V současné době se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku.³³¹ Kýženého věku oslavenec dosáhne již na počátku toho dne, který číslem a měsícem odpovídá dni, kdy se před osmnácti lety narodil.³³² Tato zažitá a obecně známá hranice zletilosti se v tuzemském právu poprvé objevila až v období právníké dvouletky. Uvedená hranice přetrvávala do dneška a je mimoto jako doporučení schválena i na celoevropské úrovni.³³³ Není proto divu, že se se zletilostí právě v osmnácti letech počítá i v nové kodifikaci občanského práva a ke změně není žádný důvod.³³⁴

³²⁴ Čl. 2 odst. 3. *Úmluvy 138 Mezinárodní organizace práce o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání.*

³²⁵ Čl. 1 odst. 1 i. f. *směrnice Rady o ochraně mladistvých pracovníků.*

³²⁶ Ustanovení § 34 a 35 *návrhu nového občanského zákoníku (2008).*

³²⁷ Viz § 6 odst. 1 *zákoníku práce.*

³²⁸ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008),* str. 47-50.

³²⁹ Srov. např. § 182 odst. 1 *občanského soudního řádu.* Viz však čl. 12 *Úmluvy o právech dítěte.* Mezinárodněprávní úpravu rozvíjí § 31 odst. 3 *zákona o rodině.* Srov. k tomu CHUTNÁ M. (1996), str. 368.

³³⁰ Usnesení I. *ÚS 974/08, II. ÚS 738/08, III. ÚS 707/04, II. ÚS 717/02.* Srov. § 29 odst. 4 *správního řádu,* HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 54, podle níž od 12 let soudy berou zřetel na vyjádření dětí.

³³¹ Ustanovení § 8 odst. 2 první věta *občanského zákoníku (1964).*

³³² Srov. § 122 odst. 2 *občanského zákoníku (1964).* Obecně se přijímá názor, že lhůty, jejichž uplynutím se nabývá práv, končí počátkem svého posledního dne. Tímto výkladem lze dospět k závěru, že zletilosti se dosáhne na začátku dne 18. narozenin, tedy o půlnoci mezi dnem narozenin a tím předchozím. Srov. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 210, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 47.

³³³ Rada ministrů v *rezoluci Rady Evropy o snížení věku plné právní způsobilosti* z roku 1972 ji doporučila. Čl. 1 *Úmluvy o právech dítěte,* CHUTNÁ, M. (1996), str. 371, 375-377, HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 51.

³³⁴ Srov. § 29 odst. 1 druhá věta *návrhu nového občanského zákoníku (2008).*

Výjimečně však lze svéprávnost nabýt ještě před dosažením obvyklého věku. Římské právo přišlo s institutem prominutí let.³³⁵ Později mohl panovník dáním let sirotkům udělit zletilost dříve.³³⁶ Obecný zákoník občanský v tomto směru upravoval jednak propuštění z moci otcovské,³³⁷ jednak znal i prominutí věku a prohlášení za zletilého v případě poručenství nad osobou starší osmnácti let.³³⁸

Podle platného práva mohou mladí lidé ojedinele dosáhnout zletilosti už po šestnáctém roku věku, jestliže uzavřou manželství.³³⁹ Zletilost nabývají okamžikem sňatku, nikoli tedy na počátku svatebního dne. Takto získaná zletilost nepomíjí, ani když je manželství prohlášeno za neplatné, bylo rozvedeno nebo zaniklo smrtí druhého manžela. Osoba mladší šestnácti let se zletilou nemůže stát, i kdyby uzavřela manželství.³⁴⁰ S touto úpravou, jakož i se snížením hranice zletilosti na osmnáct let přišly již zmíněné zákony z přelomu čtyřicátých a padesátých let.³⁴¹ Věk zletilosti nemusí být vždy totožný s fyzickou způsobilostí k uzavření manželství.³⁴²

Zletilá osoba mezi šestnácti a osmnácti lety však přeci jen nemá úplnou způsobilost ke všem právním úkonům. Tak například dohodu o hmotné odpovědnosti smí uzavřít pouze člověk starší osmnácti let, jeho zletilost přitom nemá význam.³⁴³

Dle nového zákoníku by soud mohl za zákonem stanovených podmínek prohlásit nezletilého staršího šestnácti let za svéprávného, ne však už za zletilého.³⁴⁴

³³⁵ Latinsky *venia aetatis*. Podrobněji KINCL, J., aj. (1995), str. 77.

³³⁶ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 41, HORÁK, O., aj. (2008), str. 95-97.

³³⁷ Ustanovení § 174 upravené zákonem, kterým se snižuje věk nezletilosti.

³³⁸ Paragraf 252 obecného zákoníku občanského (1811) ve znění zákona, kterým se snižuje věk nezletilosti.

³³⁹ Srov. § 8 odst. 2 občanského zákoníku (1964) ve spojení s § 13 a § 17a odst. 2 zákona o rodině.

³⁴⁰ Zde by se totiž jednalo o zdánlivé neboli putativní manželství (latinsky *non matrimonium*).

³⁴¹ Viz § 1 odst. 2 zákona o zatímních změnách a § 10 odst. 2 středního občanského zákoníku (1950) ve spojení s § 11 odst. 1 druhá věta zákona o právu rodinném. Pozitivní právo od té doby nezná propuštění z moci otcovské, resp. rodičovské, či prominutí let. Podle důvodové zprávy ke zákonu o zatímních změnách, tisk č. 379 (Národní shromáždění RČS, 1948-1954), se za zletilé prohlašují všechny osoby, jež uzavřely manželství, bez ohledu na věk. Důvodová zpráva ke střednímu občanskému zákoníku (1950), tisk č. 509 (Národní shromáždění RČS, 1948-1954), uvádí, že vzhledem ke snížení věkové hranice rozhodně pro dosažení zletilosti se institut prohlášení za zletilého stal bezúčelným.

³⁴² Důvodová zpráva ke zákonu o právu rodinném, tisk č. 378 (Národní shromáždění RČS, 1948-1954).

³⁴³ Srov. § 252 odst. 2 zákoníku práce.

³⁴⁴ Návrh nového občanského zákoníku (2008) přichází se dvěma možnostmi. V § 29 odst. 2 zakotvuje nabytí svéprávnosti v souvislosti s uzavřením manželství, § 38 se vrací k institutu prominutí let.

3.5 DUŠEVNĚ NEMOCNÍ, ALKOHOLICI A NARKOMANÉ

Určitá déletrvající nebo třeba i jen přechodná duševní porucha či letité zneužívání návykových látek mohou na delší dobu nebo jen na pouhý okamžik skutečně významným způsobem ovlivnit jak svéprávnost, tak deliktní způsobilost konkrétního člověka. Tento pohled na duševně nemocné nebo na osoby jednající v krátkodobém pomnutí smyslů, případně později také na alkoholiky a narkomany najdeme i v římském³⁴⁵ a starém českém právu.³⁴⁶ Duševní poruchou, jakož i nedostatkem věku, který byl předmětem zájmu předešlé kapitoly, se vedle občanského práva zabývá také právo trestní. To však má své vlastní osobité názvosloví.³⁴⁷

Některé tělesné vady nebo nakažlivé choroby lidí³⁴⁸ mohly ve vzdálenější minulosti, jak v právu římském,³⁴⁹ tak i v českém zemském a městském právu,³⁵⁰ vést rovněž k nezpůsobilosti právně jednat. Ve skutečnosti ale představují jenom faktickou překážku v provádění právních úkonů, kterou lze povětšinou překonat. Jistá nutná omezení samozřejmě nevyhnutelně vyplývají z povahy toho kterého postižení. V některých případech ostatně přetrvávala až do dnešních dob. Ovšem pro jakýkoli zásah do způsobilosti k právním úkonům tu není žádný rozumný důvod.

Občanské právo duševní poruchu chápe v poněkud jiném, a to užším smyslu než psychiatrie. V právu ji lze považovat za následek určitého patologického stavu. Z právního hlediska je významná vždy duševní porucha coby porušení myslí, které člověku brání rozpoznávat cíle jeho činů, hodnotit je a usměrňovat své vlastní jednání.³⁵¹ Duševními poruchami se rozumí duševní choroby delšího trvání, chronické chorobné duševní stavy a krátkodobé duševní poruchy v podobě okamžitých poruch vůle a vědomí.³⁵² Rozdíl mezi nimi spočívá v jejich délce a intenzitě.

³⁴⁵ KINCL, J., aj. (1995), str. 78.

³⁴⁶ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42.

³⁴⁷ Trestní právo užívá pojem nepřičetnost (§ 12 *trestního zákona* a § 26, 27 *nového trestního zákoníku*). Avšak též staré občanské právo jej zná, např. § 565, 591 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 406., 1139.-1141. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 211-212 aj.

³⁴⁸ Jako příklad postižení lze uvést slepotu, hluchotu, němotu; z chorob mor, malomocenství apod.

³⁴⁹ KINCL, J., aj. (1995), str. 77.

³⁵⁰ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42.

³⁵¹ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 19, ŠVESTKA, J. (1966), str. 57.

³⁵² Např. jednorázová opilost, šok, prudká fyzická bolest aj. Viz KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 18.

V psychiatrii nelze duševní poruchu jasně vymezit, jelikož obsah tohoto pojmu se mění v závislosti na vědeckém pokroku medicíny.³⁵³ Rozhodujícím hlediskem pro posouzení vlivu psychické poruchy na svéprávnost či deliktní způsobilost není obecně formulovaná diagnóza.³⁵⁴ Některé duševní choroby velmi často mívají za následek zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. V praxi je ale zásadní skutečnost, jak se daná porucha přesně projevuje v psychické způsobilosti konkrétní osoby, zdali jde o tak podstatnou odchylku od normálního psychického vývoje, která člověku v určitém rozsahu brání postarat se o vlastní záležitosti.³⁵⁵

Duševní porucha chorobného charakteru patologicky narušuje nebo odstraňuje rozpoznávací a volní schopnosti člověka. Nepřirozeně oslabuje jeho svobodnou vůli.³⁵⁶ I normální lidé však mohou mít chorobně sníženou volní aktivitu, či ji prostrádají. Jejich rozpoznávací schopnost se zachovala, ale ta ovládací vymizela.

U některých duševních chorob se vyskytují takzvané světlé okamžiky.³⁵⁷ Dotyčnému se na přechodnou dobu zcela nebo zčásti, tedy přinejmenším pro některé právní úkony, obnoví potřebné rozpoznávací a určovací schopnosti. Podle římského práva duševně choří byli v těchto chvílích plně odpovědní za své jednání.³⁵⁸ Pokud již člověka způsobilosti k právním úkonům zbavili nebo ho v ní omezili, světlá mezidobí nemají žádný právní význam. I v takovém okamžiku učiněné právní úkony by byly absolutně neplatné.³⁵⁹ Jestliže by však šlo o člověka sice duševně nemocného, ale aspoň částečně způsobilého k právním úkonům, lze za jistých okolností uvažovat o platnosti právního úkonu učiněného ve světlém okamžiku. Je-li člověk schopen posoudit následky svého jednání a ovládnout je, má i ve světlém okamžiku deliktní způsobilost.³⁶⁰ Záleží tu na znaleckých posudcích.

³⁵³ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 15-16.

³⁵⁴ Kapitola V. *Poruchy duševní a poruchy chování (F00-F99) MKN-10, Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Jen některé duševní poruchy mohou ovlivnit svéprávnost.

³⁵⁵ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 54.

³⁵⁶ *Přínos soudní psychiatrie pro rozhodování soudu o způsobilosti k právním úkonům (2009)*, PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 30-31, ŠPAČEK, V. (1953), str. 96. K disimulaci viz PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 173.

³⁵⁷ Latinsky *lucida intervalla*, jinak též světlá mezidobí, lucidní intervaly či remise.

³⁵⁸ KINCL, J. (1990), str. 143.

³⁵⁹ Důvodem je právní jistota. Dále viz KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 87, usnesení I. ÚS 682/2000, II. ÚS 106/99, CIRÁK, J., aj. (2008), str. 237, ŠVESTKA, J. (1966), str. 249, ŠPAČEK, V. (1953), str. 96, *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 178.

³⁶⁰ ŠVESTKA, J. (1966), str. 248, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 93.

Existenci duševní poruchy je nutno prokázat, proto se duševní stav konkrétní osoby stává předmětem znaleckého zkoumání. Ke zhodnocení jakékoli duševní poruchy, dlouhodobé nebo i jen přechodné, je soud povinen vždy vyslechnout znalce,³⁶¹ pravidelně z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie.³⁶² V současné době se však do řízení o způsobilosti k právním úkonům doporučuje zapojit i zástupce jiných vhodných odborností, například psychology nebo sociální pracovníky.³⁶³ Znalecký posudek se považuje za základní, nikoli však jediný možný důkazní prostředek. Ty nejdůležitější informace soudce pro své rozhodování o způsobilosti k právním úkonům v první řadě čerpá právě ze znaleckého posudku. Neměl by však na posudek bezvýhradně spoléhat, nesmí se alibisticky schovávat za znalce.³⁶⁴ Je nutné, aby především zjistil, jak se dotyčný skutečně chová a projevuje v mezilidských vztazích, jak obstarává vlastní domácnost a hospodaří se svým majetkem. Kromě toho se obvykle provádí výslechy dotčené osoby a svědků, nebo se příkládají další lékařské zprávy.³⁶⁵ Znalec se k těmto dalším zjištěním vyjádří. I znalec sám nese velký díl odpovědnosti, neboť jeho vliv na řízení nelze pominout.³⁶⁶

Soud vždy provede vlastní zhodnocení všech důkazů jednotlivě i v jejich vzájemných časových a věcných souvislostech. Rovněž samotný znalecký posudek je soud přirozeně oprávněn i povinen hodnotit.³⁶⁷ Na základě úplných a spolehlivých zjištění zváží, jestli onen člověk vůbec není schopen činit právní úkony, či zda je schopen dělat pouze některé právní úkony. Musí konečně důkladně posoudit, je-li k omezujícímu zásahu do způsobilosti k právním úkonům, respektive svéprávnosti vůbec nějaký uspokojivý důvod.³⁶⁸

³⁶¹ Viz § 125 a 127 *občanského soudního řádu*, konkrétně v řízení o způsobilosti k právním úkonům § 187 odst. 3 *občanského soudního řádu*. Srov. též ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 211-212.

³⁶² Podle údajů ministerstva spravedlnosti je dnes v ČR 582 soudních znalců a 11 znaleckých ústavů v odvětví psychiatrie, přesněji řečeno soudní neboli forenzní psychiatrie.

³⁶³ Viz *Rozhodování osob s duševní poruchou: zásady pro poskytování asistence* (2007), str. 9 a *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2007* (2007), str. 55.

³⁶⁴ Srov. nálezy II. ÚS 2630/07, příp. I. ÚS 557/09.

³⁶⁵ Srov. usnesení III. ÚS 490/06 a KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 89.

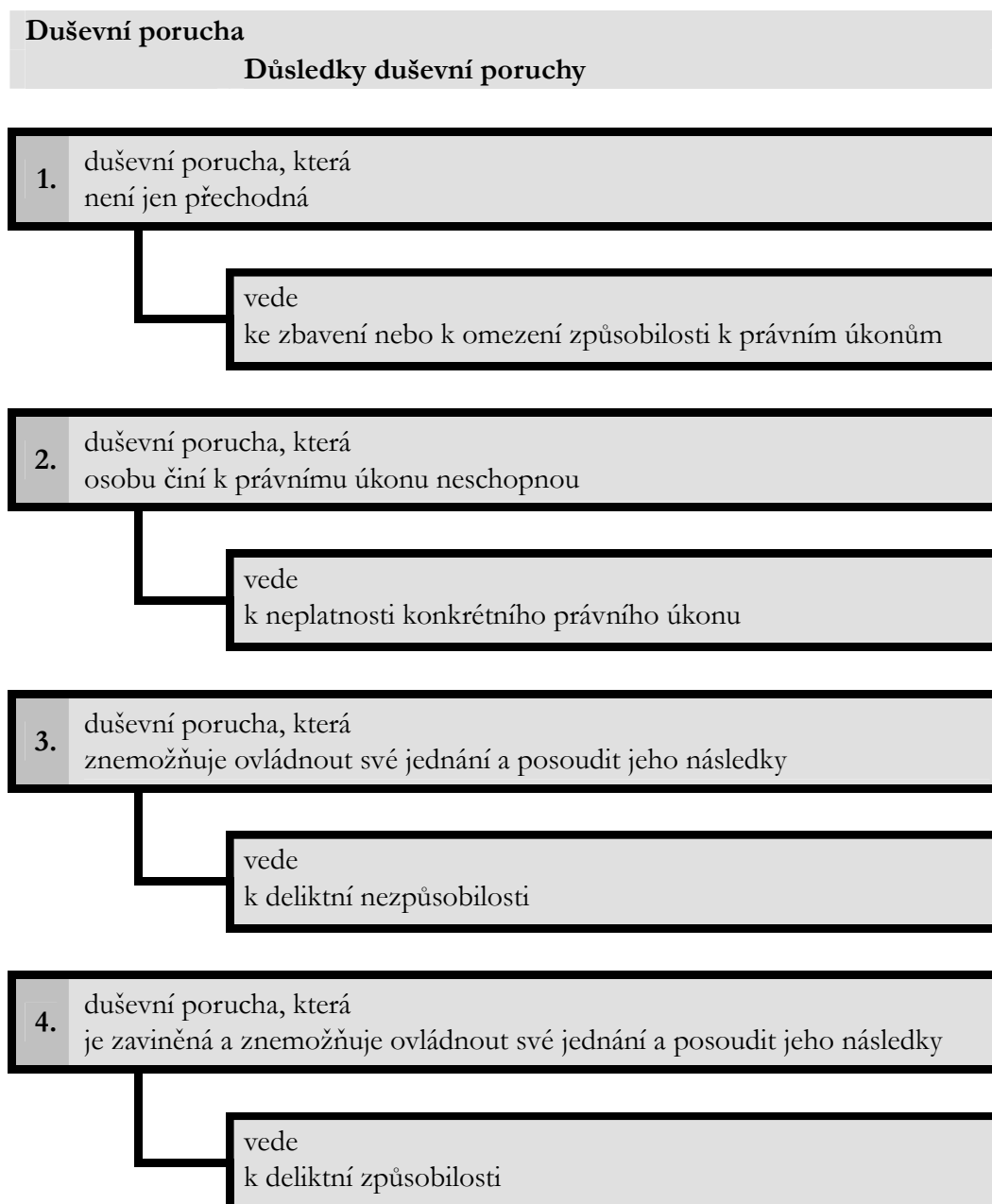
³⁶⁶ *Problémy v činnosti soudních znalců v oboru zdravotnictví* (2009), str. 3-4, 10.

³⁶⁷ Viz § 132 *občanského soudního řádu*. Srov. ale rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 69 Co 415/2007, jež cituje text *Problémy v činnosti soudních znalců v oboru zdravotnictví* (2009), str. 6-7.

³⁶⁸ Nález IV. ÚS 412/04. K tomu de lege ferenda srov. zvl. § 57, § 58 odst. 2, § 59 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008). Srov. též nález I. ÚS 557/09.

V občanském právu důsledky různých duševních poruch ovlivňují právní způsobilost ve čtyřech různých směrech. Dva se týkají způsobilosti k právnímu jednání, dva deliktní způsobilosti. Jen v prvním případě musí jít vysloveně o dlouhodobou duševní poruchu. V ostatních třech situacích není již duševní porucha co do své délky a intenzity takto přesně vymezena, proto postačí, je-li jen přechodná. Zkoumá se tu okamžitý duševní stav. Postupně rozeberu všechny tyto možnosti.

Obrázek 9. Duševní poruchy a jejich vliv na právní způsobilost

1. Jedině duševní porucha, která není jen přechodná, může u člověka v konečném důsledku vést až k tomu, že ho soud³⁶⁹ ve zvláštním soudním řízení³⁷⁰ zbaví způsobilosti k právním úkonům,³⁷¹ nebo mu ji omezí.³⁷² Vážná, déletrvající, nikoli však nevyléčitelná porucha dotyčnému brání dělat všechny nebo jen některé právní úkony, respektive kvůli ní člověk není schopen právně jednat.

Není-li dotyčná osoba vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví. Psychiatrie mezi závažné duševní poruchy, jež lidem nejčastěji brání činit právní úkony, a vedou ke zbavení způsobilosti k právním úkonům, řadí schizofrenii, trvalé poruchy s bludy, schizoafektivní poruchy, těžké formy pokročilé atrofické demence v podobě Alzheimerovy choroby, vaskulární demence, Parkinsonovy choroby, duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek, středně těžké, těžké a hluboké mentální retardace.³⁷³

Jestliže kvůli trvalé duševní poruše je člověk schopen činit jen některé právní úkony, soud jeho způsobilost k právním úkonům či svéprávnost omezí. Musí vzít do úvahy rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti; většinou aspoň určité úkony je přeci jen schopen konat.³⁷⁴ Méně závažné duševní poruchy, které zhusta směřují k omezení způsobilosti k právním úkonům, postihují jen některé složky osobnosti a jednání. Ovlivňují především způsobilost nakládat s majetkem. Nejčastěji se uvádí lehká mentální retardace,³⁷⁵ závislosti na alkoholu, drogách³⁷⁶ či hracích automatech.³⁷⁷ Naopak jen výjimečně sem patří silná paranoia, jež vede ke kverulantství a ztěžuje postiženému možnost obživy.³⁷⁸

³⁶⁹ Ustanovení § 10 odst. 1 i. f. *občanského zákoníku (1964)*, § 58 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. též § 15, 16 *středního občanského zákoníku (1950)* a § 12 *řádu o zbavení svéprávnosti*.

³⁷⁰ Řízení o způsobilosti k právním úkonům podle § 186-191 *občanského soudního řádu*.

³⁷¹ Viz § 10 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*. De lege ferenda se s tímto institutem již nepočítá.

³⁷² Srov. § 10 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)* a § 57-66 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 1 *řádu o zbavení svéprávnosti* a § 13, 15 a 16 *středního občanského zákoníku (1950)*.

³⁷³ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 39-40, 49, 69-70, 89, 179, MARKOVÁ, E., aj. (2006), str. 69, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 10, KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 87.

³⁷⁴ *Připomínky* (2008), str. 2. Srov. však § 14 odst. 3-5 *zákona o rodině*.

³⁷⁵ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 89, 179.

³⁷⁶ Tamtéž, str. 58 a 61.

³⁷⁷ Srov. ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 111, *Připomínky* (2008), str. 3.

³⁷⁸ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva* (2008), str. 54, *Připomínky* (2008), str. 69.

Obecný zákoník občanský výslovně uváděl jako osoby stížené duševními poruchami zuřivce, šílence a blbce.³⁷⁹ Zmiňoval tedy celkem tři různé druhy duševních poruch,³⁸⁰ nerozlišoval však mezi nimi jakékoli stupně.³⁸¹ Vzhledem k závažnosti duševní poruchy dotyční buď úplně postrádali rozum, nebo alespoň nebyli schopni rozpoznat následky svého jednání.³⁸² Z různých míst obecného zákoníku občanského plyne, že takové osoby nejsou odpovědné za své činy. Za své počínání odpovídají jen lidé, kteří mají úplně a normálně vyvinutý rozum. Zmíněné zásady plynou již z přirozeného práva.³⁸³

Řád o zbavení svéprávnosti znal choromyslnost a slabomyslnost.³⁸⁴ Za choromyslnost se pokládaly dřívější zuřivost a šílenství, slabomyslnost byla totéž co blbost.³⁸⁵ Z právního hlediska uvedené dělení nemělo valný význam, nadto ani tehdejší psychiatrie tuto terminologii nepovažovala za správnou.³⁸⁶

Osnova občanského zákoníku z roku 1937 rovněž hovořila o duševní chorobě, osobách choromyslných a slabomyslných.³⁸⁷

Starší právo³⁸⁸ umožňovalo zasáhnout do svéprávnosti také kvůli marnotratnosti. Marnotratník nerozvázně utrácel své jmění, svévolně či za škodlivých podmínek uzavíral úvěry, a tím vydával sebe nebo svou rodinu v budoucí nebezpečí nouze.³⁸⁹ Střední občanský zákoník od tohoto institutu upustil a ani de lege ferenda se neplánuje jeho znovuzavedení, neboť by byl redundantní.³⁹⁰

³⁷⁹ Zejm. § 21 a 273, dále též § 48, 173, 176, 191, 251, 270, 283, 566, 567, 591, 616, 718, 865, 1308, 1421, 1494 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Srov. též *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 19-20.

³⁸⁰ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 211.

³⁸¹ KRČMÁŘ, J. (1936), str. 148-149.

³⁸² Viz § 21 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Srov. *Obecný občanský zákoník (1932)*, str. 9.

³⁸³ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 212-213.

³⁸⁴ Ustanovení § 1 *řádu o zbavení svéprávnosti*. Srov. KRČMÁŘ, J. (1936), str. 149.

³⁸⁵ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 1071.

³⁸⁶ FRYPÉS, K. (1917), str. 64.

³⁸⁷ Paragraf 66. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

³⁸⁸ Podrobněji např. KINCL, J., aj. (1995), str. 78, též KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42.

³⁸⁹ Užší § 273 *obecného zákoníku občanského (1811)*, srov. § 66. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a širší § 2 odst. 1 *řádu o zbavení svéprávnosti*, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 212 a 1072.

³⁹⁰ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 14. *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 55.

I alkoholismus a narkomanie mají vliv na způsobilost k právnímu jednání.³⁹¹ Nadměrné pití alkoholu nebo zneužívání drog musí nabrat formu závislosti a trvat delší dobu. Potom mohou mít na způsobilost k právním úkonům účinky jako duševní porucha. Starší přístup je však nepokládá za duševní chorobu, nýbrž za pouhou duševní méněcennost, charakterovou slabost, která se však pozvolna může stupňovat až k duševnímu onemocnění.³⁹² Nadužívání alkoholu nebo drog je též s to vyvolat duševní poruchu. Právě ta, pokud odpovídá požadavkům občanského zákoníku, může vést ke zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům. Alkoholismus a narkomanie samy o sobě, ovlivní-li schopnost činit některé právní úkony, mohou přivodit jedině omezení způsobilosti k právním úkonům. De lege ferenda je lze nalézt toliko ve zvláštních ustanoveních u institutů pořízovací nezpůsobilosti a dědické smlouvy,³⁹³ nikoli však už u omezení svéprávnosti.³⁹⁴

Právní postavení duševně nemocných v České republice je i nyní na počátku jednadvacátého století problematické a pokulhává za běžnými standardy. Nejde tu jen o problematiku zbavování a omezování způsobilosti k právním úkonům nebo s tím úzce související opatrovnictví. Problémy jsou kupříkladu i v takzvaném detenčním řízení či v tom, že se nemocní nemohou zapojit do rozhodování o své vlastní osobě.³⁹⁵ Na rozdíl od jiných evropských států tu také nebyl přijat zvláštní zákon, který by duševně nemocné výslovně chránil.³⁹⁶

Česká republika však 30. března 2007 podepsala Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, kterou Valné shromáždění Organizace spojených národů přijalo 13. prosince 2006.³⁹⁷ Nyní v naší zemi probíhá její ratifikace.³⁹⁸

³⁹¹ Srov. § 2 odst. 2 *řádu o zbavení svéprávnosti*, § 66. i. f., § 408 *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 16 *středního občanského zákoníku (1950)*. Viz KNAPPOVÁ, M., DVOŘÁK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 88.

³⁹² ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 1071-1073. Dnes se poukazuje i na genetické vlivy.

³⁹³ Ustanovení § 1354 odst. 2 a § 1411 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

³⁹⁴ Srov. *původní návrh nového občanského zákoníku (2007)*, str. 47.

³⁹⁵ Zevrubně viz např. *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2007 (2007)*, str. 52, *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2002 (2002)*, str. 50-53, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR (2007)*, str. 5 a 7, *Zpráva z návštěv psychiatrických léčeben*, str. 23 atd. Srov. i nález I. ÚS 557/09.

³⁹⁶ *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2005 (2005)*, str. 47, *Zákonná ochrana duševně nemocných v ČR (2006)*, *Žádáme, aby byl vydán Zákon na ochranu osob s duševní poruchou (2007)*.

³⁹⁷ Viz *United Nations Enable: Rights and Dignity of Persons with Disabilities (2009)*.

³⁹⁸ *Tiské č. 812 (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) a tiské č. 67/0 (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010)*. Letos ji schválily: vláda 16. 2., Poslanecká sněmovna 19. 6., Senát 22. 7.

Za osoby se zdravotním postižením se považují vedle jiných i lidé, kteří mají dlouhodobé duševní či mentální postižení, jež může spolu dalšími překážkami bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními. Úmluva se tak ve svém článku 1 přiklání k sociálnímu pojetí zdravotního postižení, na rozdíl od do té doby převažujícího medicínského, případně charitativního pojetí.³⁹⁹ Stále ještě existuje mnoho překážek, jež brání spravedlivému začlenění hendikepovaných osob do společnosti,⁴⁰⁰ a úmluva tudíž prosazuje, chrání a zajišťuje plné a rovnoprávné uplatnění práv osob se zdravotním postižením.⁴⁰¹ Smluvní státy mají přijmout účinná opatření, která by vedla k odstraňování předsudků o zdravotně postižených osobách ve všech oblastech života.⁴⁰²

Úmluva nezapomíná ani na jejich právní způsobilost, tedy jak na způsobilost k právům a povinnostem, tak na způsobilost k právnímu jednání.⁴⁰³

Podle úmluvy jsou lidé se zdravotním postižením kdekoli osobou v právním smyslu.⁴⁰⁴ Uvedené pravidlo je dobře známé i z mnohých jiných dokumentů Organizace spojených národů o lidských právech.⁴⁰⁵ S jeho uplatňováním v České republice patrně již dnes nejsou žádné velké potíže.⁴⁰⁶ Jenže ač se to na první pohled snad ani nezdá, právní subjektivitu člověka může záporně ovlivnit i jen omezení jeho způsobilosti k právním úkonům.⁴⁰⁷

³⁹⁹ Předkládací zpráva pro Parlament, *tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 3.

⁴⁰⁰ Písmeno e) v preambuli *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴⁰¹ Čl. 1 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴⁰² Čl. 8 odst. 1 písm. b) *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴⁰³ Věnuje se jí čl. 12 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴⁰⁴ V čl. 12 odst. 1 originálního anglického znění *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením* se pod nadsisem „*Equal recognition before the law*“ („*Rovné postavení před zákonem*“) praví, že „*persons with disabilities have the right to recognition everywhere as persons before the law*“ neboli v češtině „*osoby se zdravotním postižením mají kdekoli právo na uznání jejich osoby jako subjektu práva*“.

⁴⁰⁵ Čl. 6 *Všeobecné deklarace lidských práv* a zvl. čl. 16 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech*, přičemž ten druhý stanoví: „*everyone shall have the right to recognition everywhere as a person before the law*“ čili „*každý má právo na to, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost*“. *Všeobecná deklarace lidských práv* není mezinárodní smlouvou ani právně závazným dokumentem. Má však jistě nezanedbatelný politický vliv. Z dalších dílčích smluv viz např. čl. 15 *Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen*.

⁴⁰⁶ V českém právu platí též čl. 5 *Listiny základních práv a svobod*. Viz PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 64.

⁴⁰⁷ *Nálezy IV. ÚS 412/04, I. ÚS 557/09*; čl. 1 odst. 1, čl. 10 odst. 1 *Listiny základních práv a svobod*.

Osoby se zdravotním postižením mají na rovnoprávném základě s ostatními způsobilost k právním úkonům ve všech oblastech života,⁴⁰⁸ v angličtině „*persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life.*“

Výraz *legal capacity* se však v českém textu překládá jedině jako právní způsobilost.⁴⁰⁹ S ohledem na to je nutné podotknout, že sousloví *legal capacity* v anglické právní terminologii zahrnuje jak způsobilost k právům a povinnostem, tak i způsobilost k právním úkonům. Většina právních řádů, včetně toho českého, tyto pojmy na rozdíl od anglického práva důsledně rozlišuje.⁴¹⁰

Slova *legal capacity* lze podle mě v této souvislosti překládat výhradně jako způsobilost k právním úkonům.⁴¹¹ Uvedenému názoru přitakávají rovněž rozsudky Evropského soudu pro lidská práva⁴¹² a doporučení Rady Evropy.⁴¹³ Podobně systematický výklad článku 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením nasvědčuje témuž závěru.⁴¹⁴ Také předkládací zpráva české vlády bez ohledu na doslovné znění překladu úmluvy jasně stojí právě na tomto stanovisku.⁴¹⁵

Jednání států o obsahu článku 12 úmluvy byla obtížná. Zatímco o uznání právní subjektivity se nepochybovalo, diskuse se vedly právě o způsobu uplatnění způsobilosti k právním úkonům, druhu a úrovni podpory, kterou je zapotřebí zdravotně postiženým poskytnout, aby svou svéprávnost mohli náležitě vykonávat.⁴¹⁶

⁴⁰⁸ Čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

⁴⁰⁹ Předkládací zpráva pro Parlament, *tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 9.

⁴¹⁰ FIALA, J. (2007).

⁴¹¹ CHROMÁ, M. (1995), str. 182 a CHROMÁ, M. (2006), str. 469, shodně FIALA, J. (2007) a *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 11.

⁴¹² Např. rozsudky ve věcech *Berková v. Slovensko* (číslo žaloby 67149/01), *Štukaturov (III) v. Rusko* (číslo žaloby 44009/05), *Matter v. Slovensko* (číslo žaloby 31534/96) apod.

⁴¹³ Zásada č. 3 (zachování nejvyšší možné způsobilosti) v *doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o zásadách právní ochrany dospělých osob ztrávených způsobilosti k právním úkonům a memorandum z roku 1999.*

⁴¹⁴ Čl. 12 odst. 1 cit. Úmluvy zaručuje právní subjektivitu, kdežto odst. 2 téhož článku zajišťuje způsobilost k právním úkonům. Pokud by tomu tak nebylo, druhý odstavec by byl nadbytečný.

⁴¹⁵ *Předkládací zpráva pro Parlament, tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 4.

⁴¹⁶ *Obsah dokumentů, tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 3. Dále viz též kupř. *Legal Opinion on Article 12 of the CRPD* (2008), *Response to the JSCOT* (2008), *Bulgarian Helsinki Committee* (2008).

Úmluva výslovně uznává některá práva zdravotně postižených. Zmiňuje vlastnické a dědické právo, právo spravovat své finanční záležitosti, mít přístup k úvěrům.⁴¹⁷ Potvrzuje též právo uzavřít sňatek.⁴¹⁸ Respektuje vůli zdravotně postižených a jejich právo na svobodné rozhodování.⁴¹⁹ Zejména však zakotvuje právo na pomoc při uplatňování jejich způsobilosti k právním úkonům.⁴²⁰ Vyžaduje opatření, jež podpoří uplatňování svéprávnosti samotnými zdravotně postiženými.⁴²¹

Všechna opatření, která se týkají uplatnění způsobilosti zdravotně postižených k právním úkonům, poskytují odpovídající a účinné záruky, jež brání zneužití, střetu zájmů i nežádoucímu ovlivňování. Tato opatření jsou přiměřená, používají se po nejkratší možnou dobu a podléhají pravidelnému soudnímu přezkumu.⁴²²

Úmluva na mezinárodněprávní úrovni podtrhává zbrusu nový přístup k osobám se zdravotním postižením, který vzaly za svůj už mnohé státy. Týká se to samozřejmě i lidí s duševním či psychosociálním postižením. Moderní pojetí pozvolna nahrazuje tradiční systém. Státy se podpisem úmluvy zavázaly, že už nebudou klást důraz na odepírání způsobilosti k právním úkonům. Naopak osobám se zdravotním postižením poskytnou nezbytnou podporu, tak aby mohly svou svéprávnost samy vykonávat.

Dříve se zdravotně postižení chtěli nechtěli stali pasivním závislým objektem pomoci. Tento starý přístup se zakládal na zbavování způsobilosti k právním úkonům a na náhradním rozhodování opatrovníka za duševně nemocného, respektive místo něj. V důsledku toho byla dotčená osoba vyloučena z rozhodování a kvůli tomu i často ze života ve společnosti.⁴²³ Dosavadní pojetí by se nadále mělo uplatňovat jen ve velmi výjimečných případech, kdy dotyčný potřebuje pomoc téměř při všech právních jednáních.⁴²⁴

⁴¹⁷ Čl. 12 odst. 5 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴¹⁸ Čl. 23 odst. 1 písm. a) *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴¹⁹ Zejm. čl. 12 odst. 4 doplněný čl. 3 a 5 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴²⁰ Čl. 12 odst. 3 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴²¹ *Obsah dokumentů, tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 3.

⁴²² Čl. 12 odst. 4 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁴²³ *Obsah dokumentů, tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 3.

⁴²⁴ *Připomínky* (2008), str. 2.

Nově se hendikepovaní stávají aktivním samostatným subjektem s co nejúplnějšími právy.⁴²⁵ Předpokládá se, že každý je schopen se rozhodovat. Může však k tomu potřebovat větší či menší míru pomoci od jiné osoby.⁴²⁶ Pokrokový přístup, zakotvený v institutu podporovaného rozhodování,⁴²⁷ respektive nápomoci při rozhodování,⁴²⁸ spočívá v pouhém přispění podpůrce duševně nemocnému. Pojem podpůrce znalo už staré občanské právo; nicméně jeho obsah byl jiný.⁴²⁹

V České republice doposud převládal silně paternalistický a ochranářský přístup.⁴³⁰ Bude-li se Úmluva o právech osob se zdravotním postižením i u nás vykládat tak, že zbavení způsobilosti k právním úkonům na základě duševní choroby coby zdravotního postižení se nepřipouští, platné české právo se rázem ocitne v evidentním a příkrém rozporu s ní.⁴³¹ Lidé s duševní chorobou však rozhodně nemohou zůstat bez nutné zvláštní právní ochrany. Ta však nemůže spočívat toliko v prostém odnětí způsobilosti k právním úkonům a v určení formálního opatrovníka. Mimoto i pouhé omezení svéprávnosti může být někdy sporné.⁴³²

Na úmluvu, současné potíže se zásahy do způsobilosti k právním úkonům i na problémy s opatrovnictvím dlouhodobě upozorňují zejména nevládní organizace.⁴³³ K návrhu nového občanského zákoníku proto zaslaly své připomínky.⁴³⁴

⁴²⁵ Srov. FIALA, J. (2007), *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 45, *Obsah dokumentů, tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 3.

⁴²⁶ *Obsah dokumentů, tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 3.

⁴²⁷ Anglicky *supported decision making*.

⁴²⁸ Paragrafy 47-50 *návrhu nového občanského zákoníku (2008) a důvodová zpráva (2008)*, str. 52-53.

⁴²⁹ Podpůrce jako zákonný zástupce pečoval o osobu, jejíž svéprávnost byla omezena pro duševní chorobu, marnotratnost, alkoholismus či narkomani. Viz § 1, 4 a 8 *řádu o zbavení svéprávnosti*. Srov. dále též ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 919, 1062, 1076, 1083, KRČMÁŘ, J. (1936), str. 149.

⁴³⁰ *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 45.

⁴³¹ Ustanovení § 10 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)* není v souladu s čl. 12 odst. 2 cit. *Úmluvy*.

⁴³² Srov. k tomu *Vysoký komisař OSN pro lidská práva* (2009).

⁴³³ *Návrh reformy opatrovnictví* (2008), *Připomínky k návrhu občanského zákoníku* (2008), *Nový občanský zákoník putuje do Vlády ČR* (2009) apod. K tomu srov. *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 7.

⁴³⁴ Srov. texty na stránkách *Reforma opatrovnictví* (2008), sekce *Připomínky k občanskému zákoníku* a v jejím rámci pak zejm. *Připomínky k návrhu občanského zákoníku*. K tomu v obecném kontextu viz též *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 7.

Jejich podněty se nakonec opravdu výrazně promítly do návrhu nového občanského zákoníku.⁴³⁵ Výše načrtnutý nový přístup se tak zcela jistě odrazí v rekonstrukci občanského práva.⁴³⁶ Jestliže se však přijetí nového občanského zákoníku na delší dobu oddálí, zřejmě nezbude než s ohledem na Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením nouzově přistoupit aspoň k novelizaci stávajícího kodexu.

Lze tedy shrnout, že v okamžiku, kdy úmluva v České republice nabude vnitrostátní účinnosti, se zde situace duševně nemocných osob změní. De lege ferenda v naší zemi panuje zřetelná shoda, že musí existovat mnohem méně omezující alternativy, které podporují co největší samostatnost a soběstačnost duševně nemocných. Dospělí lidé bez rozdílu si mají zachovat právo rozhodovat o sobě ve všech oblastech života, v nichž jsou v praktickém životě způsobilí.⁴³⁷

Na předešlých stránkách jsem rozebíral občanskoprávní souvislosti toliko dlouhodobých duševních poruch. Poněkud jiná situace nastává u těch přechodných. Také je musí soud vždy posuzovat podle konkrétních okolností daného případu. Nikdy ale nemohou být důvodem k jakémukoliv zásahu do způsobilosti k právním úkonům, respektive do svéprávnosti.⁴³⁸ Osnova občanského zákoníku z roku 1937 v souvislosti s přechodnou duševní poruchou používala výraz nepřičetnost.⁴³⁹

⁴³⁵ Tisková zpráva ministerstva spravedlnosti *Nový občanský zákoník putuje do vlády ČR* (2009) označuje připomínky Mental Disability Advocacy Center za zásadní. Srov. také *původní návrh nového občanského zákoníku* (2008), který se o institutu podporovaného rozhodování vůbec nezmiňoval, a *návrh nového občanského zákoníku* (2008), do jehož § 47-50 právě po připomínkovém řízení tvůrci nově zařadili nápomoc při rozhodování. Viz *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva* (2008), str. 52-53.

⁴³⁶ *Předkládací zprávu pro Parlament, tisk č. 812* (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2006-2009) nebo *tisk č. 67/0* (Senát Parlamentu ČR, 2008-2010), str. 4-5. Podobně bude muset k této věci přistoupit i Slovensko, jež úmluvu podepsalo. Zatím však se zbavením způsobilosti k právním úkonům v novém kodexu počítá. Viz *Legislativny zámer Občianskeho zákonníka* (2009), str. 43-44.

⁴³⁷ *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 7.

⁴³⁸ Viz k tomu též *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva* (2008), str. 55.

⁴³⁹ Srov. § 406. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, který se podle jeho nadpisu týká *nedostatku přičetnosti* jako důvodu pořizovací nezpůsobilosti. Práví se tu: „Bylo-li poslední porřízení projevono v nepřičetnosti, at' nastala chorobou nebo opojením nebo jinak, je neplatné.“ Toto pravidlo vynikne zejm. ve srovnání s následujícím § 407. nadepsaným *zbavení svéprávnosti*, jež je dalším důvodem pořizovací nezpůsobilosti: „Kdo je úplně zbaven svéprávnosti, není způsobilý pořizovati, ledaže by se byl uzdravil...“ J. SEDLÁČEK dříve pojem nepřičetný používal také obecně v souvislosti s duševně chorými. Viz ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 211-212 a tíž (1937, V), str. 689.

Nesvéprávnost kvůli jakékoli duševní poruše podle tehdejší vědy nastávala ipso facto již tím, že někdo nebyl přičetný. Zbavení svéprávnosti nebylo nutné.⁴⁴⁰

2. Duševní porucha, během které člověk učiní právní úkon, přestože právě kvůli ní toho není schopen, vede de lege lata k absolutní neplatnosti daného úkonu od samého počátku, tedy ex tunc.⁴⁴¹ Duševní porucha může být jen přechodná, u jednající osoby však vždy ovlivňuje její rozpoznávací a ovládací schopnosti, tedy vylučuje způsobilost posoudit následky vlastního jednání či je ovládnout. A právě v důsledku toho není schopna platně učinit právní úkon. To vše je nutno prokázat.

Onen člověk v dané chvíli zcela jistě není zbaven způsobilosti k právním úkonům, nemusí v ní být ani trochu omezen. V budoucnu to však může nastat.

Příklady poruch, kvůli nimž postižený není schopen právně jednat, jsou bipolární afektivní porucha,⁴⁴² demence Alzheimerova typu,⁴⁴³ demence těžšího stupně,⁴⁴⁴ těžká deprese,⁴⁴⁵ celková arterioskleróza, která je v oblasti mozkového řečiště natolik závažná, že vede ke zhoršení psychického stavu do stádia demence,⁴⁴⁶ mráкотný stav u epilepsie.⁴⁴⁷ Naopak utišující lék Algifen tuto poruchu nezpůsobí.⁴⁴⁸

Rovněž ve starších dobách právní jednání osob, které se následkem duševní poruchy nemohly pokládat za přičetné, byla neplatná; ovšem relativně. To se týkalo i lidí jinak duševně zdravých, kteří se dostali do přechodné nepřičetnosti.⁴⁴⁹

De lege ferenda se poukazuje, že osoba třeba jen v přechodné duševní poruše není schopna projevit právně relevantní vůli.⁴⁵⁰ Chybí-li vůle jednajícího, nelze jeho počínání chápat jako právní jednání, nýbrž je to jen zdánlivé právní jednání.⁴⁵¹

⁴⁴⁰ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 212.

⁴⁴¹ Srov. § 38 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*. Práva a povinnosti tak vůbec nevzniknou.

⁴⁴² Usnesení I. ÚS 246/03. Ke schizoafektivní poruše viz PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 72.

⁴⁴³ Usnesení III. ÚS 490/06.

⁴⁴⁴ Usnesení I. ÚS 682/2000. K vaskulární demenci viz PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 42-44.

⁴⁴⁵ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 73.

⁴⁴⁶ Usnesení II. ÚS 168/98.

⁴⁴⁷ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 49.

⁴⁴⁸ Usnesení IV. ÚS 505/02.

⁴⁴⁹ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 1070. Srov. též KINCL, J., aj. (1995), str. 78.

⁴⁵⁰ Viz § 511 odst. 2 i. f. *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *důvodová zpráva (2008)*, str. 122.

⁴⁵¹ Paragraf 482 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

3. Kdo v důsledku své, třeba pouze krátkodobé duševní poruchy není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, nemá deliktní způsobilost.⁴⁵² Takové osoby totiž nelze činit odpovědné za škodu. Není nutné, aby takto neodpovědný člověk kvůli trvalé duševní poruše zcela postrádal způsobilost k právním úkonům nebo aby tato jeho způsobilost byla omezena. Stačí jen dočasná duševní porucha, pro kterou dotyčný nemá dostatečnou volní a intelektuální vyspělost.

Obecný zákoník občanský podobnou úpravu postrádal. Podle tehdejší vědy, jež vycházela z úpravy zavinění,⁴⁵³ bylo možné přičítat vinu jen člověku, který měl dostatečně vyspělý rozum.⁴⁵⁴ V pozdějších předpisech už choromyslný, slabomyslný nebo dočasně nepřičetný škůdce odpovídali za škodu, pokud přece jen předvíдали následky svého jednání.⁴⁵⁵ Obdobné ustanovení obsahoval i střední kodex.⁴⁵⁶

Návrh nového občanského zákoníku vychází z dosud platné úpravy, navíc se ale oprostuje od některých zjednodušení a naopak se vrací k některým pravidlům známým již z obecného zákoníku občanského, osnovy československého občanského zákoníku z roku 1937 a středního občanského zákoníku. Poškozenému náleží náhrada škody, i když se škůdci nebránil ze šetrnosti k němu, nebo jestliže je to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného.⁴⁵⁷

4. Jestliže si člověk vlastní vinou způsobí toliko přechodnou duševní poruchu, tedy sám se uvede do stavu, v němž není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je deliktně způsobilý.⁴⁵⁸

Dřív se v této souvislosti hovořilo o pomatení smyslů a zaviněné nepřičetnosti,⁴⁵⁹ přechodné nepřičetnosti⁴⁶⁰ nebo právě o přechodné duševní poruše.⁴⁶¹

⁴⁵² Ustanovení § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

⁴⁵³ Paragraf 1294 *obecného zákoníku občanského (1811)*, srov. však i § 1306 a 1308 téhož zákoníku.

⁴⁵⁴ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, V), str. 689.

⁴⁵⁵ Ustanovení § 1140. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁴⁵⁶ Podle § 347 *středního občanského zákoníku (1950)* mohli-li předvídat následky svého jednání.

⁴⁵⁷ Paragraf 2735 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, srov. § 1310 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1140. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 347 i. f. *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁴⁵⁸ Paragraf 423 *občanského zákoníku (1964)*, *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964)*, tisk č. 156 (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964). Srov. § 2737 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁴⁵⁹ Viz § 1307 *obecného zákoníku občanského (1811)*, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, V), str. 825.

⁴⁶⁰ Paragraf 1141. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁴⁶¹ Ustanovení § 339 *středního občanského zákoníku (1950)*.

3.6 SMRT A PROHLÁŠENÍ ZA MRTVÉHO

Smrt ukončuje lidský život. Jako takovou se jí zabývá vícero právních odvětví. Nutně mimořádný zájem o ni jeví zejména právo trestní⁴⁶² a medicínské.⁴⁶³

Občanské právo smrt, stejně jako narození, pokládá za právní skutečnost, konkrétně za událost, jež nastává objektivně a nezávisle na lidské vůli. Bere tudíž smrt na vědomí a navíc k ní připojuje řadu právních důsledků,⁴⁶⁴ kupříkladu i zánik právní subjektivity člověka.⁴⁶⁵ V důsledku úmrtí právní osobnost konkrétního člověka fyzicky zmizela, avšak určitá práva a povinnosti jako prvky někdejší právní subjektivity existenci jeho tělesné schránky po jistou dobu přechkají.

Umírání a smrt jsou biologickým procesem, který povětšinou probíhá po delší dobu, a zpravidla tak není dílem okamžiku. Při stanovení okamžiku smrti⁴⁶⁶ se vychází z vědecky uznaných kritérií smrti. Rozhodující je biologická smrt mozku.⁴⁶⁷ Tehdy končí mozková aktivita a dochází k nezvratným neboli ireverzibilním změnám tohoto orgánu. A právě mozek řídí funkce celého lidského organismu. Po jeho smrti je proces zániku lidské bytosti již nepochybný. Dlouhodobé medicínsko-právní diskuse o stanovení okamžiku smrti již překonala platná právní úprava.⁴⁶⁸ Podle ní se smrtí rozumí nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene.⁴⁶⁹ Smrt se zjišťuje prokázáním buď nevratné zástavy krevního oběhu anebo nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle.⁴⁷⁰ Okamžik smrti v případě potřeby určí soud, přitom se opírá o znalecké posudky lékařů.

⁴⁶² Srov. zejm. trestné činy proti životu a zdraví (hlava sedmá *trestního zákona* a hlava I zvláštní části *nového trestního zákoníku*) a z nich zvl. vražda (§ 219 *trestního zákona* a § 140 *nového trestního zákoníku*).

⁴⁶³ Zejm. v souvislosti s odběrem orgánů. Viz k tomu *transplantační zákon*.

⁴⁶⁴ Srov. k tomu zejm. např. § 15, § 33b odst. 2 věta první, § 151p odst. 4, § 444 odst. 3, § 460, 579, § 628 odst. 3, § 643, 706 a 707 *občanského zákoníku (1964)*.

⁴⁶⁵ Viz § 7 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, srov. též § 107 odst. 1, 2, 4 a 5 *občanského soudního řádu*, § 23 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a § 4 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁴⁶⁶ Latinsky *momentum mortis*.

⁴⁶⁷ Tzv. cerebrální smrt (mozek je latinsky *cerebrum*). Užívá se i sousloví informačně teoretická smrt. Rozumí se jím stav, kdy mozek byl nenávratně zničen; nelze obnovit jeho činnost, mysl a osobnost.

⁴⁶⁸ DVORÁK, J. (2004), str. 159.

⁴⁶⁹ Ustanovení § 2 písm. e) *transplantačního zákona*, srov. k tomu též § 2 a 3 *vyhlášky o úmrtí*.

⁴⁷⁰ Podle § 10 odst. 3 *transplantačního zákona*.

Novější občanské právo zpravidla výslovně a jasně stanoví, že smrtí způsobilost člověka mít práva a povinnosti zanikne,⁴⁷¹ nebo že člověk má právní osobnost až do smrti,⁴⁷² případně že způsobilost člověka mít v mezích právního řádu práva a povinnosti zaniká smrtí.⁴⁷³ Ve starších zákonících takováto výslovná právní úprava chyběla.

Všechna výše zmíněná ustanovení se svou dikcí zřetelně dotýkají toliko způsobilosti k právům a povinnostem, nikoli však už způsobilosti k právním úkonům a deliktní způsobilosti. Avšak vzhledem k tomu, že jsou obě úzce provázané s právní subjektivitou, je zřejmé, že i ony mizí se smrtí dotyčné osoby.⁴⁷⁴

Právní způsobilost v minulosti vždy zanikala nejpozději přirozeně se smrtí člověka. Dříve ji však navíc bylo možné pozbyt již v průběhu lidského života.

Římské právo znalo institut *capitis deminutio*,⁴⁷⁵ v nejzávažnější podobě *capitis deminutio maxima*. Měla v podstatě stejné účinky jako smrt, vedla k úplnému zániku právní osobnosti. Upadl-li svobodný římský občan v cizině do otroctví, ztratil tak svou svobodu, posuzovali ho v římské říši jako člověka zemřelého.⁴⁷⁶

Ve starém českém právu osoby za trest vyloučené ze svého právního společenství, v němž doposud požívaly ochrany, kupříkladu z města či ze země, mohly přijít o svou právní způsobilost. Staly se z nich psanci. Rovněž vstupem do kláštera a složením řeholního slibu dotyčný člověk ztratil právní způsobilost. Na osoby bez právní způsobilosti se hledělo jako na mrtvé.⁴⁷⁷

Zmíněné právní normy moderní občanské právo neobsahuje, opustil je již obecný zákoník občanský.⁴⁷⁸ Současné české právo za jediný možný důvod vedoucí k zániku právní subjektivity uznává skutečnou smrt. Fingovaná smrt, občanská smrt, již si lze představit třeba v důsledku odsouzení, se zásadně nepřipouští.⁴⁷⁹

⁴⁷¹ Ustanovení § 7 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*.

⁴⁷² Paragraf 23 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁴⁷³ Podle § 4 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁴⁷⁴ Argument *a fortiori* resp. *a maiori ad minus*. Tento závěr samozřejmě plyne i z logiky věci samé.

⁴⁷⁵ *Capitis deminutio*, kapitisdeminuce, doslova značí zmenšení osobnosti; jinak i občanská smrt.

⁴⁷⁶ FRÝDEK, M. (2008), KINCL, J., aj. (1995), str. 63 a zejm. str. 70.

⁴⁷⁷ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 43.

⁴⁷⁸ Srov. KNAPP, V. (1995), str. 72 a KNAPP, V. (1996), str. 152.

⁴⁷⁹ ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 95, KRČMÁŘ, J. (1936), str. 153.

Zesnulý v době smrti bývá nositelem rozmanitých práv a povinností plynoucích z mnoha různorodých právních vztahů. V zásadě si lze představit dvě možná právní řešení této situace. Jednotná úprava této problematiky však chybí.⁴⁸⁰

Předně dosavadní práva a povinnosti zemřelého mohou zmizet. Nepřecházejí práva a povinnosti, jež spočívají v plnění, které bylo vázáno pouze na určitou osobu.⁴⁸¹ Po smrti člověka nelze zahájit řízení o způsobilosti k právním úkonům.

Na druhou stranu převážná část oprávnění a závazků přetrvává i po úmrtí dotyčného člověka. Při splnění stanovených podmínek přejdou na jiné osoby.⁴⁸² Jinak se lze v této souvislosti setkat též s tvrzením, že v některých oblastech zemřelý zůstává jakoby osobou, neboť některá práva a povinnosti po zemřelém mají zvláštní postavení.⁴⁸³

Obecný zákoník občanský obsahoval institut ležící pozůstalosti.⁴⁸⁴ S ohledem na personifikované jmění zesnulého vše do okamžiku přijetí dědictví vyhlíželo tak, jako by tato osoba stále ještě žila. Od smrti zůstavitele, kdy se pozůstalost nabízela povoláním osobám, až do přijetí dědictví totiž platila právní fikce, že pozůstalost zůstávala v držení zemřelého.⁴⁸⁵ Ačkoli stále přetrvávaly, postrádaly v té době práva a povinnosti tvořící pozůstalost svůj subjekt. Nepatřily již zůstaviteli a ještě nenáležely dědicovi či dědicům. Jelikož tu nebyl jejich subjekt, mohly se měnit jen pokud nebylo třeba spolupůsobení subjektu a postačovala jen jeho existence.⁴⁸⁶

⁴⁸⁰ ŠNAJDEROVÁ, K., aj. (2003), str. 32.

⁴⁸¹ Viz § 579, 604, 643, 706 *občanského zákoníku (1964)* a § 2395 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Dle § 33b odst. 1 písm. d) *občanského zákoníku (1964)* smrtí zmocněnce zaniká plná moc. Srov. k tomu též § 408 odst. 1 i. f. *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁴⁸² Typicky při dědění, kdy souhrn práv a povinností jako dědictví přechází na dědice. Viz § 460 *občanského zákoníku (1964)*, § 1307 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 536 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 382. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 509 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁴⁸³ HARVÁNEK, J., aj. (2002), str. 201. Srov. k tomu kupř. § 15 *občanského zákoníku (1964)*.

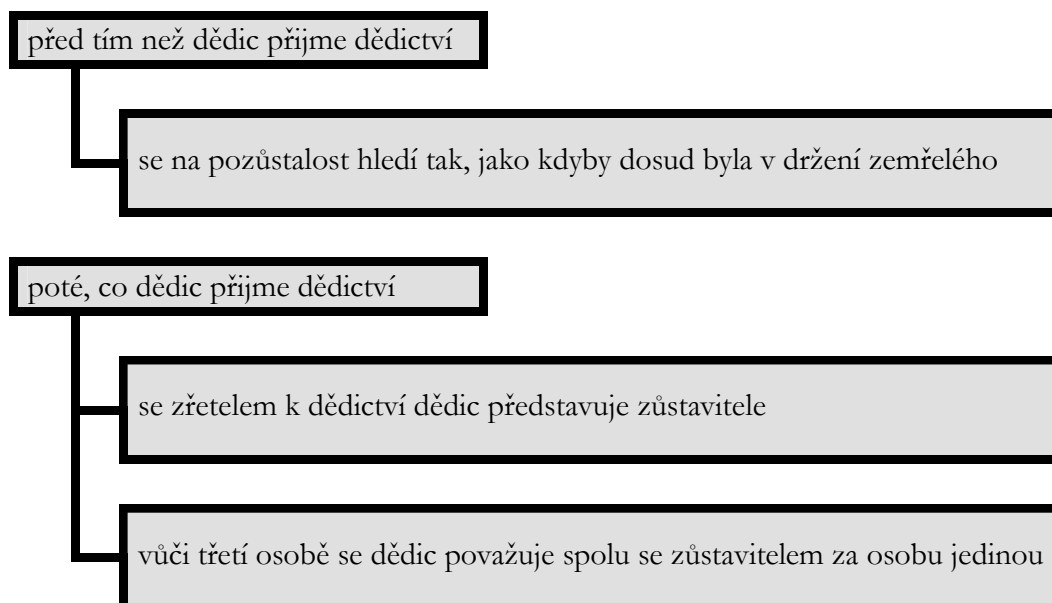
⁴⁸⁴ Na ležící pozůstalost, latinsky *hereditas iacens*, se hledělo, jako by to byl zvláštní samostatný právní subjekt. Viz též ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1936, III), str. 52-53.

⁴⁸⁵ Viz § 547 i. f. *obecného zákoníku občanského (1811)*. Právní způsobilost ležící pozůstalosti se odrazila též v restitučních sporech, srov. k tomu mj. např. rozsudky Nejvyššího soudu 22 *Cdo 1620/98*, 33 *Cdo 2398/98*, usnesení 30 *Cdo 1093/2001*, též rozsudek Vrchního soudu 4 *Cdo 237/94*, příp. nálezy Ústavního soudu I. *ÚS 59/93*, II. *ÚS 170/96*, I. *ÚS 485/98*, II. *ÚS 70/99*, I. *ÚS 469/01*, usnesení II. *ÚS 256/98*, I. *ÚS 8/02*, I. *ÚS 125/02*, II. *ÚS 126/02*, III. *ÚS 142/02*, II. *ÚS 1889/08*.

⁴⁸⁶ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1936, III), str. 51.

Jakmile dědic dědictví přijal,⁴⁸⁷ vstoupil do práv a povinností zesnulého. Vzhledem k dědictví nastoupil na místo zůstavitele⁴⁸⁸ a vůči třetím osobám se dědic i zůstavitel pokládali za jednu jedinou osobu.⁴⁸⁹

Obrázek 10. Účinky přijetí dědictví podle obecného zákoníku občanského

K dalším stránkám spojeným s osobou zesnulého, jež přežijí jeho úmrtí, patří třeba čest, důstojnost, pověst, jméno. Dotyčný totiž stále má nárok na posmrtnou ochranu své osobnosti.⁴⁹⁰ Též ochrana autorských práv přečká smrt původce.⁴⁹¹

Je-li v občanském právu dokázáno, že se jistá osoba narodila, pak se bez dalšího předpokládá, že nezemřela a stále ještě žije.⁴⁹² Někdy ale nelze smrt prokázat obvyklým způsobem, který právo předpokládá, a uplatní se proto institut prohlášení za mrtvého. V takovém případě se však přirozený zánik právní způsobilosti v důsledku smrti stává poněkud problematickým. Tato podstatná právní skutečnost totiž nyní rázem není zjevná a její dokazování je nanejvýš obtížné.⁴⁹³

⁴⁸⁷ Podle § 799 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁴⁸⁸ Paragraf 547 první věta *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁴⁸⁹ Ustanovení § 547 druhá věta *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁴⁹⁰ Paragraf 15 *občanského zákoníku (1964)* a § 83 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁴⁹¹ Srov. zejm. § 11 odst. 5 a § 27 odst. 1, 2, 4 a 5 *autorského zákona*.

⁴⁹² Srov. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 246.

⁴⁹³ Běžným způsobem smrt člověka osvědčí lékař, který ohledá jeho tělo. Zde však lidské tělo není.

V průběhu lidských dějin se železnou pravidelností nastávají nejrůznější tragické události, zejména pak války nebo živelní pohromy, během nichž velký počet lidí přijde o život. Oběti mnohdy lze jen velmi obtížně najít a určit jejich totožnost. Takové situace zvyšují zájem zákonodárce i veřejnosti o právní úpravu prohlášení za mrtvého,⁴⁹⁴ kteroužto materii upravují hmotněprávní i procesní normy.⁴⁹⁵

Ne vždy tedy lze smrt určitého člověka předepsaným způsobem úředně zjistit,⁴⁹⁶ vypsat list o prohlídce mrtvého⁴⁹⁷ a vydat úmrtní list.⁴⁹⁸ Soud na návrh toho, kdo má na věci právní zájem,⁴⁹⁹ rozhodne o prohlášení dotyčné osoby za mrtvou. Rozlišují se dva případy označované jako důkaz smrti⁵⁰⁰ a domněnka smrti.⁵⁰¹

Občas je jisté, že konkrétní člověk zemřel, jeho smrt však nelze osvědčit úmrtním listem. Skon však lze prokázat jinými důkazními prostředky než ohledáním mrtvého a vydáním úmrtního listu, například svědeckou výpovědí.

Jindy naopak vůbec není zřejmé, že určitá osoba zahynula. S ohledem na její neznámou a se zřetelem ke všem dalším okolnostem je však její úmrtí skutečně velmi pravděpodobné, a tak se předpokládá.

Člověk však může být též nezvěstný, přičemž je nade vší pochybnosti jasné, že žije. Není jen známo přesné místo jeho pobytu. Takovou osobu je zapotřebí chránit podobně jako toho, kdo není způsobilý k právním úkonům.⁵⁰²

⁴⁹⁴ Římské právo je neznalo. Viz DVOŘÁK, J. (2004), str. 160, URFUS, V. (2001), str. 46, KINCL, J., aj. (1995), str. 69, KRČMÁŘ, J. (1936), str. 137, *dekret presidenta republiky o prohlášení za mrtvého*.

⁴⁹⁵ Viz § 7 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 195-200 *občanského soudního řádu*, § 22 a § 51 odst. 3 *zákona o rodině*. Srov. § 67-77 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 57. Viz též § 24, § 112-114, § 277 a 278 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 67.-72. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 7 a 8 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁴⁹⁶ Paragrafy 2 a 3 *vyhlášky o úmrtí*.

⁴⁹⁷ Srov. § 3 odst. 1 a 2 *vyhlášky o úmrtí*.

⁴⁹⁸ Ustanovení § 21 a 31 *zákona o matrikách*. Srov. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 233.

⁴⁹⁹ Viz § 195 odst. 1 *občanského soudního řádu*. Státní zastupitelství nemá právo podat návrh, může toliko vstoupit do již zahájeného řízení [§ 35 odst. 1 písm. f) *občanského soudního řádu*]. Srov. k tomu přístup § 68. i. f. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 7 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁵⁰⁰ Viz § 200 *občanského soudního řádu*, § 25 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁵⁰¹ Viz § 7 odst. 2 druhá i třetí věta *občanského zákoníku (1964)*, § 198 *občanského soudního řádu*, příp. též § 72-77 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁵⁰² DVOŘÁK, J. (2004), str. 160. Srov. *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 56. Viz též § 21 a 24 *obecného zákoníku občanského (1811)*, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 225.

Prohlášení za mrtvého za využití domněnky smrti ve své podstatě představuje pouze zvláštní vyvratitelnou právní domněnku,⁵⁰³ kterou založil soud svým výrokem. Ten je závazný pro každého.⁵⁰⁴ Obsah rozsudku by se měl co nejvíce shodovat s realitou. Prokázané skutečnosti musí s velkou pravděpodobností nasvědčovat tomu, že neznámý skutečně zemřel. Soud v řízení o prohlášení za mrtvého v případě provedení důkazu smrti zjistí den smrti nebo, jde-li o domněnku smrti, určí den smrti, případně stanoví den, který daná osoba nepřežila.⁵⁰⁵ Jestliže se později ukáže, že rozhodnutí neodpovídá skutečnému stavu, a právní domněnka je tak vyvrácena, soud své rozhodnutí s účinky *ex tunc* zruší⁵⁰⁶ nebo změní.⁵⁰⁷

Právní subjektivita, způsobilost k právním úkonům a delikt ní způsobilost zanikají výlučně v důsledku smrti; tu soud ve svém rozsudku o prohlášení za mrtvého jen deklaruje. Jestliže je domněnka smrti založená prohlášením za mrtvého pravdivá, tedy osoba prohlášená za mrtvou skutečně zemřela, její právní způsobilost zanikla a prohlášení za mrtvého má stejné hmotněprávní důsledky jako řádně zjištěná smrt. Avšak je-li osoba živá, prohlášení za mrtvého se její právní osobnosti ani trochu nedotýká. Zjistí-li se později, že člověk prohlášený za mrtvého stále žije, jeho právní subjektivita nikdy nezanikla. Soud rozhodnutí o prohlášení za mrtvého zruší, práva a povinnosti dotčené osoby se obnoví *ex tunc*, většina jejích právních vztahů se restituuje⁵⁰⁸ a vše vyhlídí tak, jako by za mrtvého nikdy nebyla prohlášena. Tato osoba tudíž byla vždy způsobilá nabývat práva a povinnosti i právně jednat. Může se též ukázat, že člověk prohlášený za mrtvého zemřel jindy a soud den jeho smrti stanovil nesprávně. Potom právní způsobilost dotyčného zanikla v den jeho skutečné smrti, nikoli v den, jež soud nesprávně určil.

⁵⁰³ Srov. k tomu ustanovení § 72 odst. 2 první věta *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, jež ve větě „na člověka, který byl prohlášen za mrtvého, se hledí jako by zemřel,“ výslovně zakotvuje právní fikci. K terminologii viz též *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 24.

⁵⁰⁴ Blíže viz § 159a odst. 3 *občanského soudního řádu*.

⁵⁰⁵ Srov. § 198 a § 199 odst. 2 *občanského soudního řádu*. Viz též § 278 *obecného zákoníku občanského (1811)* v pův. znění, podle něž „den, kterého prohlášení za mrtvého nabude právní moci, bude se po právu pokládati za úmrtní den osoby nepřítomné“. Blíže viz *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 182. Obdobně § 69. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 7 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*. De lege ferenda viz § 72 odst. 1 i. f., § 73 i. f. *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁵⁰⁶ Pokud je ten, koho soud prohlásil za mrtvého, naživu nebo ode dne, kdy žil, neuplynula přiměřená doba k tomu, aby mohl být prohlášen za mrtvého (§ 199 odst. 1 *občanského soudního řádu*).

⁵⁰⁷ Soud dle § 199 odst. 2 *občanského soudního řádu* opraví den smrti, zjistí-li, že dotyčný zemřel jindy.

⁵⁰⁸ Viz např. § 22 odst. 2 *zákona o rodině*.

4 PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST FYZICKÝCH OSOB

Sousloví právní způsobilost se v občanském právu pojí zvláště s lidmi. Někteří autoři ji dokonce ztotožňují jen s právní subjektivitou člověka.⁵⁰⁹ V této práci přistupuji k právní způsobilosti mnohem širěji. V jejím rámci tak rozeznávám způsobilost k právům a povinnostem, způsobilost k právním úkonům a v neposlední řadě i deliktní způsobilost. Nu, a právě toto pečlivé rozlišování je typické toliko pro osoby fyzické.⁵¹⁰ Na druhou stranu je však také zřejmé, že právní subjektivita a způsobilost k právním úkonům fyzických osob představují spojité nádoby.⁵¹¹

Právní úprava a vůbec pojetí způsobilosti k právům a povinnostem, způsobilosti k právním úkonům i deliktní způsobilosti u lidí je historicky výrazně podmíněna, ostatně jako všechno právo, a vyvíjí se.⁵¹²

České právo pojem právní způsobilost používá v různých souvislostech a nejednou je to právě výlučně ve spojení s lidmi.⁵¹³ Rovněž tak mnohá ústavně zaručená, nezadatelná přirozená práva svědčí jen lidem, a nikoli už právníckým osobám. Příznačné je to zrovna v případě právní subjektivity coby základního lidského práva,⁵¹⁴ přestože i právnícké osoby tuto způsobilost nutně musí mít. Fyzická a právnícká osoba však nemohou být obecně v rovném právním postavení.⁵¹⁵

V této souvislosti je zapotřebí opětovně zmínit, že anglický výraz *legal capacity* nelze do češtiny doslovně překládat jako právní způsobilost, jak by se jednoduše nabízelo, nýbrž je zapotřebí jej převádět jako způsobilost k právním úkonům.⁵¹⁶

⁵⁰⁹ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 182. Srov. ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 25.

⁵¹⁰ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 24.

⁵¹¹ Nález IV. ÚS 412/04.

⁵¹² ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 13-14, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 11.

⁵¹³ Viz vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství podle § 45 a 46 *zákona o matrikách*.

⁵¹⁴ Čl. 5 *Listiny základních práv a svobod* se týká jen lidí. Srov. KNAPP, V. (1995a), str. 996. Viz též právně nezávazný čl. 6 *Všeobecné deklaráce lidských práv* a naopak zavazující čl. 16 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech*, kde se hovoří o osobě ve smyslu práva (*person before the law*).

⁵¹⁵ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva* (2008), str. 12, 20-21, HURDÍK, J. (2004), str. 91.

⁵¹⁶ Uvedený problém vyvstává především v souvislosti s čl. 12 odst. 2 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*. Evropský soud pro lidská práva i Rada Evropy souslovím *legal capacity* vyjadřují spíš způsobilost k právním úkonům. Shodně CHROMÁ, M. (1995), str. 182 a CHROMÁ, M. (2006), str. 469, dále i FIALA, J. (2007) a *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 11.

4.1 ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM

Přirozenoprávní a pozitivistický pohled na způsobilost fyzické osoby k právům a povinnostem neboli na její právní subjektivitu se zřetelným způsobem odlišují a promítají se do právní úpravy.

Z jusnaturalistického pojetí vychází zejména obecný zákoník občanský,⁵¹⁷ Listina základních práv a svobod⁵¹⁸ a návrh nového občanského zákoníku.⁵¹⁹ Podle něj objektivní právo právní subjektivitu člověku neposkytuje. Nezbyvá mu nic jiného než existující právní osobnost člověka vzít na vědomí, musí ji uznat. Právní subjektivitu fyzické osoby tak chápe jako důsledek osobnosti člověka.⁵²⁰ Způsobilost k právům a povinnostem je základní vlastnost osobnosti v právním smyslu, která se přimyká ke každé lidské bytosti bez rozdílu. Patří mezi přirozená lidská práva.⁵²¹

Podle právního pozitivismu však z historické zkušenosti jasně plyne, že právní subjektivitu všem osobám, nejen fyzickým, ale i právnickým, poskytuje výlučně platné právo. Neexistuje žádná přirozená právní subjektivita. Zda se člověk stane i osobou v právním smyslu, nezávisí na jeho narození, nýbrž jen na tom, že objektivní právo zrovna s ním vznik právní subjektivity spojuje. Narození člověka je přirozený biologický proces, zatímco vznik osoby záleží na historických a sociálních okolnostech.⁵²² Přirozené skutečnosti, narození a smrt, jež vedou ke vzniku a zániku způsobilosti k právům a povinnostem, nejsou samy o sobě důvodem vzniku a zániku osoby v právním smyslu. Jsou to události, které působí vznik a zánik právní subjektivity, právě proto, že objektivní právo s nimi tento důsledek spojuje. Záleží na zákonodárcově vůli. Pouhé narození člověka nezakládá jeho právní způsobilost. K tomu je nutná právní norma, jež přirozené lidské bytosti přiznává právní osobnost. Člověk se nestává subjektem práva jen tím, že se narodil, nýbrž proto, že se od narození jeho osobní status spravuje určitým právním řádem.⁵²³

⁵¹⁷ Ustanovení § 16 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁵¹⁸ Srov. preambuli *Listiny základních práv a svobod*, viz PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 34, 42.

⁵¹⁹ Zvl. viz § 19, dále srov. např. § 3 odst. 1, § 82 odst. 1, § 2713 a § 2771-2783 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 19.

⁵²⁰ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 12, 29, 41 a 59.

⁵²¹ Je to dar, inherentní lidské právo. Viz GERLOCH, A., aj. (2002), str. 319, nálež II. *ÚS 2630/07*.

⁵²² KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 11 a 29.

⁵²³ KNAPP, V. (1995a), str. 982.

V současnosti je nezpochybnitelné, že všichni lidé během celého života, od narození, popřípadě početí, až do smrti, mají neomezenou způsobilost k právům a povinnostem. Považují se za přirozený právní subjekt. Jenže tak to vždy nebylo. V průběhu dějin lze po velmi dlouhou dobu najít právní řády, jež nesvobodným lidským bytostem postavení a charakter právní osobnosti upíraly.⁵²⁴ Způsobilost v podstatě už téměř každého člověka být nositelem subjektivních práv a právních povinností do právních řádů pronikala až od počátku devatenáctého století.⁵²⁵

Jen římskému právu byl vlastní poněkud zvláštní, modernímu právu již neznámý institut *capitis deminutio*, který znamenal změnu v obsahu právní subjektivity římského občana. Právní osobnost svobodného Římana⁵²⁶ totiž tehdy podmiňovalo jeho trojí postavení. Byly to právě osobní svoboda,⁵²⁷ dále příslušnost k římské obci⁵²⁸ a rodinná příslušnost.⁵²⁹ Změnilo-li se některé z těchto právních postavení římského občana, proměnila se i jeho osobnost ve smyslu práva. Buď během života člověka zcela zanikla⁵³⁰ nebo se objevila jiná právní osobnost.⁵³¹

Ve středověku zpočátku stály v popředí jako osobité subjekty majetkového práva kolektivní příbuzenské svazky, nedíly.⁵³² Jednotlivcům však jistá oprávnění zůstávala, občas je dokonce chápali jako samostatné právní subjekty.⁵³³

⁵²⁴ Srov. DOSTÁLOVÁ, J., aj. (1998), str. 550, KINCL, J., aj. (1995), str. 74-75.

⁵²⁵ Právě na počátku 19. století byly přijaty první občanské zákoníky, francouzský a rakouský. Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 84, LISSE, L. (2002), str. 1296, KNAPP, V. (1994), str. 97.

⁵²⁶ Latinsky *caput civis Romani*. *Caput*, to byl člověk, jedinec, hlava; v justiniánském právu i právní subjektivita. Viz FRÝDEK, M. (2008), HURDÍK, J. (2004), str. 20, PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 63-64, KINCL, J., aj. (1995), str. 56, BARTOŠEK, M. (1994), str. 52-53, KINCL, J. (1990), str. 49.

⁵²⁷ Latinsky *status libertatis*.

⁵²⁸ Latinsky *status civitatis*.

⁵²⁹ Latinsky *status familiae*.

⁵³⁰ Jestliže římský občan ztratil svobodu, uplatnila se *capitis deminutio maxima*. Ta vedla k úplnému zániku otrokovy právní osobnosti. V případě návratu se uplatňovalo tzv. *postliminium (ius postliminii)*, které se do jisté míry podobá zrušení rozsudku o prohlášení za mrtvého v současném právu.

⁵³¹ V případě ztráty příslušnosti k římské obci nastávala *capitis deminutio media*. Z římského občana se v jejím důsledku stal cizinec. Zanikla jeho oprávnění v oblasti veřejného práva a ze soukromých ta, jež vycházela z *ius civile*. Nejméně závažná *capitis deminutio minima* vycházela ze změny postavení v rodině, např. při emancipaci (tj. propuštění z otcovské moci) nebo adopci (neboli osvojení).

⁵³² Byla to majetkoprávní rodinná společenství pokrevně příbuzných. Viz KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 73-75. K moderní právní způsobilosti rodiny viz HURDÍK, J. (1999), str. 136-137.

⁵³³ Třeba v právu rodinném a v případě vlastnického práva k movitým věcem.

Římské právo, stejně tak jako moderní občanské právo přiznávají podmíněnou právní subjektivitu i plodu v lůně mateřském. V raném středověku však lidé svou způsobilost k právům a povinnostem nenabývali bez dalšího. Teprve až když otec dítě po narození do rodiny přijal, což však nemusel učinit, nabylo právní subjektivitu.⁵³⁴ S nástupem křesťanství si přijetí uchovalo jen obřadní charakter, nabytí způsobilosti k právům se ním již nespojovalo. Pokud narozený potomek neměl lidskou podobu, jako monstrum se za osobu ve smyslu práva nepovažoval.⁵³⁵

Toliko svobodný člověk se mohl stát subjektem práv a povinností. Otrokům právní subjektivita chyběla, propuštěnci ji měli velmi omezenou.⁵³⁶ Otroci byli jen předmětem práv, jež k nim vykonávali svobodní. Sami však práva postrádali. Pozdější nevolníci měli pouze omezenou způsobilost k právům a povinnostem.⁵³⁷

Za nepochybný subjekt práv a povinností právní řády bez výhrad uznávaly výlučně muže. Způsobilost žen jak k právním úkonům, tak i k právům a povinnostem římské a středověké právní normy do jisté míry omezovaly.⁵³⁸ Obecný zákoník občanský právní subjektivitu přiznával ženám i mužům bez rozdílu, avšak kupříkladu v oblasti rodinného práva nerovnost přeci jen zachovával.⁵³⁹

Způsobilost duchovních k právům a povinnostem byla omezena v rámci vlastnického⁵⁴⁰ a dědického⁵⁴¹ práva, zkrátka v oblasti nakládání s majetkem.⁵⁴² Rovněž tak třeba odsouzení k těžkým trestům, ztráta cti, cizí státní příslušnost či jiné náboženské vyznání se odrážely v právní subjektivitě dotyčné osoby.⁵⁴³

⁵³⁴ Novorozence ceremoniálně do rodiny přijímali i otcové rodin v Římě. Dítě tím však nenabývalo právní subjektivitu. Srov. KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 41, KINCL, J., aj. (1995), str. 69.

⁵³⁵ Dítě, které nemělo lidskou podobu, postrádalo i podle přirozenoprávního učení právní subjektivitu. Srov. k tomu FRINTA, O. (2008), str. 59, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 183.

⁵³⁶ Latinsky *servus nullum caput habet*. KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 43, KINCL, J., aj. (1995), str. 59.

⁵³⁷ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 11.

⁵³⁸ K římskému právu viz KINCL, J., aj. (1995), str. 57 a 75, BARTOŠEK, M. (1994), str. 372, ke středověkému KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 41-42.

⁵³⁹ Viz § 91, 193, 195, 211, 255 *obecného zákoníku občanského (1811)*. KRČMÁŘ, J. (1936), str. 144.

⁵⁴⁰ Viz § 356 *obecného zákoníku občanského (1811)*. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, II), str. 208-209.

⁵⁴¹ Ustanovení § 539 a 573 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Viz KRČMÁŘ, J. (1936), str. 151-152.

⁵⁴² KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42 a 43. Srov. též tzv. *Klostertod*.

⁵⁴³ Viz § 39, 191, 574, 868 *obecného zákoníku občanského (1811)* do roku 1867, k tomu *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 29, 133, 315, 423; TILSCH, E. (1925), str. 117, KRČMÁŘ, J. (1936), str. 153; KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 13. Srov. též *mort civil* (čl. 25 Code civil do roku 1854).

Obecný zákoník občanský obsahoval stopy předešlého pojetí právní subjektivitu; jeho novely je postupně odstraňovaly.⁵⁴⁴ Stanovil, že otroctví a nevolnictví nejsou dovoleny.⁵⁴⁵ Nesl se v duchu osobní svobody pro všechny lidi a jejich rovnosti před zákonem.⁵⁴⁶ Právní subjektivita se tehdy ocitla mezi přirozenými právy. Zákoník každého člověka chápal jako osobu v právním smyslu, která je ze samotného rozumu subjektem práv a má apriorní způsobilost k právům a povinnostem.

Osnova z roku 1937 navíc ještě zdůraznila, že se člověk nemůže své právní povahy osoby v právním smyslu vzdát.⁵⁴⁷ Střední občanský zákoník hovoří o způsobilosti člověka mít práva a povinnosti.⁵⁴⁸ V všech kodexech se klade důraz na skutečnost, že člověk má právní subjektivitu toliko v mezích právního řádu.⁵⁴⁹

Ačkoli právní subjektivita fyzické osoby je v současné době podle jednoho mínění pojem, který žádný platný právní předpis blíže nevymezuje,⁵⁵⁰ objektivní právo s ním běžně pracuje. Právní subjektivita člověka se na druhou stranu označuje přímo za monumentální institut⁵⁵¹ a vysoce důležitou ústavní hodnotu.⁵⁵² Každý člověk má přirozené, základní lidské právo, aby ho všichni akceptovali jako osobu v právním smyslu.⁵⁵³ Uznání právní osobnosti člověka je v současnosti zakotveno v mezinárodním⁵⁵⁴ a ústavním právu.⁵⁵⁵ Jejich normy vyšší právní síly způsobilost mít práva a povinnosti zaručují a chrání. Na ně pak navazuje občanský zákoník.

⁵⁴⁴ PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 63-64.

⁵⁴⁵ Ustanovení § 19 věta druhá *obecného zákoníku občanského (1811)*. Srov. k tomu též ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 188-189, *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 18.

⁵⁴⁶ Zásada rovnosti však rozhodně nebyla absolutní. Subjektem všech oprávnění, která zakotvilo občanské právo, se nemohl stát každý člověk. V právní subjektivitě panovaly rozdíly. Srov. § 356 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Viz HURDÍK, J. (1995), str. 5, KRČMÁŘ, J. (1936), str. 135 a 142.

⁵⁴⁷ Ustanovení § 61. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, srov. též § 62. téhož návrhu.

⁵⁴⁸ Paragraf 4 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁵⁴⁹ Viz § 18 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 62. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 4 *středního občanského zákoníku (1950)*. Srov. též § 15 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁵⁵⁰ BAUDYŠ, P. (1998a), str. 5.

⁵⁵¹ LISSE, L. (2002), str. 1297.

⁵⁵² Nález IV. ÚS 412/04 odkazuje na čl. 1, čl. 9 odst. 2 *Ústavy* a čl. 5 *Listiny základních práv a svobod*.

⁵⁵³ Srov. ŠVESTKA, J., ELIÁŠ, K. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94.

⁵⁵⁴ Čl. 6 *Všeobecné deklarace lidských práv* a čl. 16 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech*.

⁵⁵⁵ „Každý je způsobilý mít práva“ dle čl. 5 *Listiny základních práv a svobod*. Viz usnesení IV. ÚS 309/03. Srov. též čl. 14 *slovenské ústavy*.

Článek 5 Listiny základních práv a svobod podle všeho navazuje na slavný historický předobraz, jímž byl § 16 obecného zákoníku občanského. Jejich koncepcí je však odlišná.⁵⁵⁶ Ústřední potíží spočívá ve smíšení občanskoprávního pojmosloví a ústavněprávního institutu v pátém článku Listiny. Příslušná ustanovení obecného zákoníku občanského nepochybně obsahují pravidla obecného práva soukromého,⁵⁵⁷ zatímco výše zmíněný článek Listiny je základní ústavněprávní normou, která se týká veškerého právního řádu. Obecný zákoník občanský uznal způsobilost nabývat práva za podmínek stanovených v běžných zákonech,⁵⁵⁸ Listina uvedenou způsobilost zabezpečuje na ústavní úrovni, jež má vyšší právní sílu.

Způsobilost mít práva přiznává článek 5 jako základní lidské právo každému člověku bez ohledu na pohlaví, rasu, barvu pleti, jazyk, víru, náboženství, politické či jiné smýšlení, národní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní nebo etnické menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.⁵⁵⁹ S právní subjektivitou každého člověka úzce souvisí také jeho lidská důstojnost,⁵⁶⁰ jakož i právo na svobodné jednání.⁵⁶¹ Jen tím, že se narodí živý, stane se osobou ve smyslu práva. Stejně tak nezáleží na věku člověka⁵⁶² nebo na jeho zdravotním stavu.⁵⁶³ Nelze ji oddělit od samotné existence lidské bytosti. Člověk ji má ve stejném rozsahu po celý svůj život. Je nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.⁵⁶⁴ Není možné nikoho zbavit jeho právní subjektivity, a to ani zákonem, ani ho v ní omezit více, než dovolují zákony.⁵⁶⁵ V první řadě je zřejmé, že stát ani jiný subjekt nemohou člověku odejmout nebo jakkoli zúžit jeho způsobilost k právům. Ovšem totéž platí i pro jejího nositele. Ani on sám se nemůže svým vlastním projevem vůle své právní osobnosti vzdát. Listina chrání právní subjektivitu člověka i proti jeho vůli.

⁵⁵⁶ PAVLÍČEK, V., aj. (1999), str. 64.

⁵⁵⁷ Paragrafy 16 a 18 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Srov. též § 1 a nad ním uvedenou rubriku.

⁵⁵⁸ Viz § 18 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁵⁵⁹ Čl. 3 odst. 1 *Listiny základních práv a svobod*. Srov. i koncepci z *Právní praxe (1996)*, str. 259, b. 5.

⁵⁶⁰ Nález IV. ÚS 412/04 zmiňuje preambuli, čl. 1 a čl. 10 odst. 1 *Listiny základních práv a svobod*.

⁵⁶¹ Podle nálezů IV. ÚS 412/04, II. ÚS 303/05 a II. ÚS 2630/07 se díky způsobilosti k právním úkonům a procesní způsobilosti uvádí v život ústavní garance právní subjektivity jednotlivce.

⁵⁶² Dítě je nositelem práv a povinností, a to již od svého narození, příp. početí, narodí-li se živé.

⁵⁶³ Lidé zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo v ní omezení pro nikoli přechodnou duševní poruchu vždy mají způsobilost k právům a povinnostem.

⁵⁶⁴ Čl. 1 *Listiny základních práv a svobod*.

⁵⁶⁵ KNAPP, V. (1995), str. 72. Srov. k tomu čl. 4 odst. 2, 3 a 4 *Listiny základních práv a svobod*.

Článek 5 Listiny má na mysli obecnou způsobilost k jakýmkoli právům, a tak všeobecně uznává právní osobnost člověka pro celý právní řád a všechna právní odvětví. Neznamená to však, že každý má způsobilost ke všem právům bez jakýchkoli dalších zákonných podmínek.

V odvětvích veřejného práva se právní subjektivita člověka váže na naplnění některých zákonných předpokladů. Ty nesmí být diskriminační povahy a musí být splnitelné. Patří mezi ně třeba státní občanství v případě politických a sociálních práv nebo věk v oblasti volebního práva či vzdělání pro výkon veřejné funkce.⁵⁶⁶

Způsobilost mít práva a povinnosti se tedy neuplatňuje jen v horizontálních soukromoprávních vztazích mezi různými fyzickými a právními osobami,⁵⁶⁷ nýbrž se v pojetí ústavního pořádku chápe v mnohem širším smyslu. Zahrnuje totiž i vertikální veřejnoprávní vztahy mezi státem a jednotlivcem, mimo jiné například také v nesporném řízení o způsobilosti k právním úkonům.⁵⁶⁸

Vzhledem ke způsobilosti mít práva a povinnosti upravené v současném občanském zákoníku⁵⁶⁹ je formulace článku 5 Listiny základních práv a svobod poněkud nejasná a matoucí. Ačkoliv se pro ústavněprávní institut a právněfilozofický pojem používá občanskoprávní terminologie, nelze toto ustanovení chápat striktně jen pohledem občanského práva.⁵⁷⁰

V současném soukromém právu platí, že člověk je způsobilý mít všechna práva, která mu zákon přiznává. Nenabývá je však rovnou bez dalšího, získává je výlučně na základě právních předpisů.⁵⁷¹ Jeho právní subjektivita je sice vždy úplná,⁵⁷² není však naprosto neomezená. Podmínky pro její ohraničení může stanovit pouze zákon⁵⁷³ v souladu s ústavněprávním zmocněním.⁵⁷⁴

⁵⁶⁶ GERLOCH, A. (2000), str. 76 a 110.

⁵⁶⁷ Ustanovení § 1 odst. 2 a § 2 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*.

⁵⁶⁸ Viz § 186-191 *občanského soudního řádu*, srov. nálezy IV. ÚS 412/04 a zvl. II. ÚS 2630/07.

⁵⁶⁹ Ustanovení § 7 *občanského zákoníku (1964)*.

⁵⁷⁰ Srov. KNAPP, V. (1994), str. 99.

⁵⁷¹ KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 76-77.

⁵⁷² Podle nálezu IV. ÚS 412/04 zásah do způsobilosti člověka k právním úkonům, aniž by mu byl ustanoven opatrovník, umenší jeho právní subjektivitu. Viz i nález II. ÚS 2630/07.

⁵⁷³ FIALA, J., aj. (2006), str. 21. Srov. i občas užívanou formulaci „*způsobilost mít práva v mezích právního řádu*“ např. uveřejněnou v *Právní praxi (1996)*, str. 260, b. 15.

⁵⁷⁴ Srov. čl. 4 odst. 2, 3 a 4 *Listiny základních práv a svobod*.

Nikoli každý tedy nutně musí být způsobilý k určitému konkrétnímu právu. Je nutno vždy zjistit, zda v daném případě určitý člověk splňuje všechny podmínky stanovené příslušnou právní normou, aby ta či ona práva skutečně mohl nabýt. Není-li tomu tak, postrádá způsobilost mít zrovna tato práva.⁵⁷⁵ Až když potřebným předpokladům dostojí, může se stát subjektem těchto práv a povinností.

Valnou většinu subjektivních práv v oblasti soukromého práva člověk získává spolu s právní subjektivitou v okamžiku svého narození. Je jich celá řada; příkladem lze uvést právo na ochranu osobnosti,⁵⁷⁶ práva vůči rodičům,⁵⁷⁷ právo nabývat vlastnictví⁵⁷⁸ či držbu⁵⁷⁹ anebo dědické právo.⁵⁸⁰

Listina základních práv a svobod vedle způsobilosti mít práva zaručuje výslovně také dědění.⁵⁸¹ Na druhou stranu však občanský zákoník obsahuje institut dědické nezpůsobilosti.⁵⁸² Jde o částečnou ztrátu způsobilosti k právům a povinnostem v důsledku zavrženíhodného jednání. Je to svou povahou civilní sankce, která hrozí všem stejně.⁵⁸³ Nelze v tom vidět rozpor s článkem 5 Listiny.⁵⁸⁴

Někteří cizinci měli do jisté míry omezenou způsobilost nabývat vlastnické právo k nemovitostem na území České republiky.⁵⁸⁵ Je však zjevné, že se s koncem takzvaného přechodného období platnost této právní úpravy chýlí ke konci.⁵⁸⁶

⁵⁷⁵ FRINTA, O. (2008), str. 25.

⁵⁷⁶ Viz § 11 *občanského zákoníku (1964)*, § 78 odst. 2, § 82 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁵⁷⁷ Ustanovení § 31 odst. 1 *zákona o rodině*, § 772-775 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. k tomu např. též § 137 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁵⁷⁸ Ustanovení § 132 *občanského zákoníku (1964)*.

⁵⁷⁹ Paragrafy 310 *obecného zákoníku občanského (1811)* a 99. *osnovy občanského zákoníku (1937)* upravují způsobilost stát se držitelem vlastním jednáním. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, II), str. 76-77.

⁵⁸⁰ Ustanovení § 460 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. § 538 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁵⁸¹ K právní subjektivitě viz čl. 5 a k dědění pak čl. 11 odst. 1 i. f. *Listiny základních práv a svobod*.

⁵⁸² Ustanovení § 469 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. k tomu též § 1309-1311 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 540 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 386.-388. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 522 a 525 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁵⁸³ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 40.

⁵⁸⁴ KNAPP, V. (1994), str. 100.

⁵⁸⁵ Ustanovení § 17 *devizového zákona* a § 3 *zákona o úpravě vlastnických vztahů k půdě*. Srov. též § 4 *zákona o podmínkách převodu pozemků*.

⁵⁸⁶ Podrobněji viz vládní návrhy ve *sněmovních tiscích č. 156 a 655* v pátém volebním období Poslanecké sněmovny obsahující zejm. novelizace zákonů zmíněných v předchozí poznámce.

Obecně však samozřejmě platí, že stejnou soukromoprávní způsobilost k právům a povinnostem mají skutečně všichni lidé⁵⁸⁷ bez ohledu na veřejnoprávní institut státního občanství. Současný občanský zákoník ve svém původním znění si ce používal pojem občan, chápal jej však výslovně jako fyzickou osobu.⁵⁸⁸ Platný civilní kodex onen poněkud zavádějící výraz občan nahradil fyzickou osobou,⁵⁸⁹ a tak už neztotožňuje fyzickou osobu a občany.⁵⁹⁰ Bez ohledu na názvosloví je zřejmé, že i podle tuzemského občanského práva mají cizinci v zásadě stejnou způsobilost k právům a povinnostem jako občané České republiky. Osobní působnost civilního kodexu se vztahuje na všechny osoby.⁵⁹¹

Avšak až nynější zákon o mezinárodním právu soukromém se věnuje právní subjektivitě cizinců.⁵⁹² Předchozí předpisy tohoto právního odvětví ji zcela pomíjely, zprvu zřejmě s ohledem na jejich přirozenoprávní základ.⁵⁹³

Způsobilost fyzické osoby k právům se de lege lata řídí právním řádem státu, jehož je příslušníkem,⁵⁹⁴ de lege ferenda by to mělo být právem státu, v němž má obvyklý pobyt.⁵⁹⁵

Určitý právní řád, který upravuje způsobilost k právům, se obvykle označuje jako osobní statut. Právní subjektivita je spjata s právním řádem, ke kterému daná osoba náleží. Způsobilost k právům fyzickým osobám přiznávají v poslední době všechny právní řády.⁵⁹⁶

⁵⁸⁷ Z mezinárodněprávního hlediska srov. čl. 6 *Všeobecné deklarace lidských práv* a čl. 16 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech*.

⁵⁸⁸ V *důvodové zprávě k občanskému zákoníku (1964)*, tisk č. 156 (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964) se doslova píše: „*Pojmu občan užívá osnova ve smyslu fyzické osoby.*“

⁵⁸⁹ Bod 7 *novely z roku 1991*. Srov. též čl. 42 odst. 3 *Listiny základních práv a svobod*.

⁵⁹⁰ Srov. též ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 79.

⁵⁹¹ Srov. KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 76-77.

⁵⁹² V souladu s § 26 odst. 1 *návrhu nového zákona o mezinárodním právu soukromém (2008)* lze říci, že cizincem se rozumí člověk, který není státním občanem ČR.

⁵⁹³ To platí samozřejmě zejm. pro *obecný zákoník občanský (1811)*, který obsahoval normy mezinárodního práva soukromého. Obdobně *osnova občanského zákoníku (1937)*. *Zákon o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém (1948)* vycházel z koncepce osnovy z roku 1937, jak ostatně potvrzuje *důvodová zpráva* k němu, tisk č. 949 (Ústavodárné Národní shromáždění RČS, 1946-1948).

⁵⁹⁴ Paragraf § 3 *zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním*.

⁵⁹⁵ Ustanovení § 29 odst. 1 *návrhu nového zákona o mezinárodním právu soukromém (2008)*.

⁵⁹⁶ Srov. KUČERA, Z., aj. (1989), str. 65.

V pracovním právu se odlišuje právní subjektivita zaměstnance a zaměstnavatele. Zaměstnanec způsobilost k právům a povinnostem nabývá až dne, kdy dosáhne patnácti let věku.⁵⁹⁷ Ve stejnou dobu vzniká i zaměstnavatelská způsobilost k právním úkonům.⁵⁹⁸ Lidé mladší patnácti let se jako zaměstnanci nemohou stát subjektem pracovního práva. Ovšem způsobilost člověka jako zaměstnavatele mít v pracovněprávních vztazích práva a povinnosti vzniká již narozením.⁵⁹⁹

O obsahu těchto norem není sporu,⁶⁰⁰ výhrady se však vznášejí kvůli jejich systematickému zařazení. Pracovněprávní subjektivita⁶⁰¹ fyzické osoby je totiž součástí osobního statusu. Jeho právní úprava náleží do civilního kodexu.⁶⁰² Třebaže současný občanský zákoník obsahuje obecnou úpravu soukromoprávní subjektivity, nový zákoník práce zakotvuje samostatnou pracovněprávní způsobilost k právům a povinnostem.⁶⁰³ Tato teoreticky nesprávná⁶⁰⁴ koncepce v tuzemském právním řádu existuje od šedesátých let minulého století,⁶⁰⁵ byť její kořeny lze spatřovat již o něco dříve.⁶⁰⁶ Přípravovaný občanský zákoník by však měl obsahovat ucelenou úpravu osobního statusu včetně pracovněprávní subjektivity.⁶⁰⁷

⁵⁹⁷ Viz § 6 odst. 1 *zákoníku práce*. Pro její zánik se dle analogie legis aplikuje § 7 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*. K zaměstnavatelské způsobilosti k právům a povinnostem viz § 10 *zákoníku práce*.

⁵⁹⁸ U zaměstnance tak pro praxi nemá valný význam pečlivě rozlišovat mezi pracovněprávní subjektivitou a pracovněprávní způsobilostí k právním úkonům, které vznikají v jeden okamžik.

⁵⁹⁹ Viz § 10 odst. 1 *zákoníku práce*. Srov. též § 13 a § 57 odst. 1 písm. a) *živnostenského zákona*.

⁶⁰⁰ S ohledem na zákaz dětské práce. Viz např. čl. 2 odst. 3. *Úmluvy 138 Mezinárodní organizace práce o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání* a čl. 1 odst. 1 i. f. *směrnice Rady o ochraně mladistvých pracovníků*.

⁶⁰¹ Pod souslovím pracovněprávní subjektivita chápu pouze způsobilost k právům a povinnostem v pracovním právu. V pracovněprávní literatuře se pracovněprávní subjektivita zpravidla pojímá jako pracovněprávní způsobilost ve velmi širokém smyslu, která zahrnuje způsobilost k právům a povinnostem, způsobilost k právním úkonům, procesní způsobilost a deliktní způsobilost. Blíže viz např. BĚLINA, M., aj. (2007), str. 63, shodně ZACHARIÁŠ, J. (1997), str. 4.

⁶⁰² *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 47.

⁶⁰³ „Úprava postavení fyzické osoby jako zaměstnance v § 6 v pracovněprávních vztazích vychází z osvědčeného řešení obsaženého v § 11 dosavadního zákoníku práce,“ píše se v *důvodové zprávě k zákoníku práce*, str. 190.

⁶⁰⁴ ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94.

⁶⁰⁵ Zmíněný § 11 *zákoníku práce (1965)*. K vývoji právní úpravy srov. ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 19.

⁶⁰⁶ Viz § 12 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*. *Důvodová zpráva ke střednímu občanskému zákoníku (1950)* prohlašuje práci za občanskou povinnost a děti jsou již s to ji v zájmu společnosti plnit.

⁶⁰⁷ Srov. § 34 a 35 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 47-50 a body 2.2., 2.3.3., 2.3.7., 4.2.5. *věcného záměru nového občanského zákoníku*.

Směnečné právo jako zvláštní právo soukromé zná směnečněprávní subjektivitu. Pod tímto termínem se rozumí způsobilost mít v rámci směnečného závazkového právního vztahu práva a povinnosti. Zákon směnečný a šekový však neobsahuje výslovnou úpravu směnečněprávní subjektivity, a proto se i v tomto případě uplatní analogie legis.⁶⁰⁸

Civilní právo procesní upravuje způsobilost být účastníkem řízení neboli procesní subjektivitu či způsobilost mít procesní práva a procesní povinnosti. Toto právní odvětví je úzce spjato mimo jiné s občanským právem hmotným,⁶⁰⁹ občanský soudní řád tak ve své právní úpravě způsobilosti člověka být účastníkem řízení prostřednictvím názvosloví výslovně odkazuje přímo na právo hmotné, povětšinou občanské,⁶¹⁰ v některých případech se však využije i právo pracovní.⁶¹¹ Nositelem procesních práv a povinností je tak každý člověk, poněvadž všichni lidé mají po celý svůj život hmotněprávní způsobilost k právům a povinnostem. Je to jediné myslitelné řešení, neboť subjekt hmotného práva musí mít možnost stát se také subjektem civilního procesu, který slouží k jeho ochraně.⁶¹²

Lidé svou procesní subjektivitu získávají narozením.⁶¹³ Má ji také počaté dítě, pokud se narodí živé.⁶¹⁴ Nasciturus se tudíž může stát účastníkem řízení, účinky této způsobilosti však nastávají samozřejmě až v okamžiku jeho narození.⁶¹⁵ Jestliže soud v dědickém řízení zjistí, že jedním z dědiců je i plod v lůně mateřském, musí řízení přerušit, protože s počatým dítětem je nutné počítat jako s možným účastníkem řízení.⁶¹⁶

Procesní subjektivita člověka zaniká jeho smrtí nebo prohlášením za mrtvého. Civilní právo procesní na ztrátu způsobilosti být účastníkem řízení reaguje institutem procesního nástupnictví dědiců v podobě jejich univerzální sukcese.⁶¹⁷

⁶⁰⁸ A tedy § 7 *občanského zákoníku (1964)*. Viz CHALUPA, R. (2006), str. 600.

⁶⁰⁹ Srov. KNAPPOVÁ, M., aj. (2005), str. 38, FIALA, J., aj. (2002), str. 60-62.

⁶¹⁰ Paragraf 19 část věty před středníkem *občanského soudního řádu*.

⁶¹¹ V tomto případě jde o § 6 odst. 1 *zákoníku práce*.

⁶¹² WINTEROVÁ, A., aj. (2008), str. 144.

⁶¹³ Viz § 7 odst. 1 první věta *občanského zákoníku (1964)*.

⁶¹⁴ Ustanovení § 7 odst. 1 druhá věta *občanského zákoníku (1964)*.

⁶¹⁵ GREGOROVÁ, Z., aj. (1997), str. 55.

⁶¹⁶ FIALA, J., aj. (2006), str. 354.

⁶¹⁷ Ustanovení § 107 odst. 2 *občanského soudního řádu*.

4.2 ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

Lidé způsobilí k právním činům se běžně označují za svéprávné.⁶¹⁸ Svěprávnost⁶¹⁹ je způsobilost člověka sám za sebe rozhodovat, právně jednat, naplňovat své záměry.⁶²⁰ Způsobilost vlastními úkony zakládat, měnit či rušit právní vztahy závisí na objektivních a subjektivních skutečnostech, jež se v průběhu lidského života mění. Proto se vyvíjí i způsobilost konkrétního člověka k právnímu jednání.

Úplná způsobilost vlastním právním jednáním nabývat práva a povinnosti závisí na rozumové a volní vyspělosti člověka.⁶²¹ Dotyčný musí mít jak schopnost rozpoznávací neboli předvídací, tak určovací. Umí rozpoznat charakter svého jednání a posoudit jeho přiměřenost ve vztahu k zamýšlenému důsledku. Podle toho pak své chování ovládá vlastní vůlí. Podstatnou roli tu sehrává lidská vůle, její neporušenost a schopnost člověka náležitě ji navenek, tedy vůči jiným osobám, vyjádřit.⁶²²

Z norem pozitivního práva vždy jasně vyplývají podmínky, jež dotyčný člověk musí splňovat proto, aby byl k právním úkonům plně či aspoň zčásti způsobilý. Postupem času se výrazně zmenšuje počet lidí, jejichž způsobilost právně jednat byla omezena nebo kteří tuto způsobilost úplně postrádali. Za obvyklou lze považovat situaci, kdy osoba, jež je způsobilá k právům a povinnostem, současně má i způsobilost k právním úkonům.⁶²³ Ovšem výjimek z tohoto ideálního pravidla není ani dnes málo. Zkrátka platí, že sice všichni lidé jsou způsobilí k právům, leč nikoli každý člověk je ve stejném rozsahu způsobilý k právnímu jednání.⁶²⁴

⁶¹⁸ Ustanovení § 15 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. K tomu viz *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 40. Srov. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 209.

⁶¹⁹ V případě pojmu svéprávnost by se na první pohled nabízelo používat jej výlučně ve spojení s fyzickou, a nikoli také právnickou osobou. Ovšem § 15 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* je skutečně velmi široký. Týká se všech osob, svéprávnost tu rozhodně není vyhrazena jen pro lidi. V případě člověka však návrh používá rovněž sousloví způsobilost, příp. nezpůsobilost právně jednat. Viz k tomu právě § 15 odst. 2 a § 39 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁶²⁰ Srov. ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR (2007)*, str. 10, HURDÍK, J. (2004), str. 88.

⁶²¹ Ustanovení § 9 *občanského zákoníku (1964)*, § 31 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. též *Přínos soudní psychiatrie pro rozhodování soudu o způsobilosti k právním úkonům (2009)*.

⁶²² DOSTÁLOVÁ, J., aj. (1998), str. 550, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 15.

⁶²³ KINCL, J., aj. (1995), str. 58.

⁶²⁴ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 208.

Toliko otec rodiny⁶²⁵ se v římskoprávní nauce považoval za osobu svého práva. Představoval jediného rodinného příslušníka, který byl zcela samostatný a plně způsobilý k jakémukoli právnímu jednání. Otcově prakticky neomezené moci se museli podrobit všichni ostatní členové rodiny. Tehdy je označovali za osoby cizího práva. Otcí také podléhal také veškerý rodinný majetek. Tradiční otcovská moc, ovšem v již poněkud pozměněné podobě, přetrvala i v obecném zákoníku občanském a stále ještě zasahovala do svéprávnosti dětí.⁶²⁶

Věk výrazným způsobem ovlivňuje úplnost způsobilosti objektivně bez výjimky každého člověka k právnímu jednání jak v historickém, tak v současném právu.

Nejstarší právní normy posuzovaly svéprávnost podle vnějších tělesných znaků naznačujících jeho pohlavní dospělost. Až později se objevily pevné věkové hranice; existovalo jich více než v současném právu.

Nejmladší děti od početí, případně narození až do sedmi let věku byly v římském právu naprosto nezpůsobilé k jakémukoli jednání s právními důsledky. Při jednáních je zastupoval většinou otec rodiny.⁶²⁷

U dětí mladších sedmi let stejně postupovaly i obecný zákoník občanský⁶²⁸ a osnova z roku 1937,⁶²⁹ když je podřídil moci otcově a v zásadě jim vůbec nepřiznal způsobilost k právnímu jednání. Vůli dítěte mladšího sedmi let při právních jednáních zcela nahrazoval jeho zákonný zástupce.

Podle římského práva nedospělí mezi sedmým a dvanáctým, respektive čtrnáctým rokem věku⁶³⁰ byli jen omezeně způsobilí k právním úkonům. Mohli samostatně jednat ve svůj prospěch, zejména tedy nabývat. Nesměli se však zavazovat. I za nedospělé jednal zpravidla otec rodiny. Pokud však byli osobami svého práva, zastupoval je poručník.⁶³¹

⁶²⁵ Latinsky *pater familias*.

⁶²⁶ Např. § 49, § 147-152 a § 172-178 *obecného zákoníku občanského (1811)*. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 764-765, *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 100.

⁶²⁷ Blíže viz VYHNÁNEK, L. (1999), str. 159 a KINCL, J., aj. (1995), str. 56 a 76.

⁶²⁸ Paragrafy 152 a 865 *obecného zákoníku občanského (1811)*, jež svým obsahem souvisí s § 21 téhož zákona. Srov. i jeho § 274 (opatrovník nenarozeného dítěte, vlastně *curator ventris* v římském právu).

⁶²⁹ Viz také § 696. ve spojení s § 66. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶³⁰ Nižší hranice 12 let platila pro dívky, zatímco ta vyšší v podobě 14 let se týkala chlapců.

⁶³¹ Latinsky *tutor*. Blíže viz VYHNÁNEK, L. (1999), str. 159, KINCL, J., aj. (1995), str. 76.

Nedospělí od sedmi do čtrnácti let měli v souladu s obecným zákoníkem občanským i pozdější osnovou způsobilost nabývat a stát se držiteli,⁶³² nemohli se zavazovat ani zcizovat,⁶³³ uzavřít manželství⁶³⁴ ani sepsat poslední pořízení.

Nezletilé osoby mezi dvanácti, případně čtrnácti a dvaceti pěti lety získávaly na základě pravidel římského práva téměř úplnou způsobilost k právnímu jednání. Zvláštní právní normy je však chránily před podvody a poskytovaly jim ochranu.⁶³⁵

Obecný zákoník občanský i československá osnova stanovily, že nezletilí od čtrnácti do osmnácti let směli pořídit poslední vůli před soudem nebo notářem,⁶³⁶ případně být svědky při posledním pořízení.⁶³⁷ Do manželství mohli vstoupit lidé nezletilí od čtrnácti do jednadvaceti či dříve čtyřiačtyřiceti let. Potřebovali k tomu však svolení manželského otce, případně zákonného zástupce a soudu.⁶³⁸ Jejich způsobilost k právním jednáním byla v některých ohledech stále ještě omezena. Vůli nezletilce staršího čtrnácti let zčásti doplňoval jeho zákonný zástupce.⁶³⁹

Předškolní dítě mladší šesti let nemělo podle středního občanského zákoníku způsobilost k právním úkonům, jednal za ně zákonný zástupce.⁶⁴⁰ Starší děcko smělo činit jen právní úkony, jež byly výhradně k jeho prospěchu, a mohlo uzavírat smlouvy, při nichž se plnilo hned při jejich sjednání a které byly přiměřené jeho věku.⁶⁴¹ Tvůrci kodexu počítali s tím, že malý školák, jemuž bylo více než šest let, si už sám obstarává školní potřeby či svačinu. Nesměl ale uzavírat smlouvy s odloženou splatností závazku nebo smlouvy s opakovaným plněním či smlouvy, které by byly nepřiměřené jeho věku. Tak například čtrnáctiletý premiant nemohl sjednat smlouvu s rodiči jiného žáka o tom, že repetenta bude pravidelně za úplatu doučovat, neboť by to byla smlouva o dílo s opakovaným plněním. Navíc by kvůli tomu mohl zanedbávat své vlastní studium, což by jistě nesloužilo k jeho užítku.

⁶³² Ustanovení § 310 i. f. *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 99 *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶³³ Viz § 244, 246 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 697.-699. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶³⁴ Viz § 48 *obecného zákoníku občanského (1811)*, *osnova občanského zákoníku (1937)* toto neupravovala.

⁶³⁵ VYHNÁNEK, L. (1999), str. 160, KINCL, J., aj. (1995), str. 76-77.

⁶³⁶ Paragraf 569 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 405. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶³⁷ Viz § 591, 597 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 431. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶³⁸ Paragrafy 48-52 a 96 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶³⁹ Viz § 151 a 152 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 697.-699. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶⁴⁰ Paragraf 11 *středního občanského zákoníku (1950)*. Srov. ŠPAČEK, V. (1953), str. 95.

⁶⁴¹ Ustanovení § 12 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*. Srov. KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 75.

Nezletilým, kteří dosáhli věku patnácti let, střední občanský zákoník přiznal testamentární způsobilost. Jejich závět' se však mohla týkat toliko majetku, který nabyli svou vlastní prací.⁶⁴²

Střední kodex vykročil k samostatné a na občanském zákoníku nezávislé právní způsobilosti v pracovněprávních vztazích, jež rovněž souvisí s nově zavedenou věkovou hranicí. Člověk, který dovršil rovněž patnáctý rok věku, byl sám způsobilý k uzavírání pracovních smluv a k nakládání s odměnou za vlastní práci.⁶⁴³

Poprvé až za účinnosti tohoto zákoníku lidé dosáhli zletilosti, a tedy plné způsobilosti k právním úkonům, jakmile dovršili osmnáctý rok svého věku.⁶⁴⁴

Současné občanské právo na to předešlé navazuje. Výslovně stanoví jen málo věkových hranic. Předně zletilost a tím i plná způsobilost k právním úkonům se stále nabývají dosažením osmnáctého roku věku.⁶⁴⁵ Tento věk představuje skutečně výrazný a bezprecedentní přelom v životě člověka.

Ve výjimečných případech se zletilým člověk může stát již od šestnácti let.⁶⁴⁶ Návrh nového občanského zákoníku umožňuje soudu za zákonem stanovených podmínek prohlásit nezletilého, jemuž je více než šestnáct let, za svéprávného.⁶⁴⁷ Za povšimnutí v této souvislosti stojí, že autoři připravovaného kodexu velmi pečlivě rozlišují zletilost a svéprávnost. Mladý člověk by se totiž již neprohlašoval za zletilého, tak jak tomu bylo dříve.⁶⁴⁸

⁶⁴² Viz § 540 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁶⁴³ Ustanovení § 12 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁶⁴⁴ Srov. § 1 odst. 1 *zákona o zatímních změnách* a § 10 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁶⁴⁵ Paragraf 8 *občanského zákoníku (1964)* a § 29 odst. 1 *návrhu občanského zákoníku (2008)*. Srov. též *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964), tisk č. 156 (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964)* a *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 45.

⁶⁴⁶ Uzavřou-li manželství dle § 8 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)* ve spojení s § 13 a § 17a odst. 2 *zákona o rodině* nebo de lege ferenda podle § 29 odst. 2 a § 38 *návrhu občanského zákoníku (2008)*.

⁶⁴⁷ *Návrh nového občanského zákoníku (2008)* přichází se dvěma možnostmi. V § 29 odst. 2 zakotvuje nabytí svéprávnosti v souvislosti s uzavřením manželství, § 38 se vrací k institutu prominutí let.

⁶⁴⁸ Viz § 8 odst. 2 druhá a třetí věta *občanského zákoníku (1964)*, § 1 odst. 2 *zákona o zatímních změnách* a § 10 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)* ve spojení s § 11 odst. 1 druhá věta *zákona o právu rodinném*. Též v římském právu se prominutím let (*venia aetatis*) muži nad 20 a ženy nad 18 let stávali zletilými. Viz KINCL, J. aj. (1995), str. 77. Obdobně tomu bylo u dání let v případě českého zemského práva. HORÁK, O., aj. (2008), str. 95-96, KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 41. Srov. také § 174 a 252 *obecného zákoníku občanského (1811)* ve znění *zákona, kterým se snižuje věk nezletilosti*.

Nezletilí starší patnácti let mají způsobilost pořídit závět'; ta však musí mít zvláštní formu notářského zápisu,⁶⁴⁹ respektive veřejné listiny.⁶⁵⁰ Ve témže věku navíc mohou sami svými právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti v pracovněprávních vztazích.⁶⁵¹ S odkazem na mezinárodní právo⁶⁵² navrhovaný kodex nově výslovně omezuje způsobilost dětí mladších patnácti let samostatně vlastním jednáním nabýt za úplatu do vlastnictví domácího zvířecího mazlíčka.⁶⁵³

Nezletilý má s ohledem na svou vlastní rozumovou a volní⁶⁵⁴ vyspělost způsobilost jen k některým právním úkonům. Je-li způsobilý, jedná samostatně. Pokud není, konají za něj jeho zákonní zástupci. Jen s jejich přivolením nesmí jednat.

Více či méně snadno lze rozlišit úkony, které je nezletilý schopen činit samostatně a které nikoli. Ze dvou možných přístupů platné právo zvolilo první,⁶⁵⁵ de lege ferenda se uvažuje o druhém.⁶⁵⁶ Nyní právní úkony, k nimž nezletilý není způsobilý, musí za něj vždy činit jeho zákonný zástupce. Tyto osoby určuje zákon o rodině.⁶⁵⁷ Dokonce ani když nezletilec nabude úplnou způsobilost k právním úkonům, nemůže potvrdit své předchozí právní jednání. Druhý model umožňuje nezletilému osobně právně jednat, odpovídá-li to společenským zvyklostem. Jeho úkon však bude platný, jen když s ním vyjádřil souhlas zákonný zástupce či ve zvlášť důležitých záležitostech soud. Tato úprava usnadňuje běžný život, zároveň však chrání třetí osoby. Zákonní zástupci svého nezletilého nejlépe znají, proto spolu s ním dokáží posoudit jeho rozum, vůli a individuální schopnosti.

⁶⁴⁹ Ustanovení § 476d odst. 2 *občanského zákoníku* (1964).

⁶⁵⁰ Paragraf 1352 ve spojení s § 498-500 *návrhu občanského zákoníku* (2008).

⁶⁵¹ Srov. § 6 odst. 1, ale i § 10 *zákoníku práce*, resp. § 34 a 35 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008).

⁶⁵² Čl. 6 *Evropské dohody o ochraně zvířat v zájmovém chovu* ve znění výhrady ČR uvedené ve sdělení ministerstva zahraničních věcí pod písm. a).

⁶⁵³ Ustanovení § 36 *návrhu občanského zákoníku* (2008).

⁶⁵⁴ *Novela z roku 1991 v § 9 občanského zákoníku* (1964) vyměnila původní slovo mravní za volní. Podle *důvodové zprávy* k novele, *tisk č. 685* (Federální shromáždění ČSFR, 1990-1992) změna lépe vyjádřila skutečný obsah pojmu způsobilost se zřetelem na rozpoznávací a určovací schopnost nezletilců. Srov. k tomu také FIALA, J., aj. (2006), str. 21, HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 50.

⁶⁵⁵ Viz § 26 *občanského zákoníku* (1964); usnesení I. ÚS 974/08; VYHNÁNEK, L. (1999), str. 158.

⁶⁵⁶ Paragraf 32 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008), srov. k tomu též § 14 *středního občanského zákoníku* (1950). Obecněji o tom pojednává *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva* (2008), str. 46. Srov. VYHNÁNEK, L. (1999), str. 158, HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 49.

⁶⁵⁷ Odkaz § 27 odst. 1 *občanského zákoníku* (1964) na *zákon o rodině* a jeho § 31 odst. 1 písm. b), § 36 (rodič), § 63 odst. 1 (osvojitel), § 78 (poručník), § 83 a 37b (opatrovník) a § 45c odst. 2 (pěstoun).

Z pohledu římského práva duševně nemocní neměli žádnou vůli, a nebyli proto způsobilí k právním činům. Právní jednání za tyto osoby zajišťovali jejich opatrovníci.⁶⁵⁸ Úředně zjištěná duševní choroba znamenala ve středověkém českém právu úplnou právní nezpůsobilost dotyčné osoby.⁶⁵⁹

Obecný zákoník občanský hájil duševně choré.⁶⁶⁰ Chránil je explicitně v případech vydržení a promlčení.⁶⁶¹ Neumožňoval jim uzavřít manželství,⁶⁶² nesměli sami nabýt držbu,⁶⁶³ sepsat poslední pořízení⁶⁶⁴ a odvolat je.⁶⁶⁵ Osoby, jež neměly rozum, nebyly způsobilé k právnímu jednání;⁶⁶⁶ jednali za ně opatrovníci.⁶⁶⁷

Nebyl-li duševně nemocný starší sedmi let své záležitosti schopen vůbec zařizovat, mohl být úplně zbaven svéprávnosti. Jeho vůli zcela nahrazoval opatrovník. Zletilá osoba,⁶⁶⁸ jež k řádnému obstarávání svých věcí potřebovala toliko přispění, mohla být částečně zbavena svéprávnosti. Podpůrce její vůli zčásti doplňoval.⁶⁶⁹

Osnova občanského zákoníku z roku 1937 navázala na obecný zákoník občanský a rovněž poskytla zvláštní ochranu duševně nemocným.⁶⁷⁰ Ti nemohli vlastním jednáním nabýt držbu.⁶⁷¹ Neměli způsobilost pořizovat, ledaže by se uzdravili.⁶⁷² Nesměli být svědky posledního pořízení.⁶⁷³ Osoby neschopné spravovat své věci nebyly způsobilé k právnímu jednání.⁶⁷⁴

⁶⁵⁸ Latinsky *curator furiosi*. Blíže viz KINCL, J., aj. (1995), str. 78.

⁶⁵⁹ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42.

⁶⁶⁰ Srov. § 21, 152 a 273 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1 *řádu o zbavení svéprávnosti*.

⁶⁶¹ Viz § 1494 *obecného zákoníku občanského (1811)*, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, VI), str. 525.

⁶⁶² Paragraf 48 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶⁶³ Ustanovení § 310 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶⁶⁴ Paragrafy 566 a 567 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶⁶⁵ Ustanovení § 718 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶⁶⁶ Zvl. § 158, 193, 273, 566, 865 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1, 4 *řádu o zbavení svéprávnosti*.

⁶⁶⁷ Paragraf 270 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶⁶⁸ Tedy nad 24, resp. podle *zákona, kterým se snižuje věk nezletilosti* nad 21 let.

⁶⁶⁹ Paragraf 1 *řádu o zbavení svéprávnosti*, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 1071.

⁶⁷⁰ Viz § 66. první věta *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶⁷¹ Srov. § 99. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶⁷² Paragraf 407. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶⁷³ Ustanovení § 431. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁶⁷⁴ Viz § 696 *osnovy občanského zákoníku (1937)*, který zakotvuje i jisté výjimky.

V minulosti právní normy rovnou bez dalšího z různých důvodů omezovaly nebo dokonce zbavovaly způsobilosti právně jednat řadu lidí. Dnes jsou v českém právu taková omezení již nemyslitelná.

Otrocí sice postrádali právní subjektivitu, jejich jednání však zpravidla přeci jen měla určité právní důsledky.⁶⁷⁵ Nebylo totiž možné přejít skutečnost, že otrok byl člověk s vlastní svobodnou vůlí a řečí. Tyto lidské schopnosti jakákoli jiná věc nemohla mít. Otrok mohl jednat toliko v pánův prospěch. Tudíž směl pro svého něj nabývat majetek, nebyl však způsobilý ho zavazovat.⁶⁷⁶ Postupem času římské právo otrokům přiznalo omezenou způsobilost k právnímu jednání. Smlouvy, jež uzavřeli, však platily jen jako naturální obligace. Ve středověku se otroci nepokládali za věc, nýbrž za osobu s velmi omezenou právní způsobilostí.⁶⁷⁷

Ženy měly v římském, jakož i ve starším českém zemském a městském právu⁶⁷⁸ pouze omezenou způsobilost k právním jednáním. Jestliže se římská žena v průběhu svého života stala osobou svého práva,⁶⁷⁹ musela mít pro svou údajnou lehkovážnost poručníka.⁶⁸⁰

Některá omezení u žen přetrvala až do novověku.⁶⁸¹ Tak například otcovskou moc ve své rodině žena nebyla oprávněna vykonávat.⁶⁸² Rovněž tak v původním znění obecného zákoníku občanského nemohla být svědkyní poslední vůle.⁶⁸³ Již od počátku účinnosti zmíněného kodexu se žena směla stát ručitelem, to ovšem toliko v případě, že sama spravovala své jmění.⁶⁸⁴

⁶⁷⁵ KINCL, J., aj. (1995), str. 56.

⁶⁷⁶ Tamtéž, str. 64.

⁶⁷⁷ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 43.

⁶⁷⁸ Blíže viz KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 41-42.

⁶⁷⁹ Např. když jí zemřel otec anebo její manželství skončilo smrtí manžela nebo rozvodem, přičemž se již nevrátila do své původní rodiny. Srov. KINCL, J., aj. (1995), str. 75-76.

⁶⁸⁰ Latinsky *tutela mulierum*. Postupně však tento institut upadal, až v justiniánském právu zmizel. Viz KINCL, J., aj. (1995), str. 75-76.

⁶⁸¹ Příznačný je úvod § 91 *obecného zákoníku občanského (1811)*, který stanovil nerovnost v rodině.

⁶⁸² ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 764-765, *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 95 a 100. Postupně se však toto pojetí uvolňovalo. K možnosti matek a babiček stát se poručnicí srov. § 195 a 255 *obecného zákoníku občanského (1811)* ve znění po *první dílčí novelě (1914)*. Později *zákon o právu rodinném* v § 52-62 začal používat sousloví rodičovská moc, jež se týkala i žen.

⁶⁸³ Viz § 591 s výjimkou dle § 597 *obecného zákoníku občanského (1811)* před *první dílčí novelou (1914)*.

⁶⁸⁴ Paragraf 1349 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

Nynější předpisy počítají s rovností žen a mužů.⁶⁸⁵ Mezinárodní právo zaručuje ženám stejnou právní způsobilost v občanskoprávních věcech jako mají muži.⁶⁸⁶

Tělesně postižení a lidé nakažení infekčními chorobami nebyli v římském právu⁶⁸⁷ i ve starobylém českém právu⁶⁸⁸ způsobilí k právnímu jednání. Pozdější právo od tohoto striktního pojetí ustoupilo. Avšak některá omezení, která plynou z povahy toho kterého postižení, přetrvávala až do pozdějších dob.⁶⁸⁹ Ovšem tam, kde je to možné, obtíže způsobené tělesnou vadou právní předpisy pomáhají postiženým zdolat. Tak například k některým právním úkonům vyžadují zvláštní formu.⁶⁹⁰

Právní normy římského⁶⁹¹ i českého zemského a městského práva⁶⁹² tradičně omezovaly způsobilost k právním činům u marnotratníků. Tento institut znal ještě obecný zákoník občanský.⁶⁹³ Za marnotratníka člověka prohlašoval jedině soud, a ex nunc mu tak odnímal správu jeho majetku.

Omezenou způsobilost k právním úkonům měly bezectné osoby. Nemohly dědit, svědčit před soudem nebo se stát poručníkem.⁶⁹⁴

Na právní způsobilost mělo po dlouhou dobu vliv i náboženství⁶⁹⁵ a státní příslušnost. Cizinci podléhali omezením v nabývání nemovitostí a při obchodu.⁶⁹⁶

⁶⁸⁵ Čl. 3 odst. 1 *Listiny základních práv a svobod*, § 2 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. též čl. 1 a 5 *Listiny základních práv a svobod*, jež se týkají obou pohlaví bez rozdílu.

⁶⁸⁶ Čl. 15 odst. 2 a 3 *Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen*.

⁶⁸⁷ KINCL, J., aj. (1995), str. 77.

⁶⁸⁸ KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42.

⁶⁸⁹ Nezpůsobilost být svědkem závěti dle 476e *občanského zákoníku (1964)*, § 40, 41, § 1365 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 63, 546, jakož i § 64 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*, § 431. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 173, 251, 591 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶⁹⁰ Viz § 40 odst. 5, § 476d odst. 3-5 *občanského zákoníku (1964)*, § 1361-1363 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 39, § 545 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*, *zákon o notářských listinách*.

⁶⁹¹ KINCL, J., aj. (1995), str. 78.

⁶⁹² KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42.

⁶⁹³ Viz např. § 21, 251, 273, 283, 568, 718, 773, 1210, 1241 *obecného zákoníku občanského (1811)* a § 2 odst. 1 *řádu o zřavení svéprávnosti*.

⁶⁹⁴ Bezectní byli např. odsouzení. KINCL, J., aj. (1995), str. 78, KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 43.

⁶⁹⁵ Plně svéprávní byli křesťané. KINCL, J., aj. (1995), str. 79, KADLECOVÁ, M., aj. (2004), str. 42.

⁶⁹⁶ Tamtéž, str. 42. Srov. § 39, 33, 192 *obecného zákoníku občanského (1811)*. V současnosti srov. § 3 *zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním*. Viz též § 26 odst. 2 a nový přístup v § 29 odst. 1 a 2 *návrhu nového zákona o mezinárodním právu soukromém (2008)*; viz *důvodovou zprávu* k němu, str. 14.

Obecný zákoník občanský způsobilost k právním činům⁶⁹⁷ spíše pomíjel. Zabýval se především nezpůsobilostí právně jednat,⁶⁹⁸ omezováním i zbavováním svéprávnosti⁶⁹⁹ a s tím úzce souvisejícím poručenstvím a opatrovnictvím.⁷⁰⁰ Osnova československého občanského zákoníku z roku 1937 se způsobilosti k právnímu jednání lehce dotýká.⁷⁰¹

Střední občanský zákoník výslovně způsobilost k právním úkonům upravoval a vedle tohoto pojmu používal zároveň i jednoslovné synonymum svéprávnost.⁷⁰² Věnoval se i zbavení svéprávnosti.⁷⁰³ Na změny oproti předchozí právní úpravě reagovalo i přechodné ustanovení.⁷⁰⁴

Současný občanský zákoník už svéprávnost nezná, hovoří se v něm o způsobilosti k právním úkonům.⁷⁰⁵ Návrh nového občanského zákoníku se k pojmu svéprávnost naopak hrdě vrací.⁷⁰⁶

Zatímco způsobilost mít práva a povinnosti je výslovně zakotvena na ústavní⁷⁰⁷ i mezinárodněprávní⁷⁰⁸ úrovni, u způsobilosti k právním úkonům to až tak zřetelné není. Lze však pozorovat tendence k dalšímu rozšiřování ústavních⁷⁰⁹ i mezinárodněprávních⁷¹⁰ norem, tak aby se týkaly i svéprávnosti, která je s právní subjektivitou ostatně velmi úzce spjata. Pasivní složka právního statusu se bez té aktivní jednoduše neobejde.

⁶⁹⁷ Slovy § 21 *obecného zákoníku občanského (1811)* jde o „*způsobilost obstarávat si náležitě své věci sám*“.

⁶⁹⁸ Např. § 21, 310 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁶⁹⁹ Viz § 273 *obecného zákoníku občanského (1811)* a *řád o zbavení svéprávnosti*.

⁷⁰⁰ Paragrafy 187-284 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁷⁰¹ Viz § 62. i. f. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁷⁰² Ustanovení § 9-14 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁷⁰³ Paragrafy 15 a 16 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁷⁰⁴ Ustanovení § 567 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁷⁰⁵ Způsobilost k právním úkonům upravují § 8-10, přechodné ustanovení obsahuje § 855 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷⁰⁶ Srov. § 15 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 40. Přechodné ustanovení bude s ohledem na nemožnost zbavení svéprávnosti důležité a v praxi často využívané. Srov. § 2845-2847 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁷⁰⁷ Čl. 5 *Listiny základních práv a svobod*.

⁷⁰⁸ Zejm. čl. 16 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech*.

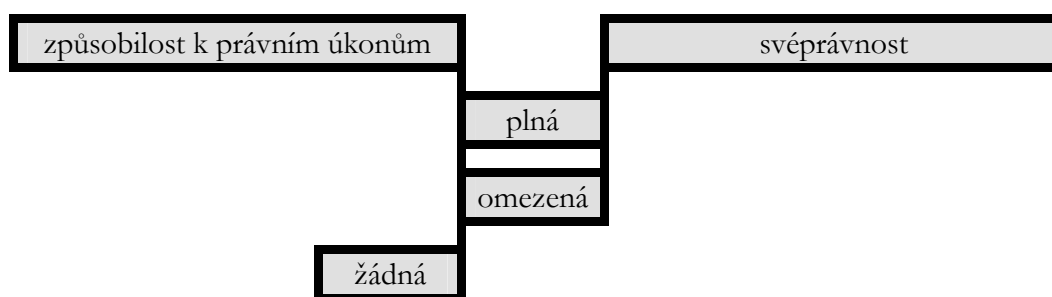
⁷⁰⁹ Srov. nálezy IV. ÚS 412/04 a II. ÚS 2630/07.

⁷¹⁰ Např. čl. 12 odst. 2 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

Náplň způsobilosti k právům a povinnostem každého člověka je od jeho narození až do smrti stejná, obsah způsobilosti k právnímu jednání se však v průběhu života všech lidí nutně vyvíjí a mění. Člověk ji nabývá postupně. Lze jednoduše rozlišit několik úrovní způsobilosti k právním úkonům či svéprávnosti.

Drtivá většina zletilých lidí má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu,⁷¹¹ či plnou svéprávnost.⁷¹² Naopak omezená je přímo ze zákona u nezletilých,⁷¹³ nebo na základě rozhodnutí soudu u osob s trvalou duševní poruchou.⁷¹⁴ De lege lata lze člověka způsobilosti k právním úkonům zcela zbavit,⁷¹⁵ de lege ferenda se s tímto zastaralým a překonaným institutem už nepočítá.⁷¹⁶ Pokus o jeho zrušení prostřednictvím Ústavního soudu nevyšel.⁷¹⁷

Obrázek 11. Srovnání způsobilosti k právním úkonům a svéprávnosti

Právní úprava způsobilosti člověka k právním úkonům stanoví, které lidské chování je právně relevantní.⁷¹⁸ Každý, kdo je plně způsobilý k právním úkonům, musí mít dostatečnou psychickou vyspělost. Tu tvoří dvě složky, rozumová a volní, jež závisí na věku a duševním zdraví. Současné občanské právo vymezuje pouze dva předpoklady pro úplnou způsobilost k právním úkonům. Objektivní podmínkou je věk, konkrétně nabytí zletilosti, subjektivní duševní zdraví, respektive neexistence dlouhodobé duševní poruchy. Plná způsobilost se nabývá vždy na základě objektivního a pozitivního důvodu a ztrácí ze subjektivního a negativního.

⁷¹¹ Ustanovení § 8 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷¹² Srov. § 29 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁷¹³ Paragraf 9 *občanského zákoníku (1964)*, § 31 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁷¹⁴ Viz § 10 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 57-66 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁷¹⁵ Ustanovení § 10 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷¹⁶ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 51.

⁷¹⁷ *Nálezy IV. ÚS 412/04 a II. ÚS 2630/07*.

⁷¹⁸ ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 82.

Platné právo prozatím stále ještě umožňuje, aby soudy člověku jeho způsobilost k právním úkonům částečně omezily, nebo ho jí dokonce zcela zbavily. Přestože obecný zákoník občanský již od počátku chránil osoby duševně choré,⁷¹⁹ instituty úplného i částečného zbavení svéprávnosti do zdejšího občanského práva napevno pronikly vlastně až v roce 1916 s řádem o zbavení svéprávnosti.⁷²⁰

Obrázek 12. Srovnání aktuálních zásahů do způsobilosti k právním úkonům

Rozdíly		Zbavení	Omezení
Důvody...		trvalá duševní porucha	trvalá duševní porucha alkoholismus, toxikomanie
...a proto neschopnost činit		všechny právní úkony	jen některé právní úkony
Rozsah	způsobilost	žádná	částečná
	nezpůsobilost	úplná	
Intenzita zásahu		větší	menší
Občanský průkaz		nepovinný	povinný
Budoucnost institutu		zanikne	přetrvává

Jsou-li kumulativně splněny pouhé dvě podmínky stanovené občanským zákoníkem, soud může de lege lata jakémukoli člověku způsobilost k právním úkonům omezit⁷²¹ nebo ho jí dokonce zbavit.⁷²² Prvotní a výchozí dispozici v obou případech představuje duševní porucha, která není jen přechodná. Nadto lze způsobilost k právním úkonům omezit i pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů. Druhý požadavek spočívá v neschopnosti činit úplně všechny⁷²³ nebo toliko některé⁷²⁴ právní úkony právě jen kvůli této trvalé duševní poruše. Mezi druhým a prvním předpokladem tedy musí existovat prokazatelná příčinná souvislost.

⁷¹⁹ Paragraf 21 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁷²⁰ Pův. vše upravoval jen § 273 *obecného zákoníku občanského (1811)*, řád o *zbavení svéprávnosti* doplnil podrobnosti a zejm. procesní ustanovení. Srov. též FRYPĚS, K. (1917), str. 63 a *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského (1887)*, str. 178.

⁷²¹ Podle § 10 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷²² V souladu s § 10 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷²³ Týká se zbavení způsobilosti k právním úkonům. Srov. k tomu zvl. nález II. ÚS 2630/07.

⁷²⁴ Vztahuje se na omezení způsobilosti k právním úkonům.

Jedině ten, kdo má způsobilost k právním činům v plném rozsahu, je skutečně plnoprávným a plnohodnotným člověkem a občanem.⁷²⁵ Pouze takováto osoba může bez větších omezení v mezích právního řádu sama za sebe právně jednat,⁷²⁶ a má tak naprostou svobodu rozhodovat o svém vlastním právním postavení.

Vlastním právním jednáním⁷²⁷ se způsobilosti k právním úkonům čili svéprávnosti, stejně jako právní subjektivity, nelze vzdát či si ji omezit.⁷²⁸ Neplyne-li tato skutečnost ze zákona,⁷²⁹ o jakémkoli zásahu do způsobilosti k právním úkonům rozhoduje jedině soud.⁷³⁰ Žádný jiný státní orgán tuto pravomoc nemá.

Člověk zcela zbavený způsobilosti k právním úkonům není formálně schopen učinit vůbec žádný, a to dokonce ani velmi jednoduchý právní úkon v běžných záležitostech každodenního života.⁷³¹

Soud je vždy povinen ve výroku rozsudku o omezení způsobilosti k právním úkonům přesně a jednoznačně formou taxativního výčtu určit rozsah této závažné restrikce. Z rozhodnutí musí být nade vše pochybnost zřejmé, které právní úkony smí vykonávat osoba s omezenou způsobilostí k právním úkonům.⁷³²

Přesnější, výstižnější a především vůči dotčenému člověku vstřícnější je negativní přehled právních úkonů, ke kterým již nemá způsobilost.⁷³³ V takovém případě mu k ostatním právním jednáním způsobilost zůstává.

⁷²⁵ Nález IV. ÚS 412/04 a I. ÚS 557/09 zmiňují čl. 1, čl. 9 odst. 2 Ústavy a čl. 5 Listiny základních práv a svobod a prohlašují garanci faktického výkonu právní subjektivity svobodného jednotlivce, jeho aktivní právní status, „za vysoce důležité ústavní hodnoty mající ústřední postavení v ústavním pořádku“.

⁷²⁶ Srov. taktéž dvě zásady. Jednak „vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno.“ Ta plyne z čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. A dále *autonomie vůle*. K ní srov. § 2 odst. 3 občanského zákoníku (1964) a *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva* (2008), str. 12 a 20.

⁷²⁷ Roz. např. na základě smlouvy nebo neodvolatelné plné moci.

⁷²⁸ Srov. § 16 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008) a ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 187.

⁷²⁹ Ustanovení § 9 občanského zákoníku (1964).

⁷³⁰ Viz § 10 občanského zákoníku (1964), § 186-191 občanského soudního řádu; § 58 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008) a *důvodová zpráva* k němu, str. 54, § 15 a 16 *středního občanského zákoníku* (1950), § 12 *řádu o zbavení svéprávnosti*, čl. 12 odst. 4 i. f. *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁷³¹ Srov. k tomu přístup § 65 a 66 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008).

⁷³² Ustanovení § 10 odst. 2 i. f. občanského zákoníku (1964). Srov. rovněž § 59 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008), nález IV. ÚS 412/04 a CIRÁK, J., aj. (2008), str. 237.

⁷³³ Srov. I. ÚS 557/09, *Občanský průkaz a údaj týkající se omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům* (2009), ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 93.

Vyloučeno však není ani pozitivní vyjmenování pouze těch právních úkonů, k nimž bude dotyčná osoba způsobilá⁷³⁴ či propojení obou uvedených způsobů.

Způsobilost k právním jednáním, jež soud vymezil ve svém rozhodnutí, zcela zanikne. Soudní omezení nesmí jít nad rámec právních úkonů výlučně soukromého a hmotného práva.⁷³⁵ Omezení způsobilosti k právním úkonům se většinou týká majetkoprávní oblasti.⁷³⁶ Znalec v posudku zpravidla navrhne finanční částku, jež bude pro posuzovaného tvořit hranici pro samostatné nakládání majetkem.⁷³⁷

Platné právo nezakotvuje obecný rozsah omezené způsobilosti k právním úkonům, toto vymezení ponechává na soudci a jeho subjektivním a individuálním posouzení, jež se opírá o znalecký posudek.⁷³⁸ Starší právní úprava vycházela z jiného, objektivního pohledu. Lidé částečně zbavení svéprávnosti se tehdy rovnali dospělému nezletilci, čili osobám mezi čtrnácti a jednadvaceti, případně dříve čtyřia dvaceti lety. Směli uzavřít sňatek jen se svolením podpůrce a soudu; mohli pořizovat jen ústně před soudem.⁷³⁹ Také střední občanský zákoník osoby částečně zbavené svéprávnosti stavěl naroveň osobám starším patnácti let.⁷⁴⁰ Lze si představit i spojení obou způsobů.⁷⁴¹

Různým způsobem vyjádřené požadavky na způsobilost fyzické osoby k právním úkonům se dnes vinou celým právním řádem České republiky. Její zbavení nebo omezení vede u dotčených lidí k nepřehlednému množství nedozírných následků, jež významným způsobem ovlivňují jejich život ve společnosti. Dále uvádím jen několik málo příkladů nejen ze soukromého, ale i z veřejného práva.⁷⁴²

⁷³⁴ KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 88, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 27. Srov. nález I. ÚS 557/09.

⁷³⁵ Viz § 10 odst. 2 i. f. *občanského zákoníku* (1964) a § 59 odst. 1 i. f. *návrhu nového občanského zákoníku* (2008). Srov. rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 2014/2001 a nález IV. ÚS 412/04.

⁷³⁶ K majetkoprávní způsobilosti, majetkoprávní subjektivitě srov. KNAPP, V. (1995a), str. 995.

⁷³⁷ PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 15-16. Srov. k tomu nález I. ÚS 557/09.

⁷³⁸ Srov. § 132 a 127 *občanského soudního řádu*; *Občanský zákoník, důvodová zpráva* (1964), tisk č. 156 (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964).

⁷³⁹ Viz § 4 *řádu o zbavení svéprávnosti*.

⁷⁴⁰ Ustanovení § 13 odst. 2 *středního občanského zákoníku* (1950).

⁷⁴¹ *Právní praxe* (1996), str. 260, b. 20.

⁷⁴² Ztráta plné způsobilosti k právním úkonům zasahuje do veřejného práva toliko ex lege, nemůže to být na základě soudního rozhodnutí.

Jakákoli změna způsobilosti občana České republiky k právním úkonům se projeví v jeho občanském průkazu. K právním úkonům omezeně způsobilí lidé jsou povinni mít občanský průkaz za stejných podmínek jako ti, kdož mají plnou způsobilost.⁷⁴³ I osoby jí zcela zbavené mohou mít svůj občanský průkaz, avšak jen požádá-li o to jejich soudem ustanovený opatrovník.⁷⁴⁴ A právě základní údaje o opatrovníkovi pak musí takový doklad nutně obsahovat.⁷⁴⁵ Omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům patří mezi povinně zapisované údaje.⁷⁴⁶ Občanský průkaz, na rozdíl od soudního rozsudku, však neobsahuje míru omezení. Toto zjednodušení logicky vede k obavám druhé strany jakkoli právně jednat.⁷⁴⁷

Lidé bez způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu nemají rodičovskou zodpovědnost.⁷⁴⁸ Nestanou se osvojiteli.⁷⁴⁹ Nevstoupí do registrovaného partnerství.⁷⁵⁰ Neseší závět',⁷⁵¹ nebudou jejími svědky.⁷⁵² Chybí jim úplná procesní způsobilost.⁷⁵³ Některá povolání jim zůstanou odepřena.⁷⁵⁴ V podstatě nemohou podnikat.⁷⁵⁵ V oblasti zdravotnictví a lékařské péče sami o sobě nerozhodují.⁷⁵⁶

⁷⁴³ Ustanovení § 2 odst. 2 *zákona o občanských průkazech*.

⁷⁴⁴ Viz § 2 odst. 3 *zákona o občanských průkazech*. Srov. § 17 odst. 8 *zákona o cestovních dokladech*.

⁷⁴⁵ Blíže viz § 3 odst. 3 *zákona o občanských průkazech*.

⁷⁴⁶ Tamtéž. Srov. k tomu rovněž § 11 odst. 1 písm. f), § 14 odst. 1 písm. g) a § 14 odst. 2, § 15 odst. 3 a § 17 odst. 3 písm. i) *zákona o občanských průkazech a směrnicí č. SC-885/2005 ministerstva vnitra*.

⁷⁴⁷ *Občanský průkaz a údaj týkající se omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům* (2009).

⁷⁴⁸ Srov. § 34 odst. 2 a § 78 *zákona o rodině* a opačně § 64 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008).

⁷⁴⁹ Viz § 64 odst. 2 *zákona o rodině*.

⁷⁵⁰ Ustanovení § 4 odst. 4 písm. b) *zákona o registrovaném partnerství*.

⁷⁵¹ Testamentární způsobilost lidí s omezenou způsobilostí k právním úkonům by se měla posoudit podle rozsahu omezení, který soud určil ve svém rozsudku. De lege lata si lze jen velmi obtížně představit, že by tyto osoby měly způsobilost pořizovat. De lege ferenda viz § 1353 a 1354 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008). Srov. i čl. 12 odst. 5 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁷⁵² Srov. § 476e *občanského zákoníku* (1964) a § 1365 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008).

⁷⁵³ Viz § 20 odst. 1, § 109 odst. 1 písm. a) *občanského soudního řádu* a § 29 odst. 1 *správního řádu*.

⁷⁵⁴ Např. § 5 odst. 1 písm. a) *zákona o advokacii* a § 79 odst. 4 *občanského soudního řádu*, § 7 odst. 1 písm. a) *notářského řádu*, § 60 odst. 1 *zákona o soudech a soudcích*, § 17 odst. 1, § 21 písm. b), § 33 odst. 1 *zákona o státním zastupitelství*, § 4 odst. 1 *zákona o rozhodčím řízení*, § 6 odst. 1 písm. a) *zákona o insolvenčních správách*, § 9 odst. 1 písm. a) *exekučního řádu* aj.

⁷⁵⁵ Kupř. § 6 odst. 1 písm. b) *živnostenského zákona*, § 88 odst. 1 písm. g) *obchodního zákoníku* aj. Srov. však § 147 odst. 3 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008) a *důvodovou zprávu* k němu, str. 71-72.

⁷⁵⁶ Viz § 23 odst. 3 *zákona o péči o zdraví lidu*, § 4, 5 *transplantačního zákona* a ROŽKOVÁ, E., (2007).

Osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nemohou vůbec uzavřít manželství.⁷⁵⁷ Ztrácí právo volit⁷⁵⁸ a být volen,⁷⁵⁹ nebo hlasovat v referendech.⁷⁶⁰

Lidé, jejichž způsobilost k právním úkonům byla omezena, mají právo uzavřít manželství jen s přivolením soudu.⁷⁶¹ Mají omezenou procesní způsobilost.⁷⁶²

I mnohé další, výše neuvedené možnosti a práva právní předpisy těm, kdož nemají úplnou způsobilost k právním úkonům, rovnou bez dalšího nepřiznávají. Přitom se nehledí na skutečnou, nejlépe individuálně posouzenou úroveň funkčních schopností těchto lidí,⁷⁶³ nýbrž se postupuje přísně formálně a kolektivně.

Současné soukromé právo pohlíží zdrženlivě na všechny projevy vůle lidí, kteří sice mají v řadě oblastí vlastní zdravý úsudek a bez problémů mohou vyjádřit své požadavky a svá přání, leč zkrátka nejsou způsobilí činit právní úkony. Platné právní normy je vnímají spíše jako jinými právními subjekty ovlivňované a ovládané objekty. Nechápou je jako rovnoprávný subjekt práv, jehož lidská práva a zejména právní osobnost je nutno v co největší možné míře respektovat.⁷⁶⁴ Tento stav není udržitelný,⁷⁶⁵ de lege ferenda se však konečně blýská na lepší časy.⁷⁶⁶

I ten, kdo nemá plnou způsobilost k právním úkonům, je oprávněn vykonávat svá práva, jde-li o faktické chování, a ne o právní úkon.⁷⁶⁷ Smí třeba běžně užívat předmět svého vlastnického práva⁷⁶⁸ či právo odpovídající věcnému břemenu.⁷⁶⁹

⁷⁵⁷ Viz § 14 odst. 1 *zákona o rodině*. Srov. i další odstavce tohoto paragrafu, příp. § 9 odst. 4 cit. zákona. Nový přístup se odráží v čl. 23 odst. 1 písm. a) *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁷⁵⁸ Srov. § 2 písm. b) *zákona o volbách*, § 4 odst. 2 písm. b) *zákona o volbách do zastupitelstev obcí*, § 4 odst. 2 písm. b) *zákona o volbách do zastupitelstev krajů*.

⁷⁵⁹ Čl. 19 odst. 1 a 2, čl. 57 odst. 1 *Ústavy*, § 5 odst. 1 *zákona o volbách do zastupitelstev obcí*, § 5 odst. 1 *zákona o volbách do zastupitelstev krajů*.

⁷⁶⁰ Viz § 4 písm. b) *zákona o místním referendu* a § 3 odst. 2 písm. a) *zákona o provádění referenda*.

⁷⁶¹ Srov. § 14 odst. 2 *zákona o rodině* a § 596 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁷⁶² Ustanovení § 20 odst. 1 *občanského soudního řádu* a § 29 odst. 2 věta za středníkem *správního řádu*.

⁷⁶³ *Opatrovnictví a lidská práva v ČR (2007)*, str. 50. Srov. ale § 22 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷⁶⁴ ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 99.

⁷⁶⁵ Srov. zejm. § 187 odst. 2 a § 189 *občanského soudního řádu* s čl. 12 odst. 4 výše cit. *Úmluvy*.

⁷⁶⁶ Zvl. § 39 odst. 1, § 43, 45, 47, § 51 odst. 2, § 57, 65 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁷⁶⁷ Paragraf 34 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷⁶⁸ Ustanovení § 123 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷⁶⁹ Paragraf 151n *občanského zákoníku (1964)*.

Ačkoliv se omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům samozřejmě týká převážně zletilých osob, není nutně vyloučeno ani i u nezletilce.⁷⁷⁰ Jeho způsobilost by v takovém případě byla individuálně zmenšena nad běžnou míru u takto starých osob, tedy nad rozsah, který je přiměřený rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Na rozdíl od staršího práva, to současné nestanoví žádné nejnižší věkové hranice pro tento krok, nicméně v praxi nemá smysl k takovým krokům přistupovat v nízkém věku dotčené osoby.⁷⁷¹

Také dospělého, jehož svéprávnost byla doposud jen zčásti omezena, lze později, změnil-li se situace, zcela zbavit způsobilosti k právním úkonům.

Způsobilost k právním úkonům zaniká buď navždy nebo dočasně. Stejně jako právní subjektivita i svéprávnost nenávratně pomíjí smrtí člověka. Omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům však nemusí být nutně trvalé. Během života dotčeného člověka se může změnit nebo obnovit, pokud se změní nebo zaniknou důvody, které soud k zásahu do způsobilosti právně jednat vedly.⁷⁷²

Zatímco podle staršího práva nebylo nezbytně nutné ve formálním soudním řízení zbavovat člověka svéprávnosti,⁷⁷³ v současnosti je to jediná možná cesta. Na druhou stranu platné právo dovoluje prohlásit za neplatný právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou.⁷⁷⁴

Nesporné řízení o způsobilosti k právním úkonům se může týkat buď zbavení nebo omezení či vrácení způsobilosti k právním úkonům.⁷⁷⁵

⁷⁷⁰ KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 88-89.

⁷⁷¹ Dle § 1 *řádu o zbavení svéprávnosti* zbavit svéprávnosti bylo možné jen osobu starší 7 let, v souladu s § 16 a § 10 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)* dokonce pouze zletilého, tedy toho, komu bylo víc než 18 let. Paragraf 1 *řádu o zbavení svéprávnosti* a § 21 *obecného zákoníku občanského (1811)* opravňovaly soud, aby částečně zbavil svéprávnosti osobu zletilou, tedy starší 21, resp. dříve 24 let, nebo dle § 15 *středního občanského zákoníku (1950)* pouze člověka staršího 6 let. Jak vidno, přístup obou zákoníků k této problematice byl zcela protichůdný. Srov. též FRYPÉS, K. (1917), str. 62.

⁷⁷² Ustanovení § 10 odst. 3 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷⁷³ Viz zejm. dikci § 21, avšak ve srovnání s § 273 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 66. *osnovy občanského zákoníku (1937)* a § 13 *středního občanského zákoníku (1950)*. Dále srov. k tomu ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 211-213 a FRYPÉS, K. (1917), str. 63.

⁷⁷⁴ Délka a intenzita duševní poruchy není vymezena, proto stačí i jen přechodná. Viz § 38 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)* a § 511 odst. 2 druhá věta *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁷⁷⁵ Procesní § 186 odst. 1 *občanského soudního řádu* navazuje na hmotněprávní § 10 *občanského zákoníku (1964)*. K řízením viz WINTEROVÁ, A., aj. (2008), str. 423-425.

Příslušný je okresní soud, který je obecným soudem fyzické osoby, případně soud, v jehož obvodu se nachází zdravotnické zařízení, kde je dotyčný bez svého souhlasu hospitalizován.⁷⁷⁶

Řízení se zahajuje nejen na návrh,⁷⁷⁷ ale i bez něj.⁷⁷⁸ Návrh smí podat kterýkoli procesně způsobilý subjekt.⁷⁷⁹ Zvláštní úprava musí přiznat právo podat návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům také člověku, který jí byl zbaven⁷⁸⁰ nebo mu ji omezili. Tato osoba totiž jinak zcela postrádá procesní způsobilost.⁷⁸¹

Osoba, o jejíž způsobilost k právním úkonům se jedná,⁷⁸² se může nechat hájit zástupcem. Nevybere-li si ho, soud jí ustanoví procesního opatrovníka.⁷⁸³ Duševní stav vyšetřovaného zkoumá zpravidla jen jeden znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie,⁷⁸⁴ kterého soud musí v každém případě vyslechnout.⁷⁸⁵

Soud by neměl o vyšetřovaném rozhodovat, aniž ho vyslechne a poskytne mu možnost vyjádřit se.⁷⁸⁶ Pokud o to vyšetřovaný požádá, musí jej soudce vyslechnout.⁷⁸⁷ Nelze-li výslech provést nebo pokud by mohl způsobit vyšetřovanému zdravotní újmu, soud od něj může ustoupit.⁷⁸⁸ Stejně tak nemusí nechat doručit rozsudek vyšetřovanému, pokud ten není schopen jeho význam pochopit.⁷⁸⁹

⁷⁷⁶ Ustanovení § 88 písm. d) ve spojení s § 85 odst. 1 *občanského soudního řádu*.

⁷⁷⁷ Srov. § 79 odst. 1 *občanského soudního řádu*.

⁷⁷⁸ Viz § 81 odst. 1 *občanského soudního řádu*.

⁷⁷⁹ Ustanovení § 20 odst. 1 *občanského soudního řádu*. Výslovné zmínky lze nalézt o státním orgánu, zdravotnickém zařízení (viz § 186 odst. 1 a 2 *občanského soudního řádu*), Policii ČR (plyne z usnesení III. ÚS 539/03) aj.

⁷⁸⁰ Srov. § 186 odst. 3 *občanského soudního řádu* a nález II. ÚS 2630/07.

⁷⁸¹ Viz § 20 odst. 1 *občanského soudního řádu* ve spojení s § 10 *občanského zákoníku* (1964).

⁷⁸² Ustanovení § 186 odst. 2 *občanského soudního řádu* pro ni zavádí legislativní zkratku vyšetřovaný.

⁷⁸³ Podrobněji § 187 odst. 1 *občanského soudního řádu*. Proti formálnímu opatrovníkovi z řad zaměstnanců soudu brojí mj. např. nález II. ÚS 303/05. Jiné výhrady uvádí *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 6.

⁷⁸⁴ *Problémy v činnosti soudních znalců v oboru zdravotnictví* (2009).

⁷⁸⁵ Viz § 187 odst. 3 *občanského soudního řádu*.

⁷⁸⁶ Srov. ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 89.

⁷⁸⁷ Ustanovení § 187 odst. 2 i. f. *občanského soudního řádu*.

⁷⁸⁸ Viz § 187 odst. 2 první věta *občanského soudního řádu*.

⁷⁸⁹ Ustanovení § 189 *občanského soudního řádu*, který představuje lex specialis ve vztahu k § 158 odst. 2-4 téhož zákona. Srov. nález II. ÚS 303/05.

Rozsudek o způsobilosti k právním úkonům má konstitutivní povahu.⁷⁹⁰ Jeho právní účinky nastávají až v okamžiku právní moci,⁷⁹¹ ex nunc, tedy nikoli zpětně.

Výrok pravomocného rozsudku o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům je závazný pro každého.⁷⁹²

Pravomocný rozsudek soud na návrh⁷⁹³ i bez něj s účinky ex tunc zruší, vyjde-li později najevo, že pro zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům vůbec nenastaly podmínky, jež občanský zákoník vyžaduje.⁷⁹⁴ Může jít o případ, kdy člověka zbavili způsobilosti k právním úkonům, ač byly splněny podmínky toliko pro její omezení. Na osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům se hledí, jako by její k tomuto opatření nedošlo.

Pokud se následně změní nebo zaniknou důvody, které dříve vedly ke zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům, soud tento stav změní, případně zruší.⁷⁹⁵ Tato rozhodnutí jsou účinná vždy ex nunc. V případě omezení způsobilosti k právním úkonům přichází v úvahu zejména zúžení anebo rozšíření jeho rozsahu. Rovněž tak si lze představit, že soud místo zbavení způsobilosti k právním úkonům rozhodne o omezení nebo naopak. Konečně je též možné, aby soud způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu dotčené osobě vrátil. Jestliže to učiní, nelze, aby člověk s vrácenou způsobilostí k právním úkonům dodatečně schválil dříve učiněný právní úkon.⁷⁹⁶ Není jiné cesty, než jej vykonat znovu.⁷⁹⁷

Všechny právní úkony, které provedla osoba, jež právě k nim postrádá způsobilost, jsou de lege lata bez výjimky absolutně neplatné.⁷⁹⁸ Tento přístup sice všechny zúčastněné chrání, není však ani trochu praktický.

⁷⁹⁰ Srov. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 1070.

⁷⁹¹ Viz § 159 *občanského soudního řádu*.

⁷⁹² Srov. § 159a odst. 3 *občanského soudního řádu*.

⁷⁹³ V tomto případě nejde o cestu mimořádných opravných prostředků.

⁷⁹⁴ Paragraf 190 *občanského soudního řádu* ve spojení s § 10 odst. 1 a 2 *občanského zákoníku (1964)*.

⁷⁹⁵ Ustanovení § 10 odst. 3 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 90. De lege ferenda viz § 62 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 55.

⁷⁹⁶ Tedy provést tzv. konvalidaci. De lege ferenda s ní však počítá § 66 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

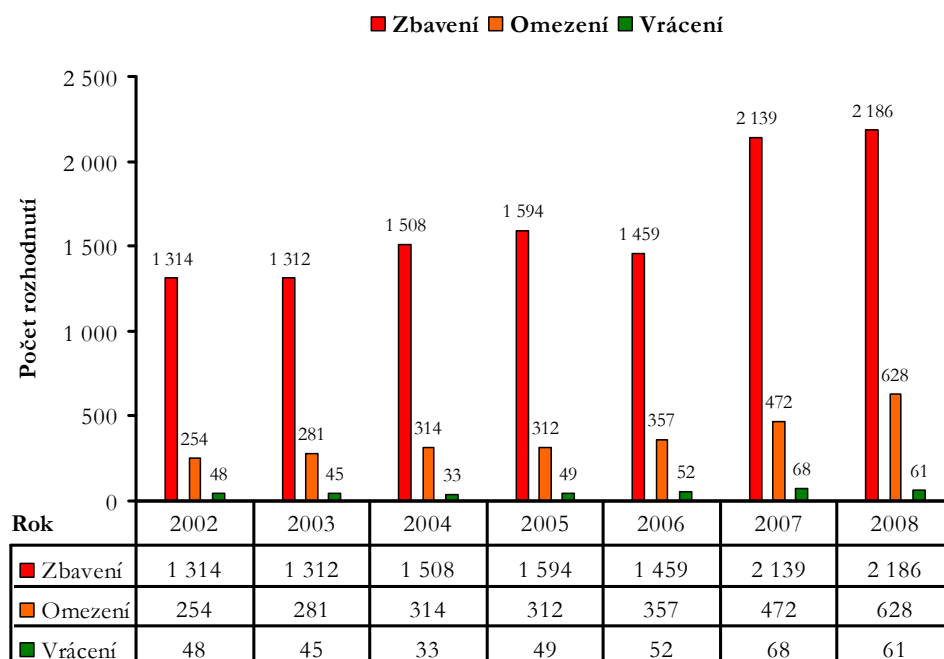
⁷⁹⁷ ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 91.

⁷⁹⁸ Podle § 38 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

Účelnější je umožnit lidem s omezenou svéprávností právně jednat v méně závažných situacích běžného života,⁷⁹⁹ je-li to v jejich prospěch,⁸⁰⁰ nebo s předchozím či dodatečným přivolením⁸⁰¹ svého zákonného zástupce, případně podpůrce.

Po velmi dlouhou dobu kupodivu nebyly vůbec dostupné jakékoli statistické údaje o občanech České republiky zbavených způsobilosti k právním úkonům nebo v ní omezených.⁸⁰² Nyní však již tyto přehledy existují.⁸⁰³

Obrázek 13. Počet rozhodnutí týkajících se způsobilosti k právním úkonům

⁷⁹⁹ Ustanovení § 65 návrhu nového občanského zákoníku (2008).

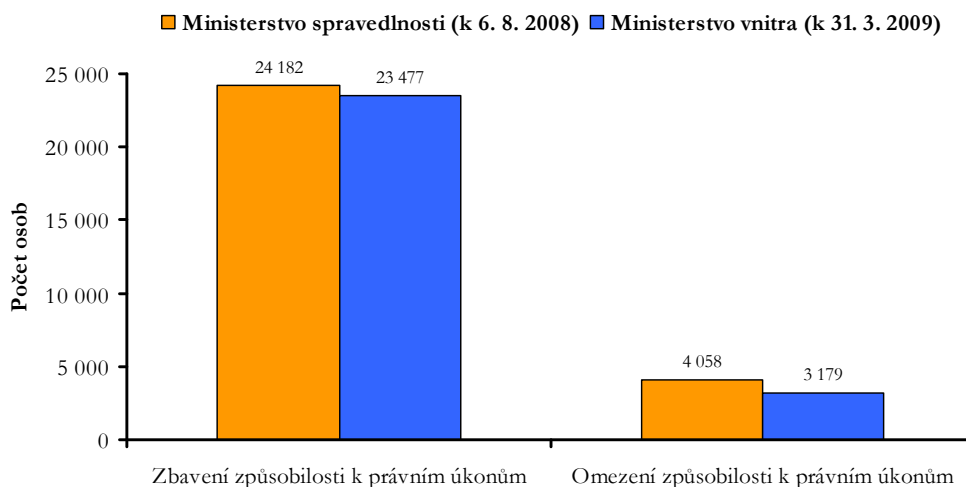
⁸⁰⁰ Srov. § 66 odst. 1 první věta návrhu nového občanského zákoníku (2008).

⁸⁰¹ Viz § 66 odst. 2 návrhu nového občanského zákoníku (2008). Kulhající právní úkon, latinsky *negotium claudicans*, se dodatečným přivolením, ratihabací zákonného zástupce zhojí. Srov. § 14 i. f. středního občanského zákoníku (1950), důvodovou zprávu, tisk č. 509 (Národní shromáždění RČS, 1948-1954), § 865 obecného občanského zákoníku (1811), § 4 řádu o zbavení svéprávnosti; ŠPAČEK, V. (1953), str. 97.

⁸⁰² Viz k tomu např. *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2005* (2005), str. 48, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 17.

⁸⁰³ Na mou žádost podle zákona o svobodném přístupu k informacím mi různá data poskytla ministerstva spravedlnosti a vnitra. Další údaje jsem obdržel z Mental Disability Advocacy Center a Ligy lidských práv. Na statistiky se odvolávají i různé texty, např. *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 19 a *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2008* (2008), str. 66.

Obrázek 14. Počet osob bez úplné způsobilosti k právním úkonům

Není pochyb o tom, že soudy instituty zbavení i omezení způsobilosti k právním úkonům v současné době využívají až příliš často.⁸⁰⁴ Představují totiž jednoduché řešení. Ve svých důsledcích však vedou k podstatnému omezení lidských a občanských práv.⁸⁰⁵

Pokud jde o zásahy do způsobilosti k právním úkonům, počet zbavení kupodivu zhruba šestinásobně převyšuje omezení. Ze systematického výkladu by se snad i mohlo zdát, že občanský zákoník dává přednost zbavení způsobilosti před pouhým omezením.⁸⁰⁶ Je však třeba brát v potaz, že zbavení způsobilosti k právním úkonům je závažnějším zásahem do práv dotyčného člověka než její omezení.

Ztráta způsobilosti k právním úkonům má tradičně dva hlavní důvody. Na jedné straně stojí ochrana člověka, který není dostatečně vyspělý co do vůle a rozumu.⁸⁰⁷ Jiný smysl se spatřuje v ochraně třetích osob, které vstupují do soukromoprávních jednání s člověkem, který nemá úplnou způsobilost k právním úkonům.

⁸⁰⁴ Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2008 (2008), str. 66.

⁸⁰⁵ Srov. k tomu též čl. 4 odst. 4 *Listiny základních práv a svobod*. Dále viz nálezy IV. ÚS 412/04, I. ÚS 173/06, II. ÚS 2630/07, III. ÚS 747/2000; *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 33.

⁸⁰⁶ *Občanský zákoník (1964)* zbavení (§ 10 odst. 1) upravuje dříve než omezení způsobilosti k právním úkonům (§ 10 odst. 2). Srov. jinou systematiku § 39-66 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁸⁰⁷ Viz § 21 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 66. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 3 odst. 2 písm. c) *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*; ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 89, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007), str. 10.

Institut zbavení způsobilosti k právním úkonům je však možné zneužít v neprospěch dotčené osoby a k její šikaně. Někteří soudci totalitního státu dokonce zbavovali způsobilosti k právním úkonům odpůrce režimu.⁸⁰⁸

Návrh nového občanského zákoníku přináší dalekosáhlé změny a opouští pojetí současného práva.⁸⁰⁹ Se zbavením svéprávnosti už nepočítá.⁸¹⁰ Zasahuje totiž do základních práv a svobod v takové míře, která odporuje principu proporcionality.⁸¹¹ V naprosté většině případů je člověk schopen vykonávat alespoň některé právní úkony.⁸¹² Omezení svéprávnosti sice přetrvává, dozná však výrazných změn ve prospěch dotčených osob.⁸¹³ Před omezením svéprávnosti dává přednost jiným, méně závažným podpůrným opatřením při nezpůsobilosti právně jednat. Patří sem předběžné prohlášení pro případ své budoucí nesvéprávnosti.⁸¹⁴ Nápomoc při rozhodování⁸¹⁵ neboli podpůrné rozhodování⁸¹⁶ tiše předpokládá, že s vhodnou pomocí a přispěním je osoba, která by jinak byla považována za nezpůsobilou k právnímu jednání, ve skutečnosti schopna činit osobní rozhodnutí.⁸¹⁷ Vše doplňuje ještě zastoupení členem domácnosti.⁸¹⁸

⁸⁰⁸ ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 91. Srov. též SMYČKOVÁ, L. (2009).

⁸⁰⁹ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 51, srov. k tomu *původní návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2007)*, str. 47.

⁸¹⁰ Srov. znění *původního návrhu nového občanského zákoníku (2008) a návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Na tiskové konferenci ministerstva spravedlnosti, která se konala 14. 1. 2009, autoři *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* mimo jiné oznámili, že na popud Mental Disability Advocacy Center ustoupili od koncepce celkového zbavení svéprávnosti. Viz *Nový občanský zákoník putuje do Vlády ČR (2009)*. Srov. k tomu i čl. 12 odst. 2 *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*.

⁸¹¹ K tomuto principu a jeho posuzování soudy srov. zejména nálezy IV. ÚS 412/04.

⁸¹² *Přípomínky s odůvodněním (2008)*, str. 2.

⁸¹³ Viz § 57-66 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 54-56, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR (2007)*, str. 11.

⁸¹⁴ Ustanovení § 39-46 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 51-52. Stejnou úpravu má obsahovat nový slovenský občanský zákoník. Viz *Legislativní záměr Občianskeho zákonníka (2009)*, str. 47.

⁸¹⁵ Paragrafy 47-50 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 52-53.

⁸¹⁶ *Anglicky supported decision-making*. Srov. *Opatrovnictví a lidská práva v ČR (2007)*, str. 6, 11.

⁸¹⁷ *Opatrovnictví a lidská práva v ČR (2007)*, str. 75.

⁸¹⁸ Srov. § 51-56 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 53.

Na řízení o způsobilosti k právním úkonům navazuje řízení opatrovnické.⁸¹⁹

S nezpůsobilostí k právním úkonům nelze ztotožňovat pouhé omezení výkonu práv. Jako příklad lze uvést zejména omezení práva nakládat s předmětem vlastnického práva⁸²⁰ v rámci exekučního nebo insolvenčního řízení. Výkon oprávnění sice náleží jiným subjektům, avšak osoby, jejichž majetku se toto opatření týká, neztrácejí způsobilost k právním úkonům.⁸²¹

Člověk také může jednat, přestože jej trvalá nebo i jen přechodná duševní porucha, kterou trpí, činí k příslušnému právnímu úkonu neschopným. Potom je takové právní jednání absolutně bez dalšího neplatné.⁸²² Nejde tu však o formální omezení nebo dokonce zbavení způsobilosti k právním úkonům, jedná se o pouhou nezpůsobilost ke konkrétnímu právnímu jednání, tedy ad hoc, a to kvůli nedostatku volní nebo rozumové schopnosti u jednajícího.⁸²³ Dotčenou osobu předtím samozřejmě soud nezbavil způsobilosti k právním úkonům, ani jí tuto způsobilost zrovna ve věci neplatného právního úkonu neomezil. Ve sporu o neplatnost právního jednání je nutno dokázat, že dotyčný člověk právní úkon provedl ve stavu duševní poruchy,⁸²⁴ a neměl tedy dostatečné volní nebo rozumové schopnosti.⁸²⁵ Tato neplatnost konkrétního právního jednání však nemusí neodvratně vést až ke ztrátě nebo omezení způsobilosti k právním úkonům.⁸²⁶

⁸¹⁹ Srov. procesní § 192 a 193 *občanského soudního řádu* ve spojení s hmotněprávními § 26-30 *občanského zákoníku* (1964). Dále viz WINTEROVÁ, A., aj. (2008), str. 426, *Opatrovnictví a lidská práva v ČR* (2007); nález IV. ÚS 412/04 a usnesení II. ÚS 995/07. K této problematice srov. též § 417-445 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008), § 269, 270, 273, § 280-284 *obecného zákoníku občanského* (1811), § 3 a 4 *řádu o zbavení svéprávnosti*, § 61 odst. 1 *středního občanského zákoníku* (1950). Viz též ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 1075-1081.

⁸²⁰ Paragraf 123 i. f. *občanského zákoníku* (1964).

⁸²¹ ŠPAČEK, V. (1953), str. 98-99, TILSCH, E. (1925), str. 114-115.

⁸²² Viz § 38 odst. 2 *občanského zákoníku* (1964) a *důvodová zpráva* (1964) k němu, *tisk č. 156* (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964), § 511 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku* (2008).

⁸²³ Zákoníky hovoří jednak o osobě *neschopné* (nikoli *nezpůsobilé*) k právnímu úkonu, jednak o *schopnosti* (nikoli *způsobilosti*) právně jednat. Na druhou stranu jsou obě pravidla do kodexů systematicky zařazena spolu s právní úpravou důsledků nezpůsobilosti právně jednat, již je rovněž neplatnost.

⁸²⁴ ŠPAČEK, V. (1953), str. 97.

⁸²⁵ Srov. usnesení I. ÚS 682/2000, ZUKLÍNOVÁ, M. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 253, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 1070 a PAVLOVSKÝ, P., aj. (2004), str. 18 a 22.

⁸²⁶ Přechodná duševní porucha postačí toliko k neplatnosti právního jednání, nikoli však k zásahu do způsobilosti k právním úkonům či svéprávnosti.

4.3 DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST

Způsobilost lidí nést právní důsledky z protiprávního činu a jejich způsobilost k právnímu jednání na jedné straně částečně čerpají z jistých podobných východišek, na straně druhé však stojí přeci jen na jiném právním základu. Avšak zejména s ohledem na přehlednost a uspořádanost právní úpravy se objevují snahy o jejich větší propojení, možná až sjednocení.⁸²⁷

Stejně jako způsobilost k právním úkonům také způsobilost nést odpovědnost za své vlastní protiprávní jednání ovlivňují shodné objektivní a subjektivní podmínky v podobě věku a duševního zdraví. Tyto okolnosti se během lidského života mění a s ohledem na to se pak proměňuje i deliktní způsobilost určitého člověka. Podobně jako způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu i obecná deliktní odpovědnost vzniká dosažením zletilosti.⁸²⁸ Zaniká dočasně či trvale v důsledku krátkodobé nebo trvalé duševní poruchy a jednou provždy smrtí.

Do způsobilosti k právnímu jednání lze zasáhnout, jen když duševní porucha není jen přechodná.⁸²⁹ U deliktní způsobilosti zákonodárce duševní poruchu co do své délky a intenzity takto nevymezil, a proto postačí třeba i jen přechodná.⁸³⁰

Občanské zákoníky deliktní způsobilost upravují v rámci odpovědnosti za škodu způsobenou těmi, kdož nejsou s to posoudit následky svého jednání anebo je ovládnout. Jejich obecné části tuto úpravu zpravidla neobsahují.⁸³¹

Do způsobilosti k úkonům, případně způsobilosti k činům, jakožto způsobilosti svým vlastním chováním vyvolat právní následky se zahrnuje jak způsobilost k právním úkonům, tak způsobilost k protiprávním úkonům.⁸³²

⁸²⁷ HURDÍK, J. (2004), str. 97, 112, VYHNÁNEK, L. (1999), str. 157.

⁸²⁸ Srov. § 8 odst. 2 a § 8 odst. 1, § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

⁸²⁹ Viz § 10 odst. 1 a 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 59 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁸³⁰ Srov. § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 2735 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁸³¹ Viz § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 2735 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 1306 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1140. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 347 *středního občanského zákoníku (1950)*. Srov. též GERLOCH, A. (2000), str. 76-77, *Právní praxe (1996)*, str. 347, b. 22 a KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 8, 9, 90, 92.

⁸³² Blíže viz např. *Právní praxe (1996)*, str. 260 a 347, ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 21, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 10. Naopak kriticky se k této koncepci staví třeba ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 99, ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 82, ŠVESTKA, J. (1966), str. 60.

Dříve se pod výrazem svéprávnost chápala výhradně jen způsobilost k právním úkonům, nikoli tedy již způsobilost deliktní.⁸³³ De lege ferenda se naopak přímo do rámce svéprávnosti vedle způsobilosti právně jednat zahrnuje právě i způsobilost nést právní následky svého zaviněného protiprávního jednání.⁸³⁴

K určité nepřehlednosti přispívá i do jisté míry podobná úprava právní odpovědnosti⁸³⁵ či deliktní způsobilosti v některých jiných právních odvětvích, zejména pak v právu trestním⁸³⁶ a správním.⁸³⁷

Občanskoprávní deliktní způsobilost se týká toliko mimozávazkového porušení objektivního práva. Soukromoprávní odpovědnost za nesplnění nebo jiné porušení smluvně, případně jinak převzatých závazků existuje ve stejném rozsahu jako způsobilost vlastním jednáním se zavazovat.⁸³⁸

Deliktní způsobilost se mnohdy označuje rovněž jako způsobilost k zavinění. Pod pojmem zavinění neboli vina se rozumí vnitřní psychický vztah člověka jednak k samotnému protiprávnímu jednání, jednak ke škodě jako protiprávnímu následku tohoto jednání. K zavinění jsou vždy nutné dostatečné rozumové a volní schopnosti toho kterého člověka; jinak nevznikne.

Rozumová⁸³⁹ složka umožňuje dotyčnému rozpoznat protiprávnost svého jednání a posoudit jeho následky.⁸⁴⁰ Přičítat vinu lze jen člověku, který má dostatečně vyspělý rozum a myšlení; je totiž v uspokojivé míře rozvážný a soudný.⁸⁴¹

Prvek volní⁸⁴² pomáhá člověku ovládnout své jednání, tedy rozhodnout se pro ně anebo naopak od něj upustit.

⁸³³ Srov. KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 8.

⁸³⁴ Srov. § 15 odst. 2 i. f. *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *Právní praxe (1996)*, str. 260-261.

⁸³⁵ KNAPP, V. (1995), str. 200-202.

⁸³⁶ Viz trestní odpovědnost a věk podle § 11 *trestního zákona*, § 25 *nového trestního zákoníku* a nepřičetnost upravená § 12 *trestního zákona* a § 26, 27 *nového trestního zákoníku*. Srov. k tomu též HURDÍK, J. (1995), str. 30, VYHNÁNEK, L. (1999), str. 157.

⁸³⁷ Věk a nepřičetnost vymezené v § 5 *zákonu o přestupcích*.

⁸³⁸ *Právní praxe (1996)*, str. 261, b. 23. Srov. též usnesení II. ÚS 1018/08 a III. ÚS 1019/08.

⁸³⁹ Jinak též intelektuální, rozpoznávací, rozeznávací, úsudková či mentální schopnost.

⁸⁴⁰ Někdy se doporučuje hovořit o chování. Viz KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 93.

⁸⁴¹ Srov. ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, V), str. 688-689.

⁸⁴² Neboli ovládací, určovací či determinační. Srov. též KRČMÁŘ, J. (1936, III), str. 345.

Deliktně způsobilá osoba musí mít v době způsobení škody obě zmíněné psychické schopnosti zároveň.⁸⁴³ Chybí-li i jen jedna z nich, dotyčný není za způsobenou škodu odpovědný, nelze mu totiž přičíst zavinění. K oběma složkám se vyjadřuje psychiatr ve svém znaleckém posudku. Posuzují se zejména podle povahy a okolností konkrétního případu, osoby škůdce a jeho jednání.⁸⁴⁴

Způsobilost k zavinění se z povahy věci samé týká toliko odpovědnosti za zavinění. K odpovědnosti bez ohledu na zavinění delikttní způsobilost není nutná.⁸⁴⁵

V římském právu za delikty osob cizího práva odpovídal otec rodiny; právě on musel nahradit způsobenou škodu.⁸⁴⁶ Mohl ovšem tohoto člověka vydat poškozenému, aby škůdce způsobenou újmu odpracoval.⁸⁴⁷ Děti do sedmi let byly absolutně nezpůsobilé konat s právními důsledky, tudíž nemohly jednat ani protiprávně.⁸⁴⁸ Nedospělí od sedmi do dvanácti, případně čtrnácti let⁸⁴⁹ odpovídali za vážnější delikty. Protiprávní jednání nedospělých, kteří se svým věkem blížili hranici dospělosti,⁸⁵⁰ se už tehdy posuzovala individuálně a přitom se zkoumala duševní vyspělost dotyčného.⁸⁵¹ Později bylo možné žalovat otroka, pokud jej po spáchání deliktu jeho pán propustil na svobodu.⁸⁵²

Obecný zákoník občanský v původním znění přiznával delikttní způsobilost nedospělým již od sedmi let věku. Ti sami odpovídali za škodu, kterou zavinili. Třetí dílčí novela provedla změnu a delikttně způsobilými prohlásila až nezletilé starší čtrnácti let.⁸⁵³ Stejně tuto problematiku upravovala i osnova československého občanského zákoníku z roku 1937.⁸⁵⁴

⁸⁴³ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 56-57, ŠVESTKA, J. (1966), str. 56.

⁸⁴⁴ Podrobněji ŠVESTKA, J. (1966), str. 246-248. Srov. HOLUB, M., aj. (2003), str. 47.

⁸⁴⁵ Blíže k tomu viz KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 82, KNAPP, V. (1995), str. 202, ŠVESTKA, J. (1966), str. 59.

⁸⁴⁶ KINCL, J., aj. (1995), str. 59.

⁸⁴⁷ Tamtéž, str. 62 a 67.

⁸⁴⁸ Tamtéž, str. 76.

⁸⁴⁹ Hranice 12 let se vztahovala na děvčata, 14 let na hochy.

⁸⁵⁰ Ta byla stanovena na 25 let.

⁸⁵¹ KINCL, J., aj. (1995), str. 77.

⁸⁵² Tamtéž, str. 64.

⁸⁵³ Paragraf 1308 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁸⁵⁴ Viz § 1139. a 1140. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

Střední občanský zákoník stanovil věkovou hranici pro deliktní způsobilost na patnáct let. Zároveň však poskytoval poškozenému možnost domáhat se náhrady škody přímo na škůdcích, pokud mohli předvídat následky svého jednání. Dále bylo možné žádat náhradu škody, jestliže to bylo se zřetelem k sociálním poměrům škůdce a poškozeného spravedlivé.⁸⁵⁵

Obecná deliktní způsobilost, stejně jako způsobilost k právním jednáním v plném rozsahu, spočívá na dvou totožných předpokladech. Jednak na věku, tedy dosažení zletilosti coby objektivní a pozitivní podmínce, jednak na duševním zdraví, respektive neexistenci dlouhodobé nebo přechodné duševní poruchy jako subjektivní a negativní okolnosti.⁸⁵⁶ Obecnou deliktní způsobilost má každý, kdo nabude zletilosti, pokud netrpí duševní poruchou, která by ho zbavovala rozumové nebo volní schopnosti.⁸⁵⁷ Způsobilost k zavinění se u zletilých osob předpokládá.⁸⁵⁸ Svou případnou duševní poruchu musí znaleckým posudkem prokázat škůdce.

V současnosti každý odpovídá za škodu, kterou způsobil, pokud je schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Při splnění těchto dvou předpokladů jsou deliktně způsobilí dokonce i nezletilci a osoby stížené duševní poruchou.⁸⁵⁹ Tito lidé proto mají zvláštní,⁸⁶⁰ speciální, konkrétní, omezenou nebo částečnou způsobilost k zavinění.⁸⁶¹ Postrádají obecnou deliktní způsobilost. Oba rozhodující psychické prvky se však neliší od zletilých, kteří v době spáchání civilního deliktu netrpěli duševní poruchou. Zvláštní deliktní způsobilost se vždy posuzuje podle povahy a okolností daného případu. Poškozený musí dokázat, že nezletilec či osoba stížená duševní poruchou byli v době konkrétního protiprávního úkonu schopni rozumově posoudit následky svého jednání a ovládnout je.⁸⁶²

⁸⁵⁵ Viz § 347 *středního občanského zákoníku (1950)*, *důvodová zpráva ke střednímu občanskému zákoníku (1950)*, tisk č. 509 (Národní shromáždění RČS, 1948-1954) a KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 9 a 92.

⁸⁵⁶ Srov. ŠVESTKA, J. (1966), str. 56.

⁸⁵⁷ Ustanovení § 420 odst. 1, § 422 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 1294, 1296, 1306 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1121., 1123., 1126. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 337 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁸⁵⁸ Srov. k tomu § 420 odst. 3 *občanského zákoníku (1964)*.

⁸⁵⁹ Srov. též *Právní praxe (1996)*, str. 260, b. 21, str. 347, b. 23 a ŠVESTKA, J. (1966), str. 234.

⁸⁶⁰ V *občanském zákoníku (1964)*, jeho části šesté, hlavě druhé název prvního oddílu zní *Obecná odpovědnost*, zatímco druhý oddíl je pojmenovaný *Případy zvláštní odpovědnosti*.

⁸⁶¹ ŠVESTKA, J. (1966), str. 56, 233, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 94.

⁸⁶² ŠVESTKA, J. (1966), str. 234-235.

Na rozdíl od neúplné způsobilosti k právním úkonům⁸⁶³ soukromé právo nezná neúplnou deliktní nezpůsobilost.⁸⁶⁴ Obecná či zvláštní deliktní způsobilost tu v konkrétním případě buď je v plném rozsahu anebo vůbec není. Stupňovat způsobilost k zavinění podle věku nebo na základě intenzity duševní poruchy nelze.⁸⁶⁵

Ze současného civilního kodexu pro obecnou způsobilost k zavinění vyplývá jeden zřetelný životní předěl. Nachází se ve vyšším věku než byla obdobná hranice ve starším občanském právu. Je to stejný mezník jako v případě úplné způsobilosti k právním jednáním. Za onen přelom se považuje opět zletilost.⁸⁶⁶ Zákonodárce tak sjednotil věkovou hranici rozhodnou pro obecnou deliktní způsobilost a způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

U zvláštní způsobilosti nezletilých k zavinění právní předpisy žádné konkrétní věkové rozhraní, od kdy by nezletilec byl odpovědný za způsobenou škodu, neexistuje. Tento přístup má bránit mechanickému rozhodování soudů, které by nepostihovalo individuální zvláštnosti jednotlivých případů. Soudce musí uvážit, zda konkrétní nezletilý byl schopen své jednání ovládnout a posoudit jeho následky.⁸⁶⁷

Nezletilý starší patnácti let je již trestně odpovědný.⁸⁶⁸ Pachatel trestného činu nadto musí být příčetný.⁸⁶⁹ Mohl své jednání, které naplnilo skutkovou podstatu trestného činu, rozumově posoudit a ovládnout. Měl by tedy být deliktně způsobilý i podle norem občanského práva.⁸⁷⁰ Nesoulad mezi věkovými hranicemi v obou zmíněných právních odvětvích je však zřejmý. Nezletilý starší patnácti let by tak mohl čelit jen vůči němu přísnější trestněprávní odpovědnosti, zatímco mírnější civilní odpovědnosti by unikl. Hranice občanskoprávní deliktní způsobilosti však není pevně daná, a proto se takový výsledek nezdá být příliš pravděpodobný.⁸⁷¹

⁸⁶³ Srov. § 9 *občanského zákoníku (1964)* a § 31 *návrhu občanského zákoníku (2008)*.

⁸⁶⁴ ŠVESTKA, J. (1966), str. 56, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 18.

⁸⁶⁵ ŠVESTKA, J. (1966), str. 56. Srov. HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 56.

⁸⁶⁶ Ustanovení § 422 odst. 1 ve spojení s § 8 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)* a § 2735 ve spojení s § 29 *návrhu občanského zákoníku (2008)*.

⁸⁶⁷ *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964), tisk č. 156* (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964). Viz též ŠVESTKA, J. (1966), str. 59.

⁸⁶⁸ Paragraf 11 *trestního zákona* a § 25 *nového trestního zákoníku*.

⁸⁶⁹ Ustanovení § 12 *trestního zákona* a § 26, 27 *nového trestního zákoníku*.

⁸⁷⁰ ŠVESTKA, J. (1966), str. 247.

⁸⁷¹ Tamtéž, str. 57-58.

Je-li nezletilý stížen duševní poruchou, kvůli níž není schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, je podstatná právě tato duševní porucha.⁸⁷²

Na deliktní nezpůsobilost osob duševně chorých nelze rovnou bez dalšího usuzovat jen na základě rozsudku o zbavení či omezení jejich způsobilosti k právním úkonům. Rozhodnutí se týká jen této způsobilosti, nikoli způsobilosti k zavinění.⁸⁷³ Pokud však již soud zasáhl do škudcovy způsobilosti k právnímu jednání, není třeba duševní poruchu, jež musela mít trvalý ráz, prokazovat.⁸⁷⁴ Poškozený ale může doložit, že se v době způsobení škody škudce nacházel ve světlém okamžiku, a jeho rozumové a volní schopnosti tak byly dostatečné.⁸⁷⁵ Člověk bez úplné způsobilosti k právním úkonům může být schopen některé své jednání ovládnout a jeho následky posoudit. Tehdy by samozřejmě byl deliktně způsobilý.

Schopnosti těch, kdož nemohou ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, je možné hodnotit buď objektivně nebo subjektivně. Přistupuje-li k nim soud objektivně, zkoumá je u všech podobných osob⁸⁷⁶ stejně, bez ohledu na jakékoli jejich osobní poměry. Subjektivní hledisko klade důraz na situaci konkrétního člověka.⁸⁷⁷ V obou případech se přihlíží k povaze a okolnostem konkrétního případu. Nakonec převážil názor, že odpovědnost osob se zvláštní způsobilosti k zavinění, je třeba posuzovat ze subjektivního hlediska, neboť právě to přesně odpovídá znění občanského zákoníku.⁸⁷⁸ Naopak způsobilost nezletilých k právním úkonům se hodnotí objektivně. Tento postoj je ostatně nezbytný i v zájmu právní jistoty třetích osob, které se dostávají do právního styku s nezletilými.

⁸⁷² HOLUB, M., aj. (2003), str. 47.

⁸⁷³ De lege ferenda však za pozornost stojí, že v souladu s § 15 odst. 2 *návrhu občanského zákoníku (2008)* se pod svéprávností rozumí i způsobilost nést právní důsledky z protiprávního činu. Bude-li určitá osoba ve své svéprávnosti omezena (§ 57-66 téhož návrhu), je otázka, jaký vliv to může mít na posuzování deliktní způsobilosti takového člověka podle § 2735.

⁸⁷⁴ Srov. KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 97.

⁸⁷⁵ ŠVESTKA, J. (1966), str. 248-249, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 93.

⁸⁷⁶ Tedy se zřetelem k obyčejným nezletilým téhož věku nebo s ohledem na průměrné osoby stížené toutéž duševní poruchou.

⁸⁷⁷ Např. na jeho rozumovou vyspělost, vliv prostředí apod. Viz ČERNÝ, M. (1972), str. 296.

⁸⁷⁸ Srov. k tomu použití množného čísla „nezletilí“ i „jejich věku“ v § 9 a naopak čísla jednotného „nezletilý“ v § 422 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*. Viz též § 31 (znovu „nezletilých“) a § 2735 (opět „nezletilý“) *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 84, HOLUB, M., aj. (2003), str. 47, HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 50 a 57; ČERNÝ, M. (1972), str. 297; usnesení III. ÚS 1019/08.

Z praktického hlediska je vhodné připomenout, že nezletilci a osoby duševně choré jako škůdci zpravidla nebudou sami odpovídat za způsobenou škodu. Jejich výlučná odpovědnost přichází v úvahu jen tehdy, budou-li deliktně způsobilí a osoba, která byla povinna vykonávat nad nimi dohled, prokázala, že jej nezanedbala, a své odpovědnosti se tedy zprostila.⁸⁷⁹

Obrázek 15. Kdo odpovídá za škodu u zvláštní deliktní způsobilosti

		Škůdce		Dohled	
		způsobilý	nezpůsobilý	zanedbal	nezanedbal
Škůdce	způsobilý	—	—	oba	škůdce
	nezpůsobilý	—	—	dohled	nikdo
Dohled	zanedbal	oba	dohled	—	—
	nezanedbal	škůdce	nikdo	—	—

Občanské právo pamatuje i na případy, kdy se člověk sám svou vinou⁸⁸⁰ uvede do stavu, ve kterém není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky.⁸⁸¹ Jinak ovšem má obecnou deliktní způsobilost.⁸⁸² Tento škůdce si tedy vlastním zaviněním přivodil dočasnou duševní poruchu. Postrádá proto své jinak obvyklé rozumové a volní schopnosti; buď je zcela ztratil nebo jsou výrazně oslabeny. Obě zmíněné složky samozřejmě představují nezbytné předpoklady pro zavinění. Důvodem pro jeho zvláštní deliktní způsobilost⁸⁸³ je tudíž skutečnost, že se do stavu vylučujícího zavinění a tedy do obecné deliktní nezpůsobilosti přivedl vlastní vinou. Poškozený bude muset prokázat, že se škůdce do stavu duševní poruchy dostal zaviněně.⁸⁸⁴

⁸⁷⁹ Zavinění dozorující osoby zákon předpokládá. Viz § 422 *občanského zákoníku (1964)*, § 2736 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*; § 347 *středního občanského zákoníku (1950)*; *Právní praxe (1996)*, str. 347, b. 22 a 23. Viz též HRUŠÁKOVÁ, M. (1993), str. 57-58.

⁸⁸⁰ Není přítom rozhodné, zdali to bylo úmyslně (tzv. *actio libera in causa*) či z nedbalosti.

⁸⁸¹ Nejčastěji půjde o jednání v opilosti nebo pod vlivem drog.

⁸⁸² Tato zvláštní odpovědnost se neuplatní u nezletilých nebo osob stížených duševní poruchou.

⁸⁸³ Paragraf 423 *občanského zákoníku (1964)*, *Občanský zákoník, důvodová zpráva (1964)*, tisk č. 156 (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964). Srov. § 2737 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*; § 1307 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 1141. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 339 *středního občanského zákoníku (1950)*. Viz též *Právní praxe (1996)*, str. 261, b. 22 a str. 347, b. 24, ŠVESTKA, J. (1966), str. 250, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 94, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, V), str. 825.

⁸⁸⁴ Jde o princip prokazované viny. Viz ŠVESTKA, J. (1966), str. 252.

ČTVRTÁ ČÁST.

PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST

PRÁVNICKÝCH OSOB

5 PRÁVNICKÁ NEBOLI MORÁLNÍ OSOBA

Slovní spojení právnická osoba,⁸⁸⁵ případně též osoba morální,⁸⁸⁶ označují umělé organizační útvary, které jako druhou skupinu osob v právním smyslu vedle výchozích fyzických osob z praktických důvodů stvořilo soukromé právo.⁸⁸⁷

Lidé se považují za osoby přirozené, svou biosociální a hmotnou podstatu mají nezávisle na právních normách. Právo jim jejich právní způsobilost pouze dodatečně přidalo coby nutnou vlastnost reálného subjektu. Naproti tomu právnické osoby vznikají uměle, biologický a fyzický podklad postrádají. Právo je současně spolu s jejich právní způsobilostí vytvořilo. Jako právní subjekt se právnické osoby od lidí s nimi spojených vždy odlišují, zároveň však jsou od nich určitým způsobem odvozeny. Právnická osoba je založena na organizovaném svazku lidí.⁸⁸⁸ Je však jen pouhým pomocným výtvořem, který umožňuje a usnadňuje naplňování cílů a záměrů jednotlivých lidí i jejich skupin.⁸⁸⁹ Za právnickými osobami v každém případě stojí člověk. Právnické osoby sice patří mezi adresáty právních norem, ty jsou však ve skutečnosti určeny výhradně lidem; jménem právnické osoby pokaždé jedná člověk a jeho chování se právnické osobě přičítá.

Základní právní úprava právnických osob, zejména pak jejich pasivní a aktivní status, se nachází v občanských zákonících.⁸⁹⁰

⁸⁸⁵ Sousední *právnická osoba* obsahují např. občanské zákoníky v České republice (jak současný, tak i připravovaný), Německu i Švýcarsku (*juristische Person*), Rusku (*юрдудуческое лицо*), Polsku (*osoba prawna*), Itálii (*persona giuridica*) a Nizozemsku (*rechtspersoon*). Používá je i literatura, např. KRČMÁŘ, J. (1936), str. 154. Z jazykového hlediska by lepší než *právnická osoba* (přídavné jméno právnický se odvozuje od podstatného jména právník, nikoli právo) bylo označení *právní osoba*. To by však splývalo se slovním spojením osoba v právním smyslu, již se rozumí právnické i fyzické osoby.

⁸⁸⁶ Pojem morální osoba (*moralische Person*) najdeme např. v § 26, 286, 529 *obecného zákoníku občanského (1811)*. Viz též CARBONNIER, J. (1994), str. 341 (*personne morale*), KNAPP, V. (1995a), str. 981 apod. V současném českém prostředí se považuje za zastaralý. Viz ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 160. Srov. též ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 251 a 261.

⁸⁸⁷ Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 88, GERLOCH, A. (2000), str. 109, HURDÍK, J. (1999), str. 123.

⁸⁸⁸ ŠPAČEK, V. (1953), str. 100.

⁸⁸⁹ HURDÍK, J. (2004), str. 18, 88.

⁸⁹⁰ Viz § 18-21 *občanského zákoníku (1964)*, § 17, 20, 21, 117-386 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*; § 26 *obecného zákoníku občanského (1811)*, § 77.-79. *osnovy občanského zákoníku (1937)*, § 18-21 *středního občanského zákoníku (1950)*. Obdobu čl. 5 *Listiny základních práv a svobod* právnické osoby nemají.

Právnícké osoby se předně rozlišují na soukromoprávní a na veřejnoprávní.⁸⁹¹ Právní subjektivitu, jakož i způsobilost k právním jednáním a deliktů způsobilost mají v soukromém právu všechny soukromoprávní i veřejnoprávní právnícké osoby bez rozdílu.⁸⁹² Konkrétní rozsah právní způsobilosti se samozřejmě různí, záleží na příslušných právních normách a v jejich mezích i na vnitřních předpisech samotných právníckých osob.

Právnícké osoby soukromého práva se tradičně člení na korporace a nadace.⁸⁹³ Kritériem tohoto třídění je základ, ze kterého vycházejí. V případě korporací je osobní, u nadací majetkový. Některé právnícké osoby spojují znaky obou druhů. Třetí druh právnícké osoby představují ústavy, v nichž se pojí věcný základ a osobní prvek.⁸⁹⁴

Jako korporace se tedy označují právnícké osoby, které jsou organizovaným sdružením lidí nebo jiných právníckých osob.⁸⁹⁵ Patří sem tradičně zejména spolky.⁸⁹⁶ Objektivní právo umožňuje, aby vznikly právnícké osoby, které mají i jen jednoho člena.⁸⁹⁷ V každém případě právní způsobilost všech korporací je zcela samostatná. Nutně se odlišuje od právní způsobilosti jejich člena nebo členů.⁸⁹⁸

Za nadace a fondy se považují právnícké osoby, jež jsou založeny na odděleném a účelově vázaném majetku.⁸⁹⁹ Právní způsobilost zde má vlastně určený majetek, který lidé spravují jen ke stanovenému účelu.⁹⁰⁰

⁸⁹¹ Viz např. HURDÍK, J. (2003), str. 42-45, HURDÍK, J. (2000), str. 125-128.

⁸⁹² Srov. § 21, § 18 odst. 2 písm. c) *občanského zákoníku (1964)*, příp. § 2 odst. 2 *zákona o obcích* či § 1 odst. 2 *zákona o krajích* nebo § 1 odst. 2 *zákona o hlavním městě Praze*, § 20 odst. 2, § 21 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*; STUNA, S., ŠVESTKA, J. (1999), str. 292, ŠPAČEK, V. (1953), str. 110.

⁸⁹³ KINCL, J., aj. (1995), str. 56, 79-82.

⁸⁹⁴ Ustanovení § 379-386 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 163, ŠVAMBERG, G., aj. (1946), str. 30-31.

⁸⁹⁵ Ustanovení § 18 odst. 2 písm. a) *občanského zákoníku (1964)*, § 2 odst. 3 první věta *zákona o sdružování občanů*, § 204-295 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁸⁹⁶ TELEČ, I. (1998), str. 34, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 253. Viz též § 2 odst. 1 *zákona o sdružování občanů*.

⁸⁹⁷ Viz § 105 odst. 2 a § 162 odst. 1 *obchodního zákoníku*.

⁸⁹⁸ KRČMÁŘ, J. (1936), str. 154-155.

⁸⁹⁹ Ustanovení § 18 odst. 2 písm. b) *občanského zákoníku (1964)*, § 1 odst. 2 *zákona o nadacích a nadačních fondech*, § 296-378 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁹⁰⁰ KRČMÁŘ, J. (1936), str. 156.

5.1 ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI

Všechny právnické osoby charakterizují určité typické rysy, které blíže vymezují jejich právní povahu a různé funkce ve společnosti.⁹⁰¹ Za nejdůležitější a prvotní se oprávněně považuje právní způsobilost, tedy právní subjektivita, způsobilost k právnímu jednání a deliktní způsobilost. Další znaky právnických osob z tohoto základního víceméně vycházejí.⁹⁰²

Do vzniku právnické osoby coby umělého právního útvaru podstatně zasahuje zákonodárce.⁹⁰³ Lidé mohou právnickou osobu založit vždy jen k nějakému zákonem dovolenému účelu.⁹⁰⁴ Daný subjekt za právnickou osobu označuje vždy zákon.⁹⁰⁵ To je běžný přístup. Soudy se však toto pravidlo v souladu s teorií podstatných náležitostí u některých státních orgánů před časem snažily překonat.⁹⁰⁶ Za právnické osoby je soudy uznávaly na základě pojmových znaků právnické osoby, mezi které patří především právní subjektivita a způsobilost k úkonům.⁹⁰⁷ Pokud tedy zákon stanovil způsobilost státních orgánů k právům a povinnostem a jestliže z něj bylo možné nepřímo dovodit i jejich způsobilost k právním úkonům, pak se považovaly za právnické osoby ve smyslu občanského zákoníku.⁹⁰⁸ Legislativní vývoj však tento přístup rázně odmítl.⁹⁰⁹

⁹⁰¹ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 178.

⁹⁰² K charakteristickým rysům právnických osob srov. HURDÍK, J. (1999), str. 119, 122.

⁹⁰³ HURDÍK, J. (1999), str. 123.

⁹⁰⁴ Srov. § 26 *obecného zákoníku občanského (1811)*; CIRÁK, J., aj. (2008), str. 243, HURDÍK, J. (1999), str. 123.

⁹⁰⁵ Srov. § 18 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 20 odst. 1 první věta *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *Právní praxe (1996)*, str. 261, b. 27; HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 175, GERLOCH, A. (2000), str. 77, BAUDYŠ, P. (1998a), str. 6.

⁹⁰⁶ Srov. též osobitý princip spontánnosti. Podrobněji viz HURDÍK, J. (1999), str. 133.

⁹⁰⁷ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 178.

⁹⁰⁸ K ministerstvu viz rozsudek Vrchního soudu v Praze 7 *Cmo 33/92 (R 52/1995)*, někdejšími okresními úřady rozsudek Nejvyššího soudu *Cpjn 68/97 (R 32/1998)*, Bezpečnostní informační službě rozsudek Nejvyššího soudu *Cpjn 27/98 (R 19/99)*. Naopak Policii ČR za právnickou osobou neuznali, v jejím případě měla právní způsobilost ČR. Viz k tomu rozsudek Nejvyššího soudu *Plsn 2/96 (R 11/97)*. Srov. též usnesení III. ÚS 254/99; ŠPAČEK, V. (1953), str. 111.

⁹⁰⁹ Viz § 3 odst. 2 a § 6 *zákona o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích*. Srov. k tomu HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 177, ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 167, BAUDYŠ, P. (1998b), str. 28.

Občas se za právnickou osobu nesprávně zaměňují její název, zejména pak firma⁹¹⁰ nebo podnik.⁹¹¹ Ty však nemohou mít právní způsobilost. Na tuto skutečnost reaguje i návrh nového občanského zákoníku.⁹¹²

Právnické osoby mají vždy vnitřní organizační strukturu, která zahrnuje zejména statutární orgán, zaměstnance nebo členy.⁹¹³ V rámci právnické osoby je totiž nutné dosáhnout jednoty vůle a cílů.⁹¹⁴ Jen tak může projevovat svou vůli vůči třetím osobám v rámci způsobilosti k právním úkonům.

Některé právnické osoby se mohou dále členit na organizační jednotky či složky. Ty však samy již nejsou právnickými osobami. Na stanovách občanského sdružení záleží, zda takové organizační jednotky mohou jednat vlastním jménem.⁹¹⁵ Pokud ano, nabývá práva a povinnosti jednotka. Podrobnosti by měly upravovat stanovy sdružení, jinak mohou v praxi panovat značné nejasnosti.⁹¹⁶ Podobně mohou organizační jednotky zřizovat i politické strany nebo hnutí.⁹¹⁷ Církevní komunity, řády a podobná společenství zřejmě nelze považovat za právnické osoby,⁹¹⁸ Statutární města a hlavní město Praha se člení na městské obvody nebo městské části; ty jsou organizační složkou, mají určitou právní způsobilost.⁹¹⁹

Právnické osoby drží své jmění oddělené od majetku jejich členů. Z toho plyne jak odlišná právní subjektivita právnické osoby, tak její samostatná majetková odpovědnost vůči ostatním, a tedy i její vlastní deliktní způsobilost.⁹²⁰

Právnické osoby se zakládají vždy kvůli nějakému účelu, mají předmět činnosti.

⁹¹⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze 7 A 155/94 (R 193/98).

⁹¹¹ PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 174, 227, HURDÍK, J. (1999), str. 137-138.

⁹¹² Viz § 17 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. též *důvodovou zprávu* k němu, str. 40.

⁹¹³ Srov. § 20 *občanského zákoníku (1964)*, § 146-155 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁹¹⁴ HURDÍK, J. (2000), str. 145-148, ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 49.

⁹¹⁵ Viz § 6 odst. 2 písm. e) *zákona o sdružování občanů*, § 221 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *důvodovou zprávu* k němu, str. 78-80.

⁹¹⁶ Rozsudek Vrchního soudu 7 Cmo 18/92 (Rc 15/95); BAUDYŠ, P. (1998a), str. 7, CHALUPA, L. (1998). Srov. úpravu týkající se organizační složky podniku v § 13 odst. 3 *obchodního zákoníku*.

⁹¹⁷ Ustanovení § 6 odst. 2 písm. b) b. 5 *zákona o politických stranách*.

⁹¹⁸ Viz § 4 odst. 3 a § 13 odst. 1 písm. g) *zákona o církvích*.

⁹¹⁹ Zejm. § 132, 133 *zákona o obcích*, § 89 odst. 2 *zákona o hlavním městě Praze*. Srov. též BAUDYŠ, P. (1998a), str. 10.

⁹²⁰ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 179, HURDÍK, J. (2000), str. 148.

5.2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Pojem právnická osoba se označuje za pojem poměrně nedávný,⁹²¹ přestože lze i v římském a středověkém právu najít jeho náznaky.⁹²²

Francouzský občanský zákoník⁹²³ uznával výlučně subjektivitu fyzických osob; neobsahoval žádné ustanovení, jež by se věnovalo právnickým osobám.⁹²⁴

Rakouský kodex obsahoval velmi kusou úpravu.⁹²⁵ Právnické osoby nezbuzovaly příliš velký teoretický zájem, za důležitější se pokládal rozbor práv a povinností těchto útvarů. Pohled na veřejnou obchodní společnost se výrazně lišil od dnešního.⁹²⁶ Právní postavení a samostatnost právnických osob nebyly jasné.⁹²⁷

Jen o něco málo podrobněji než obecný zákoník občanský se k právnickým osobám vyjadřovala osnova československého občanského zákoníku⁹²⁸ a střední kodex,⁹²⁹ který ještě hovořil o právnických osobách.⁹³⁰ Na každý právní útvar způsobilý mít určité právo se pohlíželo jako na právnickou osobu.⁹³¹

Hospodářský zákoník zavedl výlučně speciální právní subjektivitu.⁹³² Mezerovi-
tá ustanovení občanského zákoníku výrazně doplnila novela z roku 1991.⁹³³

⁹²¹ KNAPP, V. (1995a), str. 980.

⁹²² KINCL, J., aj. (1995), str. 56, 79-82.

⁹²³ Roz. *Code civil* z roku 1804.

⁹²⁴ CIRÁK, J., aj. (2008), str. 240-241, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1935, I), str. 250.

⁹²⁵ Ustanovení § 26 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁹²⁶ De lege lata se považuje za právnickou osob, tehdy nikoli. Měla však způsobilost k právům a povinnostem i procesní subjektivitu. Srov. MALOVSKÝ-WENIG, A. (1947), str. 182-184, BAUDYŠ, P. (1998b), str. 30.

⁹²⁷ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 175.

⁹²⁸ Viz § 77.-79. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁹²⁹ Srov. § 18-21 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁹³⁰ Až na konci 50. let se zaváděl pojem *socialistická organizace*, tradiční sousloví *právnická osoba* se začalo vracet na sklonku 80. let, nadobro pak v bodu 7 *novely z roku 1991*, která změnila názvosloví *občanského zákoníku (1964)*. Srov. k tomu též čl. I *důvodové zprávy ke novele z roku 1991, tisk č. 685* (Federální shromáždění ČSFR, 1990-1992). Viz též ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 11 a 66.

⁹³¹ Srov. dikci § 18 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*. Viz BAUDYŠ, P. (1998b), str. 31.

⁹³² Viz § 18 *hospodářského zákoníku*. PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 91. Srov. HURDÍK, J. (2003), str. 59.

⁹³³ Srov. *důvodovou zprávu ke novele z roku 1991, tisk č. 685* (Federální shromáždění ČSFR, 1990-1992).

5.3 STATUTÁRNÍ ORGÁN

Jelikož je právnická osoba způsobilá k právním úkonům, musí mít stejně jako člověk svou vlastní vůli,⁹³⁴ schopnost ji projevit a právně jednat. To vše pro ni zprostředkovává a zabezpečuje její statutární orgán,⁹³⁵ tedy lidé, kteří jsou jeho členy. Od nich pochází vůle právnické osoby.⁹³⁶ Jak se taková vůle v rámci rozhodování vytváří, stanoví vnitřní předpisy.⁹³⁷

Přičítat projev vůle člověka právnické osobě je možné dvojím způsobem. Současné právo stojí na fikci, že právnická osoba jedná sama, když svou vůli projeví člověk, který je jejím statutárním orgánem. Druhou možností je jednající osobu považovat výlučně za zástupce právnické osoby.

De lege lata právní úkony právnické osoby v celém rozsahu její vlastní způsobilosti k právním úkonům činí toliko statutární orgán.⁹³⁸ Není to zastoupení, nýbrž jednání přímo právnické osoby.

Za právnickou osobu mohou právně jednat i jiní její pracovníci nebo členové, pokud to stanoví vnitřní předpisy právnické osoby nebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé.⁹³⁹ Tady už jde o zastoupení. Rozsah možného jednání zmíněných osob je ve srovnání s úkony statutárního orgánu omezený.

Návrh nového občanského zákoníku od současné koncepce upouští. Podle něj jednání právnické osoby nebude již jednáním osobním, nýbrž se bude jednat vždy o zastoupení.⁹⁴⁰

Úkony státu jako subjektu občanskoprávních vztahů provádějí státní orgány či organizační složky státu, tedy k tomu povolání lidé, kteří tam pracují.⁹⁴¹

⁹³⁴ Srov. CIRÁK, J., aj. (2008), str. 246, ŠPAČEK, V. (1953), str. 99 a 109-110.

⁹³⁵ DOSTÁLOVÁ, J., aj. (1998), str. 550, TILSCH, E. (1925), str. 137.

⁹³⁶ HURDÍK, J. (2000a), str. 967, ŠPAČEK, V. (1953), str. 93, 109.

⁹³⁷ PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 303-313. Srov. též § 19 odst. 2 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁹³⁸ Ustanovení § 20 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 13 odst. 1 věta druhá *obchodního zákoníku*. Srov. též HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 191.

⁹³⁹ Viz § 20 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*.

⁹⁴⁰ Zejm. § 146 odst. 1, § 156, 157, § 159 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁹⁴¹ Srov. k tomu *zákon o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových a zákon o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích*.

5.4 ZALOŽENÍ A VZNIK

Právní osoba jako útvar ryze sociální reálně existuje již od chvíle, kdy mezi jejími členy vzniknou společensky významné vztahy. Z právního hlediska je však nutné přesně stanovit, v kterém okamžiku se objeví právní subjektivita, způsobilost k právním úkonům a deliktní způsobilost konkrétní právnické osoby.

Objektivní právo v případě ustavení právnické osoby soukromého práva rozlišuje dva odlišné, avšak na sebe plynule navazující kroky.⁹⁴² První se nazývá založení,⁹⁴³ druhý vznik. Právní osoba se vždy zakládá soukromoprávním úkonem.⁹⁴⁴ K jejímu vzniku je naopak zapotřebí veřejnoprávního aktu, zpravidla v podobě registrace v příslušném rejstříku.⁹⁴⁵ Nutně se tu musí objevit jistá časová prodleva mezi založením právnické osoby a jejím vznikem.

Právní osoba se jako subjekt právních vztahů objevuje až v okamžiku, kdy je nadobro dovršen celý proces jejího právního utváření. Jakmile zápis do příslušného rejstříku nabude právní moci, vzniká právnická osoba a právě tehdy nabývá veškerou svou právní způsobilost.⁹⁴⁶

Ovšem ještě před její registrací zakladatelé právnické osoby musí v její prospěch i k její tíži právně jednat. Jde o jednání za předběžnou společnost. Právní osoba je musí dodatečně schválit, jinak jsou z něj zavázáni jednající.⁹⁴⁷

U veřejnoprávních právnických osob je situace mnohem jednodušší, bývají založeny přímo zákonem, a tak s jeho účinností nebo v den, který stanoví, získávají právní způsobilost.⁹⁴⁸

⁹⁴² GERLOCH, A. (2000), str. 110.

⁹⁴³ Příp. ustavení podle § 121 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁹⁴⁴ Srov. § 19 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*.

⁹⁴⁵ Viz § 19 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, § 62 odst. 1 první věta *obchodního zákoníku*, § 6 odst. 1, § 9a odst. 1 *zákona o sdružování občanů*, § 5 odst. 1 *zákona o nadacích a nadačních fondech*, § 125 odst. 1. Srov. § 119-120 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *důvodovou zprávu* k němu, str. 67.

⁹⁴⁶ Viz § 20i odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*. Srov. k tomu též *Legislativny zámer Občianskeho zákoníka* (2009), str. 47, ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 174.

⁹⁴⁷ Nyní jen ve speciálních zákonech, viz § 64 *obchodního zákoníku* a specificky též § 6 *zákona o nadacích a nadačních fondech*. U jiných právnických osob by takové právní úkony byly zřejmě neplatné. De lege ferenda viz § 126 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *důvodovou zprávu* k němu, str. 68.

⁹⁴⁸ Srov. § 125 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

5.5 ZRUŠENÍ A ZÁNİK

Podobně jako v případě vzniku je zapotřebí jasně určit, kdy právní subjektivita, způsobilost k právním úkonům a delikt ní způsobilost konkrétní právnické osoby zanikají.

I v tomto případě právní normy upravují dva odlišné, avšak na sebe navazující kroky, které víceméně zrcadlově odpovídají situaci při založení a vzniku právnické osoby.⁹⁴⁹

První z nich bývá soukromoprávní úkon v podobě zrušení.⁹⁵⁰ Není však vyloučeno, aby právnická osoba byla zrušena jiným způsobem, například uplynutím doby nebo veřejnoprávním aktem.⁹⁵¹

V zásadě je možná přeměna právnické osoby. Tím se rozumí fúze, rozdělení nebo změna právní formy.⁹⁵²

Pravidelným důsledkem zrušení právnické osoby je její likvidace.⁹⁵³ Jejím jménem místo statutárního orgánu jedná zásadně likvidátor.⁹⁵⁴ Právní způsobilost právnické osoby je podstatně omezena. V zásadě smí právně jednat v oblasti vy-
pořádání svých majetkových poměrů.⁹⁵⁵ Časový odstup mezi zrušením a zánikem je s ohledem na likvidaci delší.

Až poslední etapou je zánik, tedy výmaz z příslušného rejstříku.⁹⁵⁶ Tehdy právnická osoba jako subjekt právních vztahů pomíjí. Jakmile výmaz z příslušného rejstříku nabude právní moci, právnická osoba a její právní způsobilost zaniknou.

⁹⁴⁹ Srov. § 20a občanského zákoníku (1964) a § 68 obchodního zákoníku.

⁹⁵⁰ Ustanovení § 20a odst. 1 občanského zákoníku (1964) a § 163 odst. 2 návrhu nového občanského zákoníku (2008).

⁹⁵¹ Srov. § 163 odst. 1 návrhu nového občanského zákoníku (2008).

⁹⁵² Viz zákon o přeměnách obchodních společností a družstev. Srov. též § 107 odst. 3 občanského soudního řádu. De lege ferenda § 169-179 návrhu nového občanského zákoníku (2008).

⁹⁵³ Srov. § 20a odst. 3 a 4 občanského zákoníku (1964) ve spojení s § 70-75b obchodního zákoníku, § 7-9 zákona o obecně prospěšných společnostech, § 7-9 zákona o nadacích a nadačních fondech. Srov. též § 181-203 návrhu nového občanského zákoníku (2008) a důvodovou zprávu k němu, str. 75-76.

⁹⁵⁴ Viz § 70 odst. 3 obchodního zákoníku. Srov. též § 183, 190 návrhu nového občanského zákoníku (2008).

⁹⁵⁵ Ustanovení § 72 odst. 1 obchodního zákoníku. Srov. k tomu též § 182 návrhu nového občanského zákoníku (2008).

⁹⁵⁶ Srov. § 20a odst. 2 občanského zákoníku (1964).

5.6 SDRUŽENÍ BEZ PRÁVNÍ SUBJEKTIVITY

Vedle právnických osob existuje ještě útvar jednoduše označovaný jako společnost,⁹⁵⁷ případně sdružení bez právní subjektivity.⁹⁵⁸ Vzniká na základě neformální společenské smlouvy.⁹⁵⁹ Není právnickou osobou, tedy subjektem soukromoprávních vztahů.

Postrádá způsobilost k právům a povinnostem,⁹⁶⁰ chybí jí i způsobilost k právním úkonům, deliktní způsobilost, způsobilost být účastníkem řízení a procesní způsobilost. Práva a povinnosti nenabývá sdružení, nýbrž jen jeho členové. Majetek získaný při výkonu společné činnosti se stane spoluvlastnictvím společníků,⁹⁶¹ jeho vlastníkem nemůže být sdružení. Nemá statutární orgán, způsob jednání závisí na dohodě společníků.⁹⁶²

Tento smluvní typ ve starším občanském právu navazoval na římskoprávní *societu*, jež neměla právní subjektivitu.⁹⁶³ Starší občanskoprávní pojetí tohoto institutu bylo velmi široké, sloužilo totiž také jako obecná právní úprava i pro právnické osoby.⁹⁶⁴ Obecný zákoník občanský upravoval smlouvy o společenství statků.⁹⁶⁵ Osnova československého občanského zákoníku z roku 1937 ji označovala slovy společenská smlouva.⁹⁶⁶ Střední občanský zákoník zavedl smlouvu o sdružení.⁹⁶⁷

De lege ferenda se má obnovit tradiční společenská smlouva.⁹⁶⁸

⁹⁵⁷ Latinsky *societas*. Srov. § 2535-2565 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁹⁵⁸ Ustanovení § 829-841 *občanského zákoníku (1964)*. V tomto případě nejde o sdružení fyzických a právnických osob podle § 18 odst. 2 písm. a) *občanského zákoníku (1964)*, zájmové sdružení právnických osob dle § 20f-21 téhož zákona nebo sdružení na základě *zákona o sdružování občanů*.

⁹⁵⁹ Smlouva nemusí být písemná.

⁹⁶⁰ To výslovně stanoví § 829 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, ovšem s ohledem na § 18 odst. 2 písm. d) *občanského zákoníku (1964)* by mělo postačit mlčení o právní subjektivitě tohoto útvaru.

⁹⁶¹ Viz § 834 *občanského zákoníku (1964)*, § 2538 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁹⁶² Srov. BAUDYŠ, P. (1998a), str. 6.

⁹⁶³ KINCL, J., aj. (1995), str. 80.

⁹⁶⁴ KRČMÁŘ, J. (1936, III), str. 284, ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. (1937, V), str. 384-385.

⁹⁶⁵ Viz § 1175 až 1216 *obecného zákoníku občanského (1811)*.

⁹⁶⁶ Srov. § 1036.-1061. *osnovy občanského zákoníku (1937)*.

⁹⁶⁷ Ustanovení § 489-500 *středního občanského zákoníku (1950)*.

⁹⁶⁸ Viz § 2535-2565 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *důvodová zpráva* k němu, str. 465-468.

6 PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST PRÁVNICKÝCH OSOB

České soukromé právo zná dva druhy osob: fyzické a právnické.⁹⁶⁹ Z povahy věci samé se od sebe navzájem výrazně liší.⁹⁷⁰ Každodenní realita vyžaduje, aby také právnické osoby měly práva a povinnosti a byly schopny se právně významně chovat. S ohledem na tuto nutnost současné občanské právo právnickým osobám poskytuje obdobnou právní způsobilost jako lidem.⁹⁷¹ Lze se setkat s tvrzením, že právní status osob v právním smyslu se postupně sblíží.⁹⁷²

Právní způsobilost právnických osob se však odlišuje od právní způsobilosti osob, které jsou jejími členy nebo zaměstnanci. Mezi právní způsobilostí lidí a právnických osob jsou značné rozdíly.

Zatímco u právní subjektivity právnických osob se nesečkáme se sebemenšími pochybami, v případě způsobilosti k právním úkonům a deliktů způsobilosti mohou panovat nejasnosti.⁹⁷³ Jejich zřetelné oddělení, tak jako u lidí, je velmi složité. Zřejmě právě proto mnohým autorům v podstatě splývají.⁹⁷⁴ Rozlišování mezi nimi lze pokládat za poněkud teoretické.⁹⁷⁵ Právní způsobilost právnických osob se na rozdíl od lidí vyvíjí přímočaře. Veškerou svou možnou právní způsobilost právnické osoby nabývají okamžikem vzniku a ztrácejí ji se svým zánikem.⁹⁷⁶

Různé druhy právnických osob mohou mít různý rozsah právní způsobilosti. V právní praxi je proto nejdůležitější zjistit případné meze právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u konkrétní právnické osoby.⁹⁷⁷

⁹⁶⁹ Ustanovení § 18 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, § 18 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)*, *Legislativny zámer Občianskeho zákoníka (2009)*, str. 42.

⁹⁷⁰ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 40.

⁹⁷¹ Srov. k tomu HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 174, FRINTA, O. (2008), str. 64, FIALA, J., aj. (2006), str. 22.

⁹⁷² HURDÍK, J. (2004), str. 86.

⁹⁷³ Římskoprávní korporace jako fiktivní osoby neměly způsobilost k právnímu jednání. Viz k tomu KINCL, J., aj. (1995), str. 80; KNAPPOVÁ, M., aj. (2005), str. 222, ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 10.

⁹⁷⁴ KNAPPOVÁ, M., aj. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 82, KNAPP, V. (1995a), str. 982, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 60.

⁹⁷⁵ ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 25.

⁹⁷⁶ Srov. HURDÍK, J. (2004), str. 89.

⁹⁷⁷ BAUDYŠ, P. (1998b), str. 32 a 37, *návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 40.

6.1 ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM

Právní subjektivita rozhodně patří k základním charakteristickým rysům právnických osob. Všechny právnické osoby jsou v mezích právního řádu vždy způsobilé k právům a povinnostem.⁹⁷⁸ Ovšem zatímco každý člověk má v podstatě stejnou právní subjektivitu, mezi právnickými osobami mohou existovat rozdíly.

Způsobilost právnických osob mít práva a povinnosti výslovně odkazuje na tutéž způsobilost fyzických osob.⁹⁷⁹ Objevují se snahy rozšiřovat meze právní osobnosti právnických osob.⁹⁸⁰ Obsah právní subjektivity právnických osob a lidí však nemůže být zcela totožný. Právnické osoby totiž mohou mít způsobilost jen k těm právům a povinnostem, které v souladu s jejich povahou přicházejí v úvahu.⁹⁸¹

Právnické osoby nemají dělenou právní subjektivitu.⁹⁸² Jejich právní subjektivita se v rámci možností pojímá jako úplná a neomezená, ve srovnání s lidmi je však nutně skrovnější. Často se uvádí, že se právnické osoby mohou chlubit plnou majetkoprávní subjektivitou.⁹⁸³ Postrádají však způsobilost k těm právům, jež mohou náležet toliko lidem. Sem patří mimo jiné například práva lidská,⁹⁸⁴ osobnostní, některá oprávnění v rodinném či dědickém právu. Odlišný charakter právní osobnosti člověka a právnických osob je patrný zvláště z přirozenoprávního pohledu. Právo člověka na jeho právní subjektivitu se řadí mezi ústavně⁹⁸⁵ a mezinárodně⁹⁸⁶ uznaná lidská práva, stát proto nemá jinou možnost než právní osobnost člověka uznat a potvrdit. Záleží však jen na vůli zákonodárce, zdali právní subjektivitu přizná i právnickým osobám. To však z praktických důvodů činí.

⁹⁷⁸ CIRÁK, J., aj. (2008), str. 239-240, FRINTA, O. (2008), str. 85-86 a 117, HURDÍK, J. (2003), str. 52, 59. Srov. též preambuli a čl. 1 odst. 2., 3. nařízení *Rady EHS o evropském hospodářském zájmovém sdružení* a BÉLOHLÁVEK, A. J. (1999), str. 17. Viz též PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 204-205.

⁹⁷⁹ Srov. k tomu dle § 18 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)* ve znění *novely z roku 1991*. Podle tohoto ustanovení právnické osoby *mají*, zatímco na základě § 18 odst. 1 *středního občanského zákoníku (1950)* *mohou mít* způsobilost k právům a povinnostem.

⁹⁸⁰ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 178.

⁹⁸¹ *Právní praxe (1996)*, str. 262, b. 38; FRINTA, O. (2008), str. 106, HURDÍK, J. (2000), str. 92-95.

⁹⁸² FIALA, J., aj. (2006), str. 23, GERLOCH, A. (2000), str. 78.

⁹⁸³ ŠPAČEK, V. (1953), str. 110, TILSCH, E. (1925), str. 136.

⁹⁸⁴ Srov. však např. *nález Pl. ÚS 15/93*.

⁹⁸⁵ Čl. 5 *Listiny základních práv a svobod*.

⁹⁸⁶ Čl. 16 *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech*.

Z pohledu zákonných omezení lze rozlišovat generální a speciální právní subjektivitu právnických osob.⁹⁸⁷

Generální právní subjektivitu právnických osob zákon neomezuje.⁹⁸⁸ V podstatě se blíží způsobilosti k právům a povinnostem, kterou mají lidé. Její hranice určuje jen povaha právnické osoby.

Právnické osoby se vždy zřizují kvůli nějakému účelu,⁹⁸⁹ fyzické osoby jsou samy o sobě účelem.⁹⁹⁰ Právnické osoby mají předmět činnosti. A právě jejich účel a předmět činnosti se projevují v jejich speciální právní subjektivitě.⁹⁹¹ Zákon vymezuje právní vztahy, jejichž subjektem se konkrétní právnická osoba může stát. V jiných právních vztazích již nemá způsobilost k právům a povinnostem. Speciální právní subjektivita právnických osob byla vlastní hospodářskému zákoníku.⁹⁹²

Speciální právní subjektivita soukromoprávních právnických osob má dva prvky: legální a statutární.⁹⁹³

Legální speciální právní subjektivita pochází výlučně ze zákona. Právnická osoba vzniká na základě zákona. Ten s ohledem na důvod existence konkrétního druhu právnické osoby svěřuje určitá práva a povinnosti.

Statutární speciální právní subjektivita vyplývá z vnitřních předpisů právnické osoby. Zakladatel právnické osoby může v mezích zákona vymezit rozsah práv a povinností, jež právnická osoba může nabývat.

I současné české právo zná speciální právní subjektivitu právnických osob. Tak například státní podnik je sice právnickou osobou,⁹⁹⁴ nemá však způsobilost vlastnit majetek, pouze hospodaří s majetkem státu.⁹⁹⁵

⁹⁸⁷ PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 91, HURDÍK, J. (2003), str. 53.

⁹⁸⁸ Viz § 18 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 15 odst. 1, § 117 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* a *důvodovou zprávu* k němu, str. 65-66.

⁹⁸⁹ Srov. k tomu např. § 2 odst. 1 *zákona o obecně prospěšných společnostech*, § 2 odst. 2 *zákona o nadacích a nadačních fondech*; § 142-145 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

⁹⁹⁰ TILSCH, E. (1925), str. 137.

⁹⁹¹ Srov. doktrínu *ultra vires*. Viz též FIALA, J., aj. (2006), str. 23, HURDÍK, J. (2004), str. 91.

⁹⁹² Viz § 18 *hospodářského zákoníku*; PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 91, 202.

⁹⁹³ HURDÍK, J. (2003), str. 61-63, HURDÍK, J. (2000), str. 139-141.

⁹⁹⁴ Viz § 2 odst. 1 *zákona o státním podniku*.

⁹⁹⁵ Srov. § 2 odst. 2 *zákona o státním podniku*.

6.2 ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

Dříve se občas objevovala nejistota, zdali právnická osoba vůbec má způsobilost k právním činům.⁹⁹⁶ Právnická osoba totiž jedná výlučně prostřednictvím lidí, jen ti jsou schopni provádět právní úkony. Bylo by proto možné uzavřít, že právnická osoba je sice způsobilá mít práva a povinnosti, chybí jí však způsobilost jednat, neboť tuto činnost pro ni musí zabezpečovat člověk.

Dnes se již nepochybuje o tom, že právnická osoba je také způsobilá k právním úkonům. Prostřednictvím lidí vytváří svou vůli, projevuje ji a uskutečňuje způsobilost k právním úkonům. Právní jednání lidí se jí přičítá.⁹⁹⁷ Zákodárce může volit mezi dvěma možnými právními úpravami. Předně jedná-li člověk, který je statutárním orgánem, považuje se to za jednání samotné právnické osoby. Druhá možnost stojí na stanovisku, že člověk právnickou osobu vždy zastupuje.⁹⁹⁸

Existují dvě odlišná pojetí způsobilosti právnické osoby právně jednat.⁹⁹⁹ Tak jako u právní subjektivity lze první označit jako generální a druhé speciální.

Generální umožňuje právnickým osobám provádět všechny právní úkony. Případné výjimky stanoví zákon. Způsobilost právnických osob jednat je v podstatě neomezená. Tento přístup podporuje ekonomický liberalismus a také široce pojatá ochrana základních práv a svobod, jež zahrnuje i právnické osoby.

Druhý přístup, který se nazývá též doktrínou *ultra vires*, vychází z výše zmíněné legální i statutární speciální subjektivity právnické osoby. Právnická osoba je podle něj způsobilá činit pouze ty právní úkony, které souvisí s jejím předmětem činnosti. Ten vymezuje buď přímo zákon,¹⁰⁰⁰ zápis v příslušném rejstříku, případně společenská smlouva, zakládací listina nebo vnitřní předpisy.¹⁰⁰¹ Tato koncepce na jednu stranu omezuje moc právnických osob, proto ji podporují odpůrci velkých nadnárodních korporací a globalizace. Na druhou stranu však nabourává právní jistotu třetích osob, které s právnickou osobou jednají.

⁹⁹⁶ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 54-55. Srov. též KNAPP, V. (1995a), str. 982.

⁹⁹⁷ De lege lata § 20 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)*, § 13 odst. 1 věta druhá *obchodního zákoníku*.

⁹⁹⁸ Zvl. § 146 odst. 1, § 156, 157, § 159 odst. 1 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*. Srov. *Legislativny zámer Občianskeho zákonníka (2009)*, str. 22.

⁹⁹⁹ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 185.

¹⁰⁰⁰ Zpravidla u právnických osob veřejného práva.

¹⁰⁰¹ To v případě právnických osob soukromého práva. Srov. § 13 odst. 5 *obchodního zákoníku*.

V českém právním prostředí mají právnické osoby nyní v zásadě generální způsobilost k právním úkonům; může být omezena pouze zákonem.¹⁰⁰² Co do svého rozsahu odpovídá způsobilosti k právům a povinnostem a doplňuje ji.¹⁰⁰³ České soukromé právo tedy nepřipouští aplikaci zásady *ultra vires*.¹⁰⁰⁴ Právnické osoby podle českého práva mohou právně jednat i tam, kde se to netýká jejich předmětu činnosti.¹⁰⁰⁵ Návrh nového občanského zákoníku toto pojetí přebírá a dokonce i pro způsobilost právnických osob k právnímu jednání razí pojem svéprávnost.¹⁰⁰⁶

Pokud by lidé jednající jménem právnické osoby překročili předmět její činnosti, nevedlo by to k neplatnosti takového právního jednání. Za jistých okolností by bylo samozřejmě možné uvažovat o veřejnoprávních důsledcích například neoprávněného podnikání.

V dobách československého socialistického práva a centrálně plánovaného hospodářství se však zdejší právnickým osobám neboli socialistickým organizacím přiznávala zvláštní způsobilost k právním úkonům. Mohly činit jen ty právní úkony, které se přímo pojily s jejich činností nebo které byly nutné pro splnění jejich úkolů. Nesměly dělat právní úkony, které byly v rozporu s jejich účelem a úkoly. Právní úkony přesahující meze této zvláštní způsobilosti se považovaly za absolutně neplatné.¹⁰⁰⁷

V moderních právních úpravách generální způsobilost právnických osob právně jednat vytlačuje speciální.¹⁰⁰⁸

De lege ferenda si lze představit, že členem orgánu právnické osoby se stane omezeně svéprávný člověk.¹⁰⁰⁹ Na svéprávnost právnické osoby to nemá vliv.¹⁰¹⁰

¹⁰⁰² Viz § 18 odst. 1 *občanského zákoníku (1964)* ve znění *novely z roku 1991*. Srov. § 9 odst. 1 a 2 *zákonu o vlastnictví bytů*. Viz též HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 185, CÍRÁK, J., aj. (2008), str. 240, FIALA, J., aj. (2006), str. 24, GERLOCH, A. (2000), str. 109, BAUDYŠ, P. (1998b), str. 31-32.

¹⁰⁰³ HURDÍK, J. (2000), str. 142, *Právní praxe (1996)*, str. 262, b. 39, ŠPAČEK, V. (1953), str. 99.

¹⁰⁰⁴ *Návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 65; § 13 odst. 4 *obchodního zákoníku*.

¹⁰⁰⁵ ELIÁŠ, K., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2006), str. 172, KNAPP, V. (1995), str. 19.

¹⁰⁰⁶ Ustanovení § 15 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)* se týká jak lidí, tak právnických osob. Srov. k tomu též *důvodovou zprávu* k němu, str. 66.

¹⁰⁰⁷ Viz § 18 a 24 *hospodářského zákoníku*. K teoretickému pojetí srov. ŠPAČEK, V. (1953), str. 110.

¹⁰⁰⁸ HURDÍK, J. in ELIÁŠ, K., aj. (2008), str. 185.

¹⁰⁰⁹ Srov. § 147 odst. 3 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*.

¹⁰¹⁰ Srov. k tomu KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 60.

6.3 DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST

U lidí i u právnických osob je s ohledem na různé pojetí vhodné odlišovat deliktní způsobilost od způsobilosti k právním úkonům. I pro deliktní způsobilost právnických osob je podstatná okolnost, že výhradně lidé mohou jednat jejím jménem; jen ti se mohou dopustit jakéhokoli deliktu. Avšak i právnické osoby mají v občanském právu deliktní způsobilost.¹⁰¹¹ Je to mimo jiné důsledek rovnoprávnosti subjektů občanskoprávních vztahů.¹⁰¹² Návrh nového občanského zákoníku deliktní způsobilost právnických osob zahrnuje do jejich svéprávnosti.¹⁰¹³

Rozsah deliktní způsobilosti právnické osoby odpovídá její právní subjektivě a způsobilosti k právním úkonům. Právnická osoba tak má samostatnou způsobilost k právní odpovědnosti za soukromoprávní delikty. Je odpovědná rovněž za správní delikty. Některá protiprávní jednání však může provést pouze fyzická osoba. Trestní, přestupková a disciplinární odpovědnost vždy dopadají na člověka, který jménem právnické osoby jednal.

Lze si představit, že by právnická osoba odpovídala jen za protiprávní jednání svého statutárního orgánu, v případě zaměstnanců by šlo o odpovědnost za jiného.¹⁰¹⁴ Platné právo toto pojetí nesdílí, právnické osobě se přičítá odpovědnost za protiprávní jednání lidí, které právnická osoba ke své činnosti použila.¹⁰¹⁵ Musí jít o činnost právnické osoby, za případný excés odpovídá přímý škůdce.

I u občanskoprávních deliktů právnických osob se zpravidla vyžaduje zavinění.¹⁰¹⁶ Právnická osoba však může prokázat, že škodu nezavinila.

Subjektem občanskoprávní odpovědnosti může být také stát.¹⁰¹⁷

¹⁰¹¹ Srov. PELIKÁNOVÁ, I. (2005), str. 203, KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 98.

¹⁰¹² Viz § 2 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)* a *důvodovou zprávu* k § 420 a 420a *novely z roku 1991*, tisk č. 685 (Federální shromáždění ČSFR, 1990-1992).

¹⁰¹³ Srov. § 15 odst. 2 *návrhu nového občanského zákoníku (2008)*, *důvodovou zprávu* k němu, str. 66. Viz též *Právní praxe (1996)*, str. 260-261.

¹⁰¹⁴ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 100-101.

¹⁰¹⁵ Viz § 420 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*, *Právní praxe (1996)*, str. 262, b. 40.

¹⁰¹⁶ Odstavec *Odpovědnost organizací v důvodové zprávě k občanskému zákoníku (1964)*, tisk č. 156 (Národní shromáždění ČSSR, 1960-1964). Srov. též ŠVESTKA, J. (1966), str. 60-62.

¹⁰¹⁷ Viz § 21 *občanského zákoníku (1964)* a *zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci*; ŠVESTKA, J. (1966), str. 62-63.

PÁTÁ ČÁST.

ZÁVĚR

DOSLOV

Tato diplomová práce se dotkla toliko některých, subjektivně zvolených aspektů široké problematiky právní způsobilosti v občanském právu. Nečiní si nároky na úplnost, svůj námět zcela jistě bezezbytku nevyčerpala, přesto je však s ohledem na zvolené téma neobyčejně rozsáhlá.

Občanskoprávní způsobilost po celou dobu existence soukromého práva představuje jeden z jeho základních kamenů. Většina autorů pod právní způsobilostí v občanském právu chápe právní subjektivitu, způsobilost k právním úkonům a deliktní způsobilost, a to jednak fyzických, jednak právnických osob. Právní způsobilost je jako obecný právní pojem setrvale ve větší nebo menší míře předmětem zájmu právní vědy. Právní předpisy výslovnou definici právní způsobilosti neobsahují, počítají s ní však a staví na ní mnohé další instituty.

Některým aspektům právní způsobilosti jsem se věnoval mnohem více než jiným. Tento přístup logicky vyplývá z jisté nevyváženosti právní způsobilosti a právního statusu vůbec. V rozsahu právní úpravy, právní praxi i přístupu vědy a teorie totiž panují značné rozdíly, a to jak mezi lidmi a právnickými osobami, tak v rámci právní způsobilosti těchto subjektů samotných, tedy mezi jejich právní subjektivitou, způsobilostí k právním úkonům a deliktní způsobilostí.

Větší prostor zabrala právní způsobilost lidí než právnických osob. Právní způsobilost obou druhů občanskoprávních subjektů je formálně stejná. Ostatně přeci právě v občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení.¹⁰¹⁸ Podíváme-li se však na jejich právní osobnost, způsobilost k právním jednáním a způsobilost k zavinění důkladněji, rychle zjistíme, že nejsou a ani nemohou být vyrovnané.

Právo se nerozlučně pojí s lidmi. Právní úprava se vyvíjela dlouhou dobu, a tak i proto ji velmi důkladně propracovali. Je však koncipována značně nevyváženě, není příliš jednotná a konzistentní. Vedle občanského zákoníku zejména do právní subjektivity člověka podstatným způsobem zasahují také normy ústavního a mezinárodního práva. Způsobilost k právnímu jednání má jiný právní základ než deliktní způsobilost, v leccems se však podobají. Pojetí právní způsobilosti člověka lze označit za mnohvrstevnaté. Svěprávnost a deliktní způsobilost lidí úzce souvisí s dalšími mimoprávními otázkami, zvláště pak s duševním zdravím.

¹⁰¹⁸ Ustanovení § 2 odst. 2 *občanského zákoníku (1964)*.

Právnícké osoby jako umělý právní útvar slouží lidem k naplňování jejich zájmů. Samostatné existence bez lidí nejsou schopny. Právní způsobilost právníckých osob je vytvořena podle lidské, navazuje na ni a připodobňuje se k ní. Právní status právníckých osob je však ještě mnohem více nevyvážený než je tomu u výše zmíněných lidí.

Přestože se občanské právo coby obecné právo soukromé chová poměrně konzervativně, v poslední době mu nezbývá než reagovat na viditelné změny ve společnosti. V případě právní způsobilosti se tento nový přístup projevuje především u zásahů do svéprávnosti člověka. Její právní úprava je součástí dlouhodobě ustálené obecné části občanského práva, která tvoří pevný základ soukromého práva. Přesto se však dalekosáhlému zvratu v nejbližší době nevyhne. Kromě zbrusu nových právních norem však bude velmi důležitý i tomu odpovídající přístup právní praxe a odborné i laické veřejnosti.

Soukromé právo slouží jako aktivní nástroj ovlivňování společenských vztahů. Jeho cílem je dosáhnout rovnováhy mezi oprávněnými zájmy zúčastněných subjektů. Na jedné straně stojí potřeby člověka, jemuž jde o právní způsobilost buď jeho samotného nebo právnícké osoby s ním spojené, na straně druhé je nutno brát v potaz ochranu třetích subjektů, s nimiž nutně přichází do styku.

Do úpravy právní způsobilosti výrazně promlouvají v dané době vládnoucí filozofické koncepce, světonázor, ideologie i charakter státu. Navzájem se od sebe liší pojetí právní způsobilosti z pohledu přirozenoprávního a pozitivistického, ze zřetele tržního a centrálně plánovaného hospodářství, jakož i přístup státu demokratického a totalitního.

Právní subjektivita velmi úzce souvisí s osobní svobodou a rovností jednotlivců. S ochranou lidských práv a přirozenoprávním učením se právní osobnost stává nezadatelným základním právem každé lidské bytosti. Otroctví a nevolnictví zákonodárci prohlásili za protiprávní. V poslední době se tento přístup, který zdůrazňuje význam lidských práv, přelil i do způsobilosti k právním jednáním. Instituty zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům totiž přinášejí veliké riziko automatického rozhodování bez ohledu na jednotlivce. Nelze pominout ani nebezpečí zneužití tohoto institutu. Jakýkoli zásah do svéprávnosti člověka přispívá k jeho sociálnímu vyloučení. A tak zatímco dříve tento postup považovali za nutný mimo jiné i pro ochranu dotyčného člověka, nyní jej chápeme jako zbytečné omezování jeho osobní svobody. Hledáme nové prostředky, jež by ho méně obtěžovaly a v rámci možností mu umožnily běžný život.

Tržní hospodářství a ekonomický liberalismus podporují jednoznačně generální právní způsobilost právnických osob namísto speciální. Doktrína *ultra vires*, tedy právě speciální způsobilost právnických osob k právním úkonům, byla logicky blízká státům, které vyznávaly centrálně plánované hospodářství, případně do ekonomiky výrazně zasahovaly anebo třeba chtěly svázat a co nejdůkladněji kontrolovat činnost právnických osob.

V právní úpravě lze pozorovat zřetelný sklon k postupnému sblížování, případně sjednocování jednotlivých stránek právního statusu. Tento proces vidíme nejen v občanském a v soukromém právu, ale dokonce i v rámci celého právního řádu, tedy i ve vztahu soukromoprávních a veřejnoprávních odvětví.

V první řadě nutno zmínit, že tam, kde je to ještě možné, se přibližuje právní způsobilost lidí a právnických osob.

Pracovněprávní způsobilost lidí se *de lege lata* stále nachází v zákoníku práce. Tato úprava je nesystematická a teoreticky nesprávná.¹⁰¹⁹ Pracovněprávní způsobilost jako součást osobního statusu patří do nového občanského zákoníku.¹⁰²⁰

Dále se kvůli větší přehlednosti a uspořádanosti občanského práva hmotného volá po mnohem větším propojení právní úpravy způsobilosti k právním činům a deliktní způsobilosti u lidí.¹⁰²¹

Vzhledem k tomu, že deliktní způsobilost člověka v různých právních odvětvích nutně vychází ze shodných psychických předpokladů, lze se setkat s doporučením pojmout je jednotně v rámci celého právního řádu.¹⁰²²

Často se tvrdí, že lidé v současné době dospívají rychleji, a proto se objevují snahy snížit věkovou hranici pro trestní odpovědnost nebo pro nabytí aktivního volebního práva. Věkové hranice v těchto právních odvětvích jsou víceméně provázané s právem občanským. Avšak občanskoprávní zletilosti, tolik důležité pro svéprávnost a deliktní způsobilost, se úsilí o snížení věkových hranic zatím nedotklo. Do budoucna to však rozhodně není vyloučeno.

¹⁰¹⁹ ŠVESTKA, J., aj. in ŠVESTKA, J., aj. (2008), str. 94.

¹⁰²⁰ Ustanovení § 34 a 35 *návrhu nového občanského zákoníku (2008), návrh nového občanského zákoníku, důvodová zpráva (2008)*, str. 47-50 a body 2.2., 2.3.3., 2.3.7., 4.2.5. *věcného záměru nového občanského zákoníku*.

¹⁰²¹ HURDÍK, J. (2004), str. 112.

¹⁰²² ŠVESTKA, J. (1966), str. 57-58.

Na mysl pochopitelně přichází otázka, kam až mohou změny právní způsobilosti v občanském právu dojít. Pozitivní právo nutně vnímá objektivní skutečnosti.

Právní způsobilost lidí a právnických osob se sice přibližují, nikdy však nemohou být naprosto totožné, poněvadž jejich podstata se výrazně liší.

Způsobilost lidí k právům a povinnostem, kterou zaručují i normy nejvyšší právní síly, se nemá kam a jak rozšiřovat. Otázkou zůstává, zdali moderní úprava přiznává některá práva a možná tedy i částečnou právní subjektivitu také zvířatům.

Lidé se vyvíjejí a dospívají postupně. Jejich psychické, tedy rozumové a volní, jakož i mravní schopnosti nikdy neumožní přiznat jim již od narození plnou svéprávnost. Člověk, který je způsobilý k právnímu jednání, musí být schopen jednat odpovědně.¹⁰²³ Na druhou stranu jistě nelze zrušit naprosto všechna omezení osob stížených duševní poruchou, neboť je nutno brát v potaz i zájmy jiných subjektů.¹⁰²⁴ Lze však předpokládat, že se úplná způsobilost k právnímu jednání bude přiznávat i na osobám, které jsou v ní doposud zbytečně omezené.

Otázka, zdali je právní způsobilost jediná, obecná a společná všem právním odvětvím, míří na uspořádání právního řádu. Podle jednoho názoru je právní způsobilost obecný právní pojem společný všem právním odvětvím. Liší se pouze projevy této jednotné právní způsobilosti v jednotlivých právních odvětvích.¹⁰²⁵ Zastánci jiného mínění prohlašují, že je třeba rozlišovat právní způsobilost obecnou a zvláštní, tedy odvětvovou.¹⁰²⁶ V současné době se občanské právo považuje za obecné soukromé právo, proto by v občanském zákoníku podrobně upravená právní způsobilost měla být obecná pro všechna soukromoprávní odvětví. Na způsobilost fyzických osob k právním úkonům, kterou obecně upravuje občanský zákoník, pak odkazují i mnohé veřejnoprávní předpisy.

Návrh nového občanského zákoníku přináší pokrokový pohled na problematiku právní způsobilosti v občanském právu. V této oblasti nadobro uzavře předchozí, dodnes zcela nepřekonané období a začne další,¹⁰²⁷ jež zčásti naváže na osvědčené tradice občanského práva jako obecného práva soukromého.

¹⁰²³ HURDÍK, J. (2004), str. 89 a 91.

¹⁰²⁴ Srov. usnesení III. ÚS 2250/07 a III. ÚS 2418/07.

¹⁰²⁵ KNAPPOVÁ, M. (1961), str. 3.

¹⁰²⁶ ZACHARIÁŠ, J. (1990), str. 35-41 a 58.

¹⁰²⁷ Srov. *Právní praxe (1996)*, str. 250.

SEZNAM LITERATURY

* * *

KNIHY

BARTOŠEK, MILAN. 1994. *Encyklopedie římského práva*. Druhé, přepracované vydání (v nakladatelství vydání 1.). Praha: Academia. ISBN 80-200-0243-X.

BĚLINA, MIROSLAV, aj. 2007. *Pracovní právo*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7179-672-5.

BOGUSZAK, JIŘÍ, ČAPEK, JIŘÍ, GERLOCH, ALEŠ. 2001. *Teorie práva*. Praha: EUROLEX BOHEMIA. ISBN 80-86432-13-0.

CARBONNIER, JEAN. 1994. *Droit civil. 1. Les personnes. Personnalité, incapacités, personnes morales*. Paris: Presses Universitaires de France.

CIRÁK, JÁN, FICOVÁ, SVETLANA, aj. 2008. *Občianske právo. Všeobecná časť*. Šamorín: HEURÉKA. ISBN 978-80-89122-51-6.

DĚDIČ, JAN, aj. 2002. *Obchodní zákoník. Komentář. Díl I. § 1 až 92e*. Praha: RNDr. Ivana Hexnarová – BOVA POLYGON. ISBN 80-7273-071-1.

ELIÁŠ, KAREL, aj. 2008. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1-487. 2. svazek. § 488-880*. Praha: Linde Praha, a. s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořinkové a Jana Tuláčka, ISBN 978-80-7201-687-7.

FIALA, JOSEF, aj. 2002. *Občanské právo hmotné*. Třetí opravené a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk. ISBN 80-210-2793-2 (Masarykova univerzita). ISBN 80-7239-111-9 (Doplněk).

FIALA, JOSEF, aj. 2006. *Občanské právo*. Praha: ASPI, a.s. ISBN 80-7357-212-5.

FILIPEC, JOSEF, aj. (red.) 2003. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Vydání 3., opravené. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR. ISBN 80-200-1080-7.

FRINTA, ONDŘEJ. 2008. *Právnícké osoby*. Beroun a Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnícká fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Rozkotová-IFEC. ISBN 978-80-87146-07-1.

FRYPÉS, KAREL. 1917. *O právních poměrech dětí, poručencův a opatrovancův. Se zvláštním zřetelem k novellám k občanskému zákoníku a řádu o zřavení svéprávnosti.* Praha: Nakladatel B. Kočí.

GERLOCH, ALEŠ, aj. 2002. *Ústavní systém České republiky.* Vydání 4., aktualizované a doplněné, Praha: PROSPEKTRUM spol. s r.o. ISBN 80-7175-077-8.

GERLOCH, ALEŠ. 2000. *Teorie práva.* Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-01-5.

HARVÁNEK, JAROMÍR, aj. 2002. *Teorie práva.* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1791-0.

HOLUB, MILAN, BIČOVSKÝ, JAROSLAV, POKORNÝ, MILAN, aj. 2003. *Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním.* Praha: Linde Praha, a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, ISBN 80-7201-402-1.

HRUŠÁKOVÁ, MILANA. 1993. *Dítě, rodina, stát (Úvahy nad právním postavením dítěte).* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-0694-3.

HURDÍK, JAN, FIALA, JOSEF, HRUŠÁKOVÁ, MILANA. 1997. *Úvod do soukromého práva.* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1722-8.

HURDÍK, JAN, FIALA, JOSEF, SELUCKÁ, MARKÉTA (red.). 2007. *Tradice a inovace v občanském právu. Sborník příspěvků z konference konané na PrF MU dne 25. září 2007.* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4490-6.

HURDÍK, JAN. 1995. *Právní postavení subjektu občanského práva (vybrané problémy).* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1094-0.

HURDÍK, JAN. 2004. *Osoba a její soukromoprávní postavení v měnícím se světě.* Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3322-3.

CHALUPA, RADIM. 2006. *Zákon směnečný a šekový. Komentář. 1. část. Směnky.* 1. vydání. Praha: Linde Praha, a. s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, ISBN 80-7201-570-2.

CHROMÁ, MARTA. 1995. *Anglicko český právní slovník.* Vydání první. Praha: LEDA, spol. s r. o. ISBN 80-85927-01-2.

CHROMÁ, MARTA. 2006. *Česko anglický právní slovník s vysvětlivkami.* Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha: LEDA, spol. s r. o. ISBN 80-7335-021-1.

KADLECOVÁ, MARTA, SCHELLE, KAREL, aj. 2004. *Vývoj českého soukromého práva*. I. vydání. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o. ISBN 80-86432-83-1.

KINCL, JAROMÍR (red.). 1981. *Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta v nakladatelství Doplněk. ISBN 80-210-0766-4 (Masarykova univerzita Brno). ISBN 80-85765-18-7 (Doplněk Brno).

KINCL, JAROMÍR, aj. 1995. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-031-1.

KINCL, JAROMÍR. 1990. *Dicta et regulae iuris aneb právnické mudrosloví latinské*. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum. ISBN 80-7066-316-2.

KNAPP, VIKTOR. 1995. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-028-1.

KNAPP, VIKTOR. 1996. *Velké právní systémy (Úvod do srovnávací právní vědy)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-089-3.

KNAPPOVÁ, MARTA, ŠVESTKA, JIŘÍ, DVOŘÁK, JAN, aj. 2005. *Občanské právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI. ISBN 80-7357-128-5.

KNAPPOVÁ, MARTA. 1961. *Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu*. Rozpravy Československé akademie věd. Ročník 71 – Sešit 11. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

KRČMÁŘ, JAN. 1946. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Čtvrté doplněné vydání. Praha: Nákladem knihovny Sborníku věd právních a státních.

KUČERA, ZDENĚK, TICHÝ, LUBOŠ. 1989. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-020-9.

MACUR, JOSEF. 1975. *Občanské právo procesní v systému práva*. Vydání 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně – právnická fakulta.

MALOVSKÝ-WENIG, ARNOŠT. 1947. *Průručka obchodního práva*. Československý kompas v Praze.

MARKOVÁ, EVA, VENGLÁŘOVÁ, MARTINA, BABIAKOVÁ, MIRA. 2006. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. Praha: Grada Publishing a. s. ISBN 80-247-1151-5.

MAYR, ROBERT, DOMINIK, RUDOLF. 1922. *Soustava občanského práva*. České vydání zpracoval Rudolf Dominik. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný.

Obecný občanský zákoník. 1932. Čtvrté, opravené vydání. Praha: Nákladem Spolku československých právníků »Všehrd«.

Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského. 1887. Třetí, valně rozmnožené a změněné vydání. Praha: Nakladatel M. Knapp.

PAVLÍČEK, VÁCLAV, aj. 1999. *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl. Práva a svobody.* Praha: Linde. ISBN 80-7201-170-7.

PAVLOVSKÝ, PAVEL, aj. 2004. *Soudní psychiatrie a psychologie. 2., rozšířené a aktualizované vydání,* Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 80-247-0542-7.

PELIKÁNOVÁ, IRENA. 2005. *Obchodní právo.* Praha: ASPI. ISBN 80-7357-062-9.

PETRÁČKOVÁ, VĚRA, KRAUS, JIŘÍ, aj. (red.) 2000. *Akademický slovník cizích slov.* Vydání 1. (dotisk). Praha: Academia, nakladatelství AV ČR. ISBN 80-200-0982-5.

PLECITÝ, VLADIMÍR, VRABEC, JOSEF, SALAČ, JOSEF. 2004. *Základy občanského práva.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.. ISBN 80-86473-68-6.

POSPÍŠIL, LADISLAV. 1997. *Etnologie práva. Teze ke studiu práva z mezikulturní perspektivy.* Praha: SET OUT. ISBN 80-902058-4-4.

ROUČEK, FRANTIŠEK, SEDLÁČEK, JAROMÍR. 1935. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I.* Praha: V. Linhart.

ROUČEK, FRANTIŠEK, SEDLÁČEK, JAROMÍR. 1935. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II.* Praha: V. Linhart.

ROUČEK, FRANTIŠEK, SEDLÁČEK, JAROMÍR. 1936. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III.* Praha: V. Linhart, 1936.

ROUČEK, FRANTIŠEK, SEDLÁČEK, JAROMÍR. 1936. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV.* Praha: V. Linhart, 1936.

ROUČEK, FRANTIŠEK, SEDLÁČEK, JAROMÍR. 1936. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V.* Praha: V. Linhart, 1937.

ROUČEK, FRANTIŠEK, SEDLÁČEK, JAROMÍR. 1936. *Komentář ke československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl VI.* Praha: V. Linhart, 1937.

ROUČEK, FRANTIŠEK. 1941. *Výklad a použití zákonů v praxi.* Praha: A. Hubínek.

SKŘEJPKOVÁ, PETRA, SOUKUP, LADISLAV (red.). 1993. *Antologie české právní vědy.* Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum. ISBN 80-7066-697-8.

SVOBODA, EMIL. 1936. *Ideové základy občanského práva.* Praha: Vesmír, nakladatelská a vydavatelská společnost s r. o.

ŠPAČEK, VINCENC. 1953. *Projevy vůle a právní úkony v občanském právu.* Praha: Orbis.

ŠVAMBERK, GUSTAV, ANDRES, BEDŘICH. 1946. *Základy občanského práva.* Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Palásek a Kraus.

ŠVESTKA, JIŘÍ, JEHLIČKA, OLDŘICH, ŠKÁROVÁ, MARTA, aj. 2006. *Občanský zákoník. Komentář.* 10. vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-486-4.

ŠVESTKA, JIŘÍ, SPÁČIL, JIŘÍ, ŠKÁROVÁ, MARTA, aj. 2008. *Občanský zákoník I. § 1-459. Občanský zákoník II. § 460-880.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-004-1.

ŠVESTKA, JIŘÍ. 1966. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku.* Praha: Academia.

TILSCH, EMANUEL. 1925. *Občanské právo. Část všeobecná.* K třetímu vydání zpracoval Emil Svoboda. Praha: Spolek československých právníků Všehrd.

URFUS, VALENTIN. 2001. *Historické základy novodobého práva soukromého.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-504-6.

VAŠEČKA, JAN. 1979. *Věc v právním smyslu v historickém pohledu.* Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně – právnická fakulta.

WINTEROVÁ, ALENA, aj. 2008. *Civilní právo procesní.* 5. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, a. s. ISBN 978-80-7201-726-3.

ZACHARIÁŠ, JAROSLAV. 1990. *Právní subjektivita státních socialistických organizací v pracovněprávních vztazích.* Praha: Academia. ISBN 80-200-0024-0.

ČASOPISY A SBORNÍKY

BAUDYŠ, PETR. 1998a. *Právní subjektivita, právnická osoba a způsobilost vlastnit nemovitosti. 1. část.* Ad notam, 1998, č. 1, str. 5-11.

BAUDYŠ, PETR. 1998b. *Právní subjektivita, právnická osoba a způsobilost vlastnit nemovitosti. 2. část.* Ad notam, 1998, č. 2, str. 27-32.

BAUDYŠ, PETR. 1998c. *Právnická osoba, organizace a právní subjektivita.* Právní rádce, 1998, č. 3, str. 37-38.

BĚLOHLÁVEK, ALEXANDER J. 1999. *Nová právní forma v ekonomice Unie.* Právní rádce, 1999, č. 1, str. 17-19.

BUREŠ, JAROSLAV, DRÁPAL, LUBOMÍR. 1994. *Procesní nástupnictví v civilním soudním řízení.* Právní praxe v podnikání, 1994, č. 9, str. 1-4.

ČERNÝ, MIROSLAV. 1972. *Odpovědnost nezletilců za způsobenou škodu.* Socialistická zákonnost, 1972, č. 5, str. 296-299.

DOSTÁLOVÁ, JANA, HARVÁNEK, JAROMÍR. 1998. *Nad některými otázkami právní subjektivity.* Časopis pro právní vědu a praxi, č. 3 (1998), s. 542-553.

DVOŘÁK, JAN. 2004. *K aktuálním otázkám prohlášení občana za mrtvého.* Ad Notam, 2004, č. 6, str. 159-164.

ELIÁŠ, KAREL. 2003. *Noblesa civilistické tradice a postmoderní přístupy ke občanskému právu.* Právní rozhledy, 2003, č. 8, str. 413-417.

FIALA, JOSEF. 2003. *Několik úvah o systému občanského práva.* Právník, 2003, č. 12, str. 1187-1198.

GREGOROVÁ, ZDEŇKA, HRUŠÁKOVÁ, MILANA, STAVINOHOVÁ, JARUŠKA. 1997. *K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti ke právním úkonům u nezletilých.* Právní rozhledy, 1997, č. 2, str. 53-60.

HALOUZKA, VLADIMÍR. 1974. *Člověk (osobnost) jako subjekt práv a povinností.* Právník, 1974, č. 3, str. 224-231.

HALOUZKA, VLADIMÍR. 1976. *Právní způsobilost (subjektivita) občana.* Socialistická zákonnost, 1976, č. 7, str. 385-393.

HORÁK, ONDŘEJ, ŠTACHOVÁ, NAĎA. 2008. *“ein schöne iunckfraw ... pey czwelff iaren alte” Problematika zletilosti a římskoprávní vlivy.* Acta historico-iuridica Pilsnensia 2007, str. 81-99.

HURDÍK, JAN. 2000a. *Úvaha nad tendencemi vývoje koncepce právnických osob.* Právník, 2000, č. 10, str. 960-974.

HURDÍK, JAN. 2002a. *Teze o individuálních a sociálních dimenzích práva a osoby v právním smyslu.* Právník, 2002, č. 7, str. 798-805.

CHUTNÁ, MONIKA. 1996. *Úmluva o právech dítěte: Obecná ustanovení - články 1 až 5.* Časopis pro právní vědu a praxi, 1996, č. 3, str. 364-387.

KNAPP, VIKTOR. 1992. *Člověk, občan a právo.* Právník, 1992, č. 1, str. 1-15.

KNAPP, VIKTOR. 1994. *KAŽDÝ JE ZPŮSOBILÝ MÍT PRÁVA (JE KAŽDÝ K TOMU ZPŮSOBILÝ?).* PRÁVNÍK, 1994, č. 2, STR. 97-102.

KNAPP, VIKTOR. 1995a. *O právnických osobách.* Právník, 1995, č. 10-11, str. 980-1001.

KNAPPOVÁ, MARTA. 1958. *Pojem právní subjektivity a právní způsobilosti k právním úkonům v československém občanském právu.* Acta Universitatis Carolinae - Iuridica, 1958, č. 2, str. 115-144.

LAVICKÝ, PAVEL. 2000. *Kategorie vůle a její uplatnění v soukromém právu.* Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. III, str. 361-366.

LISSE, LUDĚK. 2002. *Způsobilost mít práva jako esence právního státu.* Právník, č. 12, str. 1295-1311.

Návrh koncepce občanského zákoníku. 1996. Právní praxe, č. 5-6.

STUNA, STANISLAV, ŠVESTKA, JIŘÍ. 1999. *Několik úvah nad státem jako právnickou osobou, zejména nad právní subjektivitou státních orgánů.* Právní rozhledy, 1999, č. 6, str. 289-295.

TELEC, IVO. 1998. *Právní typologie spolků podle českého práva.* Právní rádce, 1998, č. 3, str. 34-36.

TELEC, IVO. 2007. *Změna české občanskoprávní doktríny.* Právník, 2007, č. 10, str. 1084-1094.

ZACHARIÁŠ, JAROSLAV. 1997. *K některým otázkám pracovněprávní subjektivity.* Právo a zaměstnání, 1997, č. 12, str. 2-7.

INTERNET

Bulgarian Helsinki Committee. 2008. United Nations Human Rights, <http://www.2.ohchr.org/english/issues/disability/docs/consultation/Civilsocietyinputs/HelsinkiCommitteeBulgaria.doc>.

BURIANOVÁ, JANA. 2008. *Právní úprava řízení o způsobilosti k právním úkonům a její dopady na soudní praxi.* Diplomová práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, http://is.muni.cz/th/99527/pravf_m/?lang=en.

Digitální repozitář. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (obsahuje všechny citované tisky, tedy zejména důvodové zprávy a návrhy), <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82>.

Dopis ministru spravedlnosti s připomínkami. 2008. Reforma opatrovnictví, <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/data/Dopis%20ministru%20spravedlnosti%20CR%20sken.pdf>.

DOSTÁL, ONDŘEJ. 2002. *Začátek života: problémy se vznikem osoby.* Juristic, právo a medicína, <http://medico.juristic.cz/149260>.

FIALA, JOSEF. 2007. *Svitá na lepší časy? Nová úmluva OSN a opatrovnictví.* Via iuris, <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=147>.

FRÝDEK, MIROSLAV. 2008. *Definování opakem v římském právu – capitis deminutio et status libertatis, civitatis et familiae.* http://www.law.muni.cz/edicni/sborniky/cofola2008/files/pdf/history/frydek_miroslav.pdf.

HRADEČNÝ, PŘEMYSL. 2006. *Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání.* Diplomová práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, http://is.muni.cz/th/68514/pravf_m/?lang=en;id=156531.

CHALUPA, LUBOŠ. 1998. *Právní subjektivita organizačních jednotek občanských sdružení podle zákona č. 83/1990 Sb.* Advokátní kanceláře Karlín, JUDr. Luboš Chalupa, http://www.akchalupa.cz/clanky/1998_1.htm.

KOLÁČKOVÁ, JANA. 2007. *Ústavně právní aspekty zbavení (omezení) způsobilosti k právním úkonům.* Diplomová práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, http://is.muni.cz/th/76867/pravf_m/?lang=en;id=112536.

KOŘÍNKOVÁ, PETRA. 2006. *Stát jako subjekt občanskoprávních vztahů.* Rigorózní práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, http://is.muni.cz/th/20846/pravf_r/?lang=en.

Legal Opinion on Article 12 of the CRPD. 2008. University of Leeds, http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/legal%20opinion/LegalOpinion_Art12_FINAL.pdf.

Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka. 2009. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, <http://www.justice.gov.sk/h.aspx?pg=159&htm=http://www.justice.gov.sk/pi/2009/legzamObZ.pdf>.

MKN-10, Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10. revize. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, http://www.uzis.cz/article.php?article=877&order=&sort=&mnu_id=5100.

Návrh nového občanského zákoníku. 2008. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>.

Nový občanský zákoník putuje do Vlády ČR. 2009. <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=295585>.

Občanský průkaz a údaj týkající se omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. 2009. Iuridicum Remedium, <http://bpp.iure.cz/obcanskyprukaz.html>.

Opatrovnictví a lidská práva v České republice: Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví. 2007. Mental Disability Advocacy Center, http://www.mdac.info/documents/Czech_report_Czech.pdf.

Problémy v činnosti soudních znalců z oboru zdravotnictví. 2008. Liga lidských práv, http://www.llp.cz/_files/file/SYSTEMOVE_DOPORUCENI_7.pdf.

Přenos soudní psychiatrie pro rozhodování soudu o způsobilosti k právním úkonům. 2009. Portál justice, portal.justice.cz/Justice2/soubor.aspx?id=80886.

Připomínky s odůvodněním k návrhu občanského zákoníku. 2008. Reforma opatrovnictví, <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/data/OZ%20FIN%20Pripominiky%20s%20oduvodnenim.pdf>.

Reforma opatrovnictví. 2009. <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/>.

Response to the Joint Standing Committee on Treaties (JSCOT) on the Australian National Interest Analysis for CRPD, 2008. JSCOT, Human Rights Branch, Submission No 2, www.aph.gov.au/house/committee/jsct/4june2008/subs/sub2.pdf.

Rights and Dignity of Persons with Disabilities. 2009. United Nations Enable, <http://www.un.org/disabilities/>.

Rozhodování osob s duševní poruchou: zásady pro poskytování asistence. 2007. Liga lidských práv, http://www.llp.cz/_files/file/asistence_rozhodovani_dusevne_nemocnych.pdf.

ROŽKOVÁ, EVA. 2007. *Souhlas nezpůsobilého pacienta s lékařským zákrokem.* Via iuris, <http://www.pilaw.cz/viaiuris/index.php?p=msg&id=130>.

Senát Parlamentu České republiky. Tisky, <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?>

SCHELLE, KAREL, LAMKA, ROMAN. 2008. *Co je to insolvenční způsobilost.* Podnikatelské centrum, <http://www.podnikatelskecentrum.cz/kategorie/dulezite-zakony/clanky/co-je-to-insolvencni-zpusobilost.html>.

SMYČKOVÁ, LENKA. 2009. *Za šest poslápanou komunisty vysoudili půl milionu.* Aktuálně.cz, <http://aktualne.centrum.cz/domaci/soudy-a-pravo/clanek.phtml?id=644250>.

ŠNAJDEROVÁ, KAMILA. 2003. *Přechod práv a povinností po smrti jedince.* Zdravotnické právo v praxi č. 2/2003, str. 32-37, <http://www.zdravcentra.cz/cps/rde/xbcr/zc/1470.pdf>.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. 2009. Národní rada osob se zdravotním postižením ČR, <http://www.nrzp.cz/userfiles/file/text-umluvy-cj.doc>.

United Nations Enable: Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 2009. <http://www.un.org/disabilities/>.

Věcný záměr občanského zákoníku (s úpravami po projednání v odborných komisích LRV a v Legislativní radě vlády). 2001. Juristic, <http://zcu.juristic.cz/download/rekodifikace/obcan/vec.rtf>.

VYHNÁNEK, LEOŠ. 2002. *K otázce způsobilosti nezletilých k právním úkonům a dosažení zletilosti.* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas iuridica, <http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/iuridic1/iuridic1-20.pdf>.

Vysoký komisař OSN pro lidská práva: zřazení i omezení způsobilosti k právním úkonům je v rozporu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením, 2009. Reforma opatrovnictví. <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/>.

Zákonná ochrana duševně nemocných v ČR. 2006. Občanské sdružení pomoci duševně nemocným ČR, <http://www.spdn-cr.org/zakonna-ochrana-dusevne-nemocnych-v-cr/zakonna-ochrana-dusevne-nemocnych-v-cr/>.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2002. 2002. Rada vlády pro lidská práva, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava2002_1.pdf.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2007. 2007. Rada vlády pro lidská práva, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/ZPRAVA_LP_2007.pdf.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2008. 2008. Rada vlády pro lidská práva, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2008_vlada-final.pdf.

Zpráva z návštěv psychiatrických léčeben. 2008. Veřejný ochránce práv, ombudsman, <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=1341>

Žádáme, aby byl vydán Zákon na ochranu osob s duševní poruchou. 2007. Občanské sdružení pomoci duševně nemocným ČR, <http://www.spdn-cr.org/aktuality/ma-byt-vydan-zakon-na-ochranu-osob-s-dusevni-poruchou/>.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

Všechny právní předpisy se rozumí v platném nebo posledním znění, pokud není uvedeno jinak.

Autorský zákon: zákon č. 121/2000 Sb.

Dekret presidenta republiky o prohlášení za mrtvého: dekret presidenta republiky č. 117/1945 Sb.

Devizový zákon: zákon č. 219/1995 Sb.

Evropská dohoda o ochraně zvířat v zájmovém chovu: sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 19/2000 Sb. m. s.

Hospodářský zákoník: zákon č. 109/1964 Sb.

Listina základních práv a svobod: znovu vyhlášena pod číslem 2/1993 Sb.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech: vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

Nařízení Rady EHS o evropském hospodářském zájmovém sdružení:
Nařízení Rady EHS č. 2137/85 o evropském hospodářském zájmovém sdružení.

Novela z roku 1991: zákon č. 509/1991 Sb.

Nový trestní zákoník: zákon č. 40/2009 Sb.

Občanský soudní řád: zákon č. 99/1963 Sb.

Občanský zákoník (1964): zákon č. 40/1964 Sb.

Obecný občanský zákoník (1811): císařský patent č. 946/1811 ř. z.

První dílčí novela (1914): císařské nařízení č. 276/1914 ř. z.

Řád o zbavení svéprávnosti: císařské nařízení č. 207/1916 ř. z.

Slovenská ústava: ústavný zákon č. 462/1992 Zb.

Směrnice Rady o ochraně mladistvých pracovníků: směrnice Rady ES č. 94/33/ES.

Smlouva o přistoupení k Evropské unii: sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 44/2004 Sb. m. s.

Smlouva o založení Evropského společenství

Střední občanský zákoník (1950): zákon č. 141/1950 Sb.

Transplantační zákon: zákon č. 285/2002 Sb.

Trestní zákon: zákon č. 140/1961 Sb.

Třetí dílčí novela: císařské nařízení č. 69/1916 ř. z.

Úmluva 138 Mezinárodní organizace práce o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání: sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 24/2008 Sb. m. s.

Úmluva o otroctví: č. 165/1930 Sb. z. a n.

Úmluva o právech dítěte: sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením: Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.

Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen: vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.

Vyhláška o těhotenství: vyhláška č. 11/1988 Sb.

Vyhláška o úmrtí: vyhláška č. 19/1988 Sb.

Zákon o advokacii: zákon č. 85/1996 Sb.

Zákon o auditorech: zákon č. 254/2000 Sb.

Zákon o církvích: zákon č. 308/1991 Sb.

Zákon o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích: zákon č. 219/2000 Sb.

Zákon o matrikách: zákon č. 301/2000 Sb.

Zákon o mezinárodním a mezioblastním právu soukromém: zákon č. 41/1948 Sb.

Zákon o mezinárodním právu soukromém: zákon č. 97/1963 Sb.

Zákon o notářských listinách: zákon č. 76/1871 ř. z.

Zákon o občanských průkazech: zákon č. 328/1999 Sb.

Zákon o podmínkách převodu pozemků: zákon č. 95/1999 Sb.

Zákon o politických stranách: zákon č. 424/1991 Sb.

Zákon o právu rodinném: zákon č. 265/1949 Sb.

Zákon o provádění referenda: zákon č. 114/2003 Sb.

Zákon o přeměnách obchodních společností a družstev: zákon č. 125/2008 Sb.

Zákon o přestupcích: zákon č. 200/1990 Sb.

Zákon o registrovaném partnerství: zákon č. 115/2006 Sb.

Zákon o rodině: zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon o sdružování občanů: zákon č. 83/1990 Sb.

Zákon o sdružování v politických stranách a v politických hnutích: zákon č. 424/1991 Sb.

Zákon o státním občanství: zákon č. 40/1993 Sb.

Zákon o svobodném přístupu k informacím: zákon č. 106/1999 Sb.

Zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě: zákon č. 229/1991 Sb.

Zákon o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových: zákon č. 201/2002 Sb.

Zákon o vlastnictví bytů: zákon č. 72/1994 Sb.

Zákon o zatímních změnách: zákon č. 266/1949 Sb.

Zákon, kterým se snižuje věk nezletilosti: zákon č. 447/1919 Sb. z. a n.

Zákoník práce: zákon č. 262/2006 Sb.

Živnostenský zákon: zákon č. 455/1991 Sb.

PRÁVNĚ NEZÁVAZNÉ DOKUMENTY A NÁVRHY

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o zásadách právní ochrany dospělých osob zbavených způsobilosti k právním úkonům: Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of Incapable Adults.

Memorandum: Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of Incapable Adults.

Návrh nového občanského zákoníku (2008): aktuální návrh zákona po zapracování připomínek a důvodová zpráva, tak jak je zveřejnilo Ministerstvo spravedlnosti České republiky na svých internetových stránkách.

Osnova občanského zákoníku (1937): senátní tisk č. 425 ze 4. volebního období, jež spadá do let 1935-1938. V potaz lze vzít i osnovu takzvané superrevisní komise z roku 1931, případně paragrafy jednotlivě uvedené v *Komentáři k československému občanskému zákoníku* od F. ROUČKA a J. SEDLÁČKA.

Původní návrh nového občanského zákoníku (2007): návrh zákona před zasláním do připomínkového řízení a důvodová zpráva, tak jak je zveřejnilo Ministerstvo spravedlnosti České republiky na svých internetových stránkách.

Rezoluce Rady Evropy o snížení věku plné právní způsobilosti: Resolution (72) 29 on the lowering of the age of full legal capacity.

ROZHODNUTÍ SOUDŮ

Evropský soud pro lidská práva

Rozsudky: Berková v. Slovensko (číslo žaloby 67149/01), Matter v. Slovensko (číslo žaloby 31534/96), Štukaturov (Штукатуров) v. Rusko (číslo žaloby 44009/05), Vo v. Francie (číslo žaloby 53924/00).

Nejvyšší soud České republiky

Rozsudky: 22 Cdo 1620/98, 33 Cdo 2398/98.

Usnesení: 30 Cdo 1093/2001.

Ústavní soud České republiky

Nálezy: Pl. ÚS 15/93, I. ÚS 59/93, II. ÚS 170/96, I. ÚS 485/98, II. ÚS 70/99, I. ÚS 469/01, IV. ÚS 412/04, I. ÚS 557/09.

Usnesení: II. ÚS 168/98, II. ÚS 256/98, II. ÚS 106/99, III. ÚS 254/99, II. ÚS 277/2000, I. ÚS 682/2000, I. ÚS 125/02, II. ÚS 126/02, I. ÚS 332/02, III. ÚS 142/02, IV. ÚS 505/02, II. ÚS 717/02, I. ÚS 246/03, IV. ÚS 309/03, III. ÚS 539/03, III. ÚS 707/04, III. ÚS 490/06, II. ÚS 995/07, III. ÚS 2250/07, III. ÚS 2418/07, II. ÚS 738/08, I. ÚS 974/08, II. ÚS 1018/08, III. ÚS 1019/08, II. ÚS 1889/08.

Vrchní soud

Rozsudek: 4 Cdo 237/94.

KEY WORDS, SUMMARY AND TITLE

* * *

KEY WORDS LIST

Legal capability	právní způsobilost
Person	fyzická osoba
Legal entity	právní osoba

SUMMARY

The diploma thesis focuses on the legal capability in the civil law of the Czech Republic. The subject matter is broad. It includes the legal capability of natural and juridical persons. In both cases we can distinguish capacity to have rights and duties, capacity to act and capacity to be liable.

Human being is a fundamental base of the legal order. There is no doubt that everyone shall have the right to recognition everywhere as a person before the law. Juridical personality of a man is unlimited and inalienable right. These rules have origin not only in the Czech Civil Code, but also in the constitutional Charter of Fundamental Rights and Freedoms of the Czech Republic and international declarations and covenants, including The Universal Declaration of Human Rights and The International Covenant on Civil and Political Rights.

Only mentally competent persons of legal age have the full legal capacity. The qualification to enter into a legal relation of minors according to law and long-time mentally ill people on the basis of judgment can be restricted. What is more, nowadays the District Court is allowed to deprive permanent disordered man of his or her legal capacity. Under the bill of new Czech Civil Code and in accordance with the Convention on the Rights of Persons with Disabilities this procedure will not be possible. By convention the persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life. Among others so called supported decision making shall substitute it.

Delictual capacity of a person depends on ability to identify and control his or her behaviour. The capacities to be liable and to act have common ground in part.

Legal capability of artificial legal person was derived from the one of human being. However, legal entities and their legal capacity is not the same as the legal capability of men. While capacity to have rights and duties of human beings is the natural right, in case of juristic person it depends on the intent of the legislator. There are two alternatives of legal regulation of the capacity to act. General legal competence is more frequent. Ultra vires doctrine was the historical legislation.

ENGLISH TITLE OF THE THESIS

The Capacity in the Civil Law